

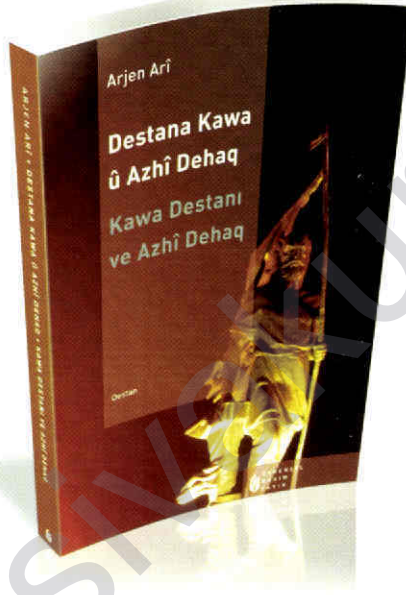
Tîrîj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 9 Hejmar: 52 • Rezber-Kewçêr (Eylül-Ekim) 2011 • 5 TL

ARJEN ARÎ

DESTANA KAWA Û AZHÎ DEHAQ KAWA DESTANI ve AZHÎ DEHAQ

Destan

Kitêba di destê we de 'Destana Kawa û Azhî Dehaq' yek ji berhamên şairê kurd ê hemdem a Arjen Arî ye.. Arî , di vê berhema ya ku di nava berhemên wî de xwediyê cihekî cuda ye de, bi zimanê xwe yê taybet, bi ferhenga xwe ya ferewan û şeweyeke nû; wekî Kawa'yê serî li zilma Dehaq hildayî, peyvên zimanekî ji hesin, daniye ser sindan, bi kar û karkeriyê çak, ji kevneyekê şewegotineke helbestî anîye pê...

***

Elinizdeki kitap, Kürtçenin yaşayan en önemli çağdaş şairlerinden Arjen Arî'nin, Kawa epopesini kendine has dili, sözlüğü ve düşlemleriyle yeniden biçimlendirdiği "Destana Kawa"sının Türkçe çevirisidir ve yine bu kitap, Arî'nin de şiir kitapları arasında özel bir yere sahiptir. Şair de, tıpkı Dehaq'ın zulmüne başkaldıran Kawa gibi, yok sayılmış bir dilin demirden sözcüklerini döverek, bir güzel işleyerek onları, elindeki kalıt-malzemedən yeni bir şiirsel anlatım olanağı yaratmayı başarmıştır.

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BLV. KAMERHATUN MH. ALHATUN SK. NO.25 BEYOĞLU İSTANBUL
T: +90 212 255 25 46 Pbx - F: +90 212 255 25 87 - info@evrenselbasim.com - www.evrenselbasim.com

Bir film şeridi gibi akıyor hayat – <i>Jiyan wekî şerîdê filmekî diherike - Barîş Avşar</i>	2
Bu da gol olmayacak – <i>Ev jî dê nebe gol - M. Fabian Sözman</i>	6
Xewn – <i>Rüya - Ferid Edgü</i>	8
Dengbêj – <i>Dengbêjler - Salihê Kevirbirî</i>	9
'Yabancı işçi' Kürtse, muhtemel suçludur! – <i>'Karkerê biyanî' ger kurd be, bersûcek e - Deniz Duruiz</i>	13
Nivîskarî – <i>Yazarlık - Evdila Dirêj</i>	19
Bejna Heyatê – <i>Hayatın endamı - Receb Dildar</i>	20
Faili Meçhuller ve toplu mezarlar – <i>Kuştinên Kiryar Nediya û gorên tomerî - Necmettin Salaz</i>	23
Dosya: 'Asimilasyon Bitti' mi?	27-41
<i>Sami Tan, Fehim Işık, Feratê Dengizî, İsmail Dindar, Mehmet Bozgeyik, Tolga Tören</i>	
Berêvaran Li Bendê – <i>Akşamüstü bekleyiş - Bawer Rûken</i>	42
Oyunaltı – <i>Binlîstik - Cuma Boynukara</i>	44
Siyaseta 'Tirkirin' helandina ziman û gelan – <i>'Türkleştirme' siyaseti, dil ve halkların asimilasyonu - Dr. Ömer Uluçay</i>	47
Rewşen Bedirxan – <i>Berjin Haki</i>	50
Kerrikfiroş – <i>Meyve satıcısı - Selmet Güler</i>	52
Şairin şiirsiz dönüşü – <i>Vegea helbestvan a bê helbestê - Sezai Sarıoğlu</i>	55
Mala feqîriyê xera bibe – <i>Fakirliğin gözü kör olsun - Rêzan Nas</i>	56
Kürdistan diye bir yer – <i>Cihêk bi navê Kurdistan - Ali Salih Fırat</i>	58
Rambo gazeteciliği ve Sri Lanka – <i>Rojnamegeriya Rambo û Srî Lanka - Vahap Coşkun</i>	60
Çayda Çıra yanmıyor artık – <i>Metin Aktaş</i>	64
Munzur'u savunmak – <i>Parastina Münzûrê - Gaye Yılmaz</i>	66
Bir çocuk niye taş olur ki? – <i>Zarokek çima bibe kevirê? - Bülent Falakaoğlu</i>	70
Xaçepirs – <i>Bulmaca - Dawud Rêbiwar</i>	72
Helbest – Şiir: Selim Temo, Bargiran Şanaz, Yusuf Dere, Çetin Lodî, Hogir Jiyan	
Karikatürler: <i>Halil İncesu</i>	
Kapak Fotoğrafı: <i>Hüseyin Tunç (Dersim - Kardere)</i>	

TÎR

Sal: 9 Hejmar: 52 / Rezber - Kewçêr 2011 Yıl: 9 Sayı: 52 / Eylül-Ekim 2011
 Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
 Li Ser Navê Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. adına
 Xwedî: Songül Özkan Sahibi: Songül Özkan
 Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Tarlabası Bulvarı, Kamerhatun Mahallesi, Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul Telefon 0212 255 25 46 Faks 0212 255 25 87
 Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 2 D: 9 Yayın Türü: Yerel Süreli
 web: www.tiroj.net • e-mail:tirojdersisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme /
 Yenibosna-İSTANBUL Tel:02126549417
 Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL. 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

BİR FİLM ŞERİDİ GİBİ AKIYOR HAYAT...

Barış Avşar

Şeritteki her bir kare başka bir film den ama...

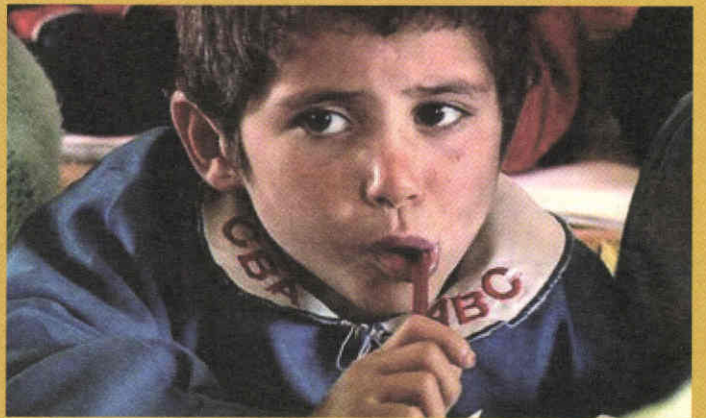
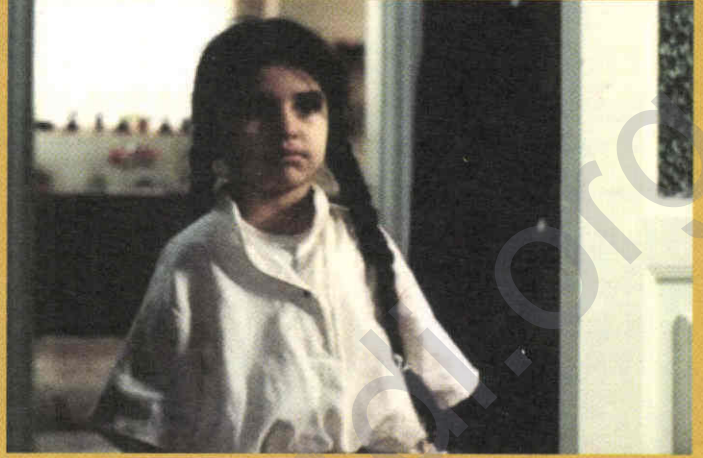
"Büyük Adam Küçük Aşk"tan Hejar geçiyor ilk.

Yargısız infazla öldürülen ve İstanbul'da ona sahip çıkabilecek son yakınlarını bırakıp karşı daireye geçerken tam... Kısacık yaşamında bir sürü ölüm haberiyle sarsılmış bir küçük kız çocuğu olarak, emekli hakim Rifat Bey'in evine doğru... Bu ölmelere, öldürmelere bir "yasal izahat" getiren, bunların, sistemin hukuku içerisinde bir yeri olduğunu, "caiz olduğunu" söyleyen/anlatan/açıklayan mahkemelerden emekli olmuş bir hakime doğru yürüyor... Koca siyah gözleri açık sonuna kadar. 2001 yapımı filmde, 1990'lar boyunca büyümüş nice Kürt çocuğunun göz bebekleri oynuyor başrolü. Handan İpekçi yönetiyor, iri, siyah, çocuk göz bebekleri oynuyor!

...

Ardından "Fotoğraf" filminden bir kare geliyor.

Aynı otobüsün içerisinde "doğuya" doğru yol alan, yarın iki ayrı safta, iki ayrı üniforma içine girip silah kuşanacak iki gençten biri diğerine bir çakmak hediye ediyor. Müzikli çakmak! Mantetosuna basılınca, her notaya sırayla, ağır ağır basılan bir metalik ezgi çıkıyor çakmaktan. Filmin ve doğunun sessizliği içinde kulakları irkilterek... Doğu'da aslen başka bir iş yaparken müzik de çalan her eşyalar çok tutuluyor! Türkler de çok seviyor bunu, Kürtler de! Müzikli çakmakta düşmanlığın hiçbir izi yok, aksine benzerlik var. Düşmanlık yarın, yol bitince başlayacak ve ölümüne sergilenecek. Zamanın "genç Kürt yönetmeni" Kazım Öz, bugün 10 yaş aldıktan, filmler çevirip ödüller aldıktan sonra yine bu ülkenin gençlerini anlamaya çalışan filmler çekiyor. Ama 2001 yapımı Fotoğraf, 1990'lar boyu vuran ve vurulan gençlerin en gençlik kokulu ağıdı olarak duruyor kendi mütevazı köşesinde...

...

Sonra araya zaman giriyor biraz, vurmalar vurulmalar bitmemiş ama "İki Dil Bir Bavul"un Emre öğretmeni, Zülkife Türkçe öğretemezken, iyice sinirlenmiş ve çaresizken geçiyor şeritten önce... Hemen sonra bir kare daha: Perişan haldeki derslikte, bayram vesilesiyle asılan Türk Bayrağı baskılı balonlar uçuyor pencerelerden esen hafif rüzgarla. Havaları azalmış balonlar. Çürüyüp kalmışlığını, köhnemişliğini gizlemeye çalışan bir düzenin zavallı makyajları! Zülkif Türkçe'yi gayet net... Öğrenemiyor! Dili dönmüyor, kendini veremiyor, mayasında yok! Emre öğretmen, Urfa'nın bu perişan köyüne alışamıyor, yaşayamıyor burada, kendisi olamıyor, mayasında yok! Bu şartlarda Türkçe öğrenemeyen öğrencilerle bu şartlarda Türkçe öğretmeye çalışan öğretmenlerin hikayesini Orhan Eşiköy ve Özgür Doğan'ın 2008 tarihli filmi, en "doğal" haliyle küt diye koyuyor ortaya: Üstelik oyuncular da kendilerini oynuyor! Bu oyun acaba kaç yıldır oynanıyor "orada"?

...

Birden Mertkan'ı babasının inşaatlarında gönülsüz amirlik oynarken görüyoruz sonra. Gül'ü bırakmış, ona hak ettiği değeri verememiş, kalın kafalı ama yine de kötü bir adam olamayan Mertkan!

Kötü olmak zorunda bırakılanların, buna mecbur olduğu söylenenlerin, ağızlarını açmamları gerektiği çocukluktan öğretilenlerin sessiz öyküsü: "Çoğunluk". İnşaat korkup çekindiği ama sonra babasından aldığı güçle "cesaretle" dayılandığı Kürt usta gelmiş, yemek yediği lokantanın cemekekanından Mertkan'a özür dileyerek kafasını eğiyor. "Özür kabul eden" birinin yaşayabileceği en büyük korkuya sarınmış halde kabul ediyor bu boyun eğmeyi Mertkan! Kürdün her boyun eğişinde Türk'ün de boyun eğmiş olduğunu anlayamamanın filmi bu işte. Kuru bir kardeşlik lafı değil, boyunlarımızdan, enselerimizden, omuzlarımızdan, ellerimizden bağılyız birbirimize. Ama korku aramıza giriyor sinsice: "Bu ülkeyi size zindan edeceğim, başınıza birbirinizi gardiyan dikeceğim" diyerek! Seren Yüce'nin 2010 yapımı filmi etrafımızı saran çoğunluğun içinde büyüten bu korkuyu oynatıyor başrolde.

...

Birden Tarık Akan giriyor kareye, sırtında Şerif Sezer'le. Seyit Ali ve Zine olmuşlar, bu ülkenin önünde uzayıp giden "Yol"a bakıyorlar. Bu yolun geçilmez görünmesine, karla, fırtınayla, çığla kuşatılmış olmasına. Kendilerini çaresiz hissetmek istemeseler de öyle olmaya mahkum olduklarını bilerek. Ve bunca çaresizliğin sonradan ne korkular, ne

ölümler, ne pişmanlıklar getirebileceğini görmüş gibi bakıyorlar. Daha 1981 yılında, Şerif Gören ve elbette Yılmaz Güney'in gözlerinden!

...

Barış Anneleri Çukurca'da hayatlarını kaybeden askerlerin öldükleri yere varmışlar, ağıt yakıyorlar sonra. "Bu çocuklar öleceğine biz ölseydik de bu savaş bitseydi" diyorlar! Bunlar onlar, evet! "Teröristler"ın anneleri... Her gün televizyonda "kaç tanesinin öldürüldüğünün hesabı yapılarak" bundan sevinç çıkarılanların anneleri, beyaz başörtüleri ile gelmişler oğullarını kızlarını öldürmekle görevliken öldürülmüş gençlerin düşüp kaldığı yere. Ki bu beyaz, yasın beyazıdır! Siyahın en koyusu bile kaç yılların bitmez yasını anlatamayacak kadar açık renkli kaldığı için, yası en iyi beyaz gösterir olmuş burada artık. Bu insanı alt üst eden sahne henüz bir filme girmedir. Keşke Hejar'ı ve Rifat Bey'i, otobüs yolcusu gençleri, Emre öğretmen ve Zülküf'ü, Mertkan'ı ve Kürt ustayı, Seyit Ali ve Zine'yi izlediğimiz gibi bir filmde izlemek zorunda kalmamız onları.

Artık yepyeni bir film çekilebilse hayatımızın şöyle tam orta yerinde.

Yeni ve şenlikli bir film.

Acı acı gülümseten değil, dolu dolu kahkaha attıran!

Bugünlerde aklı ve yaşı yeten kalemlerden hep, "1990'lara neden dönülmemesi gerektiğini" okuduk ya Kandil bombalanıyor diye... İşte o 1990'larda çev-

rildi aslında bu filmlerin hepsi. Bakmayın siz 2000'li yıllar olarak gösterilen yapım tarihlerine. "Yol" hariç elbette. O, bir ülkede yokluğun, zulmün, aşağılamanın devlet eliyle bir sistem olarak uygulanmasının nelere yol açabileceğini gören bir devrimcinin, Yılmaz Güney'in çılgılığıydı. 30 sene sonra o çılgılık Barış Anneleri'nin çılgınlıklarına karışıyor işte...

Bu kadınların, bu erkeklerin, bu çocukların, bu gençlerin hayatları bir film şeridi gibi geçiyor hayatımız boyunca gözlerimizin önünden. Hayatımızın filmi bu...

Ve tam da yeni ve artık acısız, ölümsüz, kansız, intikamsız, mümkünse "müzmin iyimser" bir çoğunluğun filminin çekilmesini istediğimiz günlerdeyiz...

Bütün bu saydığımız kareleri bizlere unutturmasa da, artık bunca iç acıtıp yürek yakmayacak bir film olmalı bu.

Bir otobüste yan yana gidiyorken, komşunun evine geçivermişken akşam sohbetine, lokantada hiç tanımadığımız bir adamla aynı masada yemek yerken, bir köy odasında diz kırıp otururken izleyeceğimiz ve hepimizi gülümsetecek bir film!

Her bir karesi başka bir filmden alınabilecek kadar uzun!

1980'ler, 90'lar, 2000'ler boyunca izlediğimizden ve yeniden izletmeye çalıştıkları, o yüzden beyaz başörtüleriyle analarımızın protesto ettiği bu can yakan filmde çok çok çok uzun... ❀

HER JENERAL

SELÎM TEMO

herr jeneral herr jeneral
goristanek ji bo miriyên me
ez dibînim ku tiliyên te hene
tiliyên miriyên me jî hebûn
bê tebat bûn dema êvarê silav dîda
wekî li ser têlên gîtarekê bireqisin
digeriyan li ser sînga evînekê

herr jeneral herr jeneral
ez dibînim ku çavên te hene
çavên miriyên me jî hebûn
bi birû û bijang bûn
wekî berxên ser bi xêlî
kûr kûr li newalan dinihêrîn
û bê sedem digiriyan
wekî sûlaveka jibîrkirî

herr jeneral herr jeneral
goristanek ji bo miriyên me jî
dizanim ku tu hevdem î
digerî li pişt stêrkan
ayîneya cîhanê di destê te de
goristanek ji bo miriyên me jî
ku bitebitin di binê axê de

BU DA GOL OLMAYACAĞI!

MİTHAT FABİAN SÖZMEN

Egemen siyasetin ve burjuva medyanın en sevdiği günleri yaşıyoruz. Manşetlerde, yaşamını yitiren gençlerimizin üzerinden savaşı yücelten, körükleyen, ondan barbarca bir haz alan cümleler dalgalanıyor. Sürmanşette en haysiyetsiz ifadelerle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin operasyonları sırasında kullandığı silahların reklamı yapılıyor.

Kandil'e düzenlenen ve dağ-taş, 4-5 köy vurma dışında hiçbir gerçekçi hedefi olmayan bombardıman sırasında, "İşte cehennem silahı" diyerek savaş makinelerinin tanıtımını yapan, onların aslında "insan öldürmek" konusunda ne kadar yetkin olduğunu okuyucularına kanıtlamak isteyen, aklı sıra "iç ferahlatan" bu zavallı zihniyet, hedef kitlesini de kendisi gibi savaş aşığı bir barbar sanma gafleti içerisinde. Eh, imam circırsa bunlar ne yapsın!

Günlerce devam eden bombardıman sırasında birbirini ardına televizyon ekranlarında "savaş uzmanı", "terör uzmanı", "savaş stratejisti" gibi sıfatlarla barutlu görüşlerini bizlere aktaranlardan birinin de ağzından kaçırıldığı gibi, "Bu operasyon en azından Türk halkının içini rahatlatacaktır." Bundan daha alçakça bir itiraf olabilir mi? Bir egemenler zümresi düşünün ki, hiçbir işe yaramayacağını bilse de sırf halkında var olduğunu düşündüğü "gaz"ı almak için dağa taşta operasyon düzenliyor, köyleri, sivilleri vuruyor. Bir halka bundan büyük hakaret olur mu?

İnsanlara bu kadar 'gerzek' muamelesi yapılır mı?

Maalesef yapılıyor işte ve işin en acı yanı, bu en geri, şoven duygulara seslenen, onları kışkırtan yayınlar, milyonlara ulaşma gücüyle, kitleler üzerinde bu sefil hisleri de üretme ve bu yolla kendi kanlı politikalarına meşruiyet sağlama olanağı yakalıyor.

Burjuva medyanın en 'FLASH' hali!

Flash TV'den büyük ihtimalle haberdarsınız. Burjuva medyanın yansıttığı bütün bayağılıkları, gerici siyasal ve kültürel üretimi en uç (belki de en dürüst) haliyle ekranlara yansıtan bu kanalın yayınları aslında içerik olarak rakiplerinden çok da farklı değil. Tek farkı, daha cüretkar oluşu, yoksa sözgelimi NTV'nin daha az savaşkan ve barışçı olduğu filan iddia edilemez.

Flash TV olağan yayınıyla, hakim kültürel kodların en açık teşhirini gerçekleştiren bir kanal. O Kandil bombardımanı sürerken, iğrenç olduğu kadar çarpıcı bir yayına imza attılar. Bombalanma görüntülerini arkada bir Arap spikerin maç anlatımıyla birleştiren ve tam hedef vurulduğu anda "GOOOL" çığlıkları yükselen bu kurguyu spiker Gökhan Taşkın şöyle takdim etti: "TSK'ya bağlı savaşan şahinlerimiz, Zap ve Kandil dağındaki PKK hedeflerini yerle bir etti. Biz, PKK'nın kamplarını yerle bir ederken, füzelerimiz gidip de PKK kamplarını patlatırken

milli maç heyecanı gibi bir heyecan hissediyoruz. Sanki gol atıyor milli takımımız gibi düşünüyoruz. Bunu bu şekilde kurguladık, bunu çok istedi insanlar, izleyenler bir daha izlesin, izlemeyenler de bir baksınlar, en azından yüreğimizdeki acı biraz hafiflesin.”

İşte böylesi bir takdim ve KJ'de “Kahramanlarımız hainleri işte böyle vuruyor” yazarken, izleyicilerinin her golle, yani bombalamayla, acılarının hafifleyeceğine düşünüyor ya da bunu arzuluyorlar!

Bu aslında egemen düşüncenin, futbolla militarizm ve ulusal hissiyatı nasıl da harmanladığının da en açık göstergesi. Sistemin gözünde ideal spor medyası, milliyetçilik, militarizm ve cinsiyetçiliğin hayatın başka alanlarında yeniden üretildiği, kimi zaman tamamlayıcı kimi zaman da başrole büründüğü bir “oyuncakçı dükkanı”dır. Bu sihirli karışım bugüne kadar maharetle hazırlandı. Futbol habitatu, her maça İstiklal Marşı'yla başlayan, politik konjontüre göre her türlü milliyetçi-ırkçı tezahüratın dile geldiği, “gol atmak”, “kazanmak” gibi edimlerin cinsiyetçi küfürlerle ifade edildiği hayli politik bir toplumsal alana karşılık geliyor. Ve bu politizasyon, yüzde 99 oranda milliyetçilik-militarizm-cinsiyetçilik üçgeniyle hayat buluyor.

Bu açıdan bakıldığında, burjuva medyanın en bayağı ama en ‘dürüst’ organı Flash TV'nin Kandil'in bombalanmasını, milli maç heyecanı ile eşleştirmesi ve bundan sanki gol atar gibi bir haz alması, sistemin

sürdüregeldiği tüm savaş yayınlarıyla, atmak istediği “gol”ün bir illüstrasyonudur. Biz bu golü çok uzun zamandır yiyoruz da, Flash TV'nin iddia ettiği gibi “insanlar bunu çok istedi, o yüzden yayınlıyoruz” bayatlamış bir yalandır. Burjuva medyanın bütün iğrenç yayınlarına uydurduğu kılıftır bu: “Halkın istediğini veriyoruz”.

'Ordudan ve mermiden hızlı medya'

Selahattin Demirtaş'ın dediği gibi, bugünlerde meydan, “ordudan ve mermiden hızlı giden köşe yazarları”ndan geçilmiyor. Mehmet Baransu, twitter'da “Büyük KCK operasyonları başlayacak. Bir günde 100 PKK'lının öldürüldüğünü göreceğiz” gibi ağzının kenarında salyası kalmış şeyler yazabiliyor. Fakat bunlar ne kadar istese de toplum artık bu kan ve barut kokan medyanın ve siyasetin iğrençliğine mahkûm olmayacak.

Bakin daha önce kendisini “aşırı milliyetçi” olarak tanımlamış olan Arda Turan, Star ekranlarında ne dedi: “Benim ülkem savaşmak için değil yaşamak içindir. Bu acı dinsin artık. Hem Türk hem Kürt halkı için.”

Toplumdaki bu barış arzusunu, kirli, yeni operasyon planlarınızla öteleyemeyeceksiniz. Medya gücünüz de, köşebaşlarını tutan rıza üreticileriniz de bunu başaramayacak. Füzelerinizi, kelepçelerinizi çizgiden çıkaracağız, bu da gol olmayacak! ✨

MEDYA GÖREVDE..

Karikatür: Halil İncesu

XEWN

FERİD EDGÛ

Sond xwariye ku dê min bikuje.

Min jî sond xwariye ku wî nekujim.

Divê çekê dueloyê ez hilbijêrim.

Ji ber ku çavên min baş nabînin min jî dest avêtiye demançe hilbijartiyê.

Ji xwe re lê binêrin ku dîsa jî ew miriye.

Lê bi guleyê kî? Vê yekê ne ez dizanim jî şahidên dueloyê.

Ez ji xew hişyar bûme...

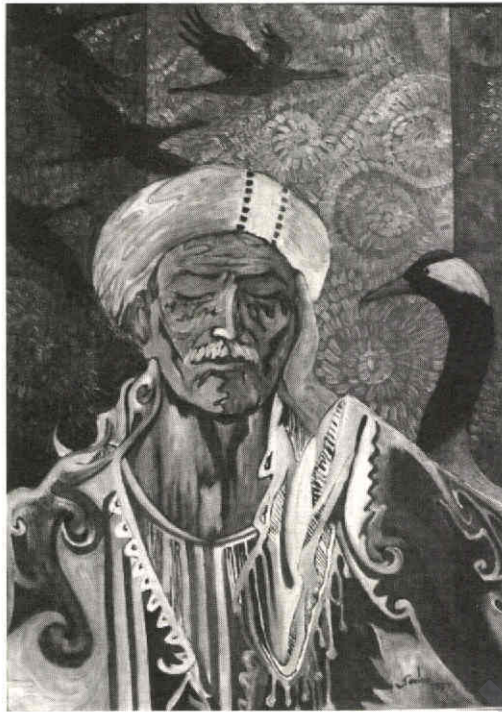

Wergêr: CEMİL OĞUZ

---

serbêje û serciwatên zargotin û edebiyata kurdî:

DENGBÊJ*

SALIHÊ KEVIRBIRÎ

Dengbêjên ku em dikarin ji wan re bibêjin 'hozanê gel', hosteyên mezin ên peyvê bûn. Qêrînên trajediyên ku di erdnîgariya kurdan de bi têra xwe hene, ragihandî seranserê dinyayê. Êşê, hiznê, şadiyê ji dilekî baldar û çavkaniya hunermendiyeke xwezahî sefandin, ji nû ve afirandin û pêşkêşî dêhn û bala me kirin. Gund bi gund, kanî bi kanî, bajar bi bajar geriyên û peyva xweş a kurd û kurmancî anîn ziman. Geh agir berdan gurçik û kezaban, geh dil û hinav çoşandin. Gotinên wan bûn tovên berxwedan û vejînê li axa bi bereket a welatê kurdan. Herçî kilamên ku li ser zimanê van dengbêjan heta îro hatine, bûn mejî û kozikên qesidîn û xweparastinê. Bêguman di van stran, kilam û serpêhatiyên bêhempa de, evîn, xiyamet, biratî, serhildan, sdaqetî, dostanî, gelacî, mêrxasî, tirsonekî, raperîn, serhildan û qetlîam hatin ser zar û zimanan. Di serdemên bê-zimanî û bê-zemanî de gihîştin hawara hevîşîkestan, carinan negihan keser û qêrîna wan.

'Kilam siwariyekî bi bask e, serê sibê li vî welatî ye, berêvarkî li welatekî din!'

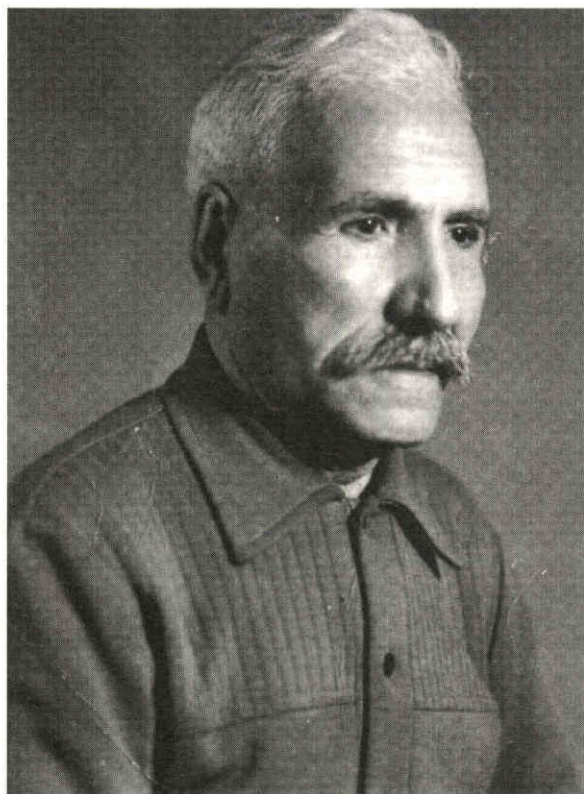
'Kilam siwariyekî bi bask e, serê sibê li vî welatî ye, berêvarkî li welatekî din!' e dibêje, dengbêjê Deş-

ta Xerzan. Car heye dibêje; 'Mêrikê xerîb kor e, siûda kuştîyan tune ye!' Li ku derê heye ev edeb û vegotina efsûnbaz û diltezîn? Serpêhatiyên karesatî, evînên pîr û pak, mêrxasiyên bêpayan, xiyametên kambax...

Gênc Xelilê ku 'fatha heft bajar' li ser milê wî ye, lê piştî fetihkirina heft bajar, 'li Hekê li Hekayê, li beytê li Beytulayê, qonaxê bîst û çar saetan ji Şama Şerîf wîrdetir ve dimîne', Edûlêya dotmama Elî ku ji bo dîtina kurmam û hezkiriyê xwe bibîne, cil û bergên reş ên mêrane li xwe dike, şûr û mertalên xwe girê dide, artêşek ji jinan ava dike û dibe femandara artêşa jinan. Li hêla din serpêhatiya evîna Eliyê Qolaxasî û Meyrema Fileh û Metran Îsayê ku dixwaze wan ji zilma Waliyê Bedlîsê biparêze. Bavê Fexriya yê Torinê Mala Ezo û Siwarê Gêjo û keçîka fileh ku bêyî hayê Bavê Fexriya jê çêbe bi duwanzdeh meqaman kilam li ser çekiriyê û evîna xwe jî di dilê xwe de veşartîye, tenê çend serpêhatî û kilamên bêhempa ne ku bi saya vegotinên dengbêjan di dil û mejiyê me kurdan de cih ji xwe re terxan kirine.

Di çanda dengbêjiyê de du herêm hene ku nav û dengê wan li seranserê dinyayê di nav kurdan de belav bûne: Serhed û Xerzan. Ji ber ku ez bixwe jî ji Herêma

Xerzan im, min di gotareka xwe ya 10-12 sal berî niha de girîngiya dengbêjiya li vê herêmê bi van hevok û rû bi rûkirinan pêşkêşî dêhn û bala hezkiriyên zargotina kurdî kiribû. Niha jî sebareti bi vê mijarê dixwazim beşek jê pêşkêşî we xwînerên kurdî bikim:

“Dengbêjî li çar aliyên welêt û li herêmên bi navê Serhed, Botan, Soran, Behdînan û hwd. tesîreke xurt kiriye. Lê ev yek li Herêma Xerzan bi awayeke berbiçav xwe zêdetir eşkere dike. Deşta Xerzan, Qûbîna Şewitî, Hezoya Kevin, Filehên Koxan Êzîdiyên Hemdûna, Xatmaya Xopan, Çiyayê Zenga, Bîra Kurêdiya, Çemên Başûr û Xerzan, Germavên Xêsta û Bilorîs di kilam û lawjeyên dengbêjan de ji nû ve vedijin. Ev cîh û dever cariran bi şermî; carînan jî bi şanazî tene bilêvkin.

Şêxên Zoqeydê, Seyîdên Badayê, Begên Eyndarê û Zoqê Çiyayiyên Motka û Koçerên Miradî û Kanîgewrkî di devên dengbêjan de bûne benîşt û heta îro hatine. Ji ber ku qismekî jiyana xwe li Misircê (Kurtalan) li ser çiyayên Zenga û Bêkendê derbas kiriye û li Herêma Babosiyê ya Xerzan ji hêla Roma Reş ve hatiye kuştin ‘Koçeroyê Farqînî’ ji devê dengbêjên wekî Salihê Qûbînî, Teyîboyê Sêrtî, Qasimê Qûbînî, Şakiro, Zahiro û hwd ve hîn bûne û dane hînkirin.

Li hêla din şexsiyet, eşîr û malbatên bi nav û deng mîna; Hacî Zorav, Filîtê Quto, Eliyê Ūnis, Silêmanê Mistê, Birahîmê Mehmûd, Reisê Derwêş, Gencoyê Çeto, Bişarê Çeto, Cemîlê Çeto, Emînê Perîxanê,

Zibeyrê Ehmê, Derwêşê Sado, Silhedînê Hacî Reşîd, Seyîdê Mamo, Eşîra Pencînarî, Eşîra Elîkan, Eşîra Etmankan, Mala Dîbo, Mala Faro, Mala Şemdîn, Mala Reman û şerên Mala Faro û Seyîdên Badayê, Şerê Hethetkê, Şerê Eynqesrê di nav berhem û gotinên dengbêj û dengbêjiyê de ciheke girîng digirin.”

Flamenko û Jazz, Karapet û Miradko

Dengbêj bixwe ji bo min şovalyeyên tevahiya serdeman in. Herçî berhemên wan in, bi ya min vehûnandin û afrandinên herî edebî yê dinyayê ne. Her kesek dikare navek li wan bike, lê kesek nikare navê wan ji dehan derxe nehan! Li gorî hunermendê navdar Ciwan Haco, ji van fêlbazên peyva kurdî du dengbêj hene ku jazz û flamenko tînin bîra wî: Karapetê Xaço û Miradê Kinê ango Miradko: “Karapet, Flamenkoyê tîne bîra min. Berî çend rojan kitêbeke nivîskarekî Spanyol derket. Behsa kurdên ku berî sed salî hatine li Spanyayê bi cih bûne dike. Gava ku ez guhdarî Karapet dikim, Flamenko tê bîra min. Lê tiştêk kême. Her çî rîtm be yan jî gîtar be. Karapet hema hema bê amûr distire. Tam dengbêjek e, îdolek e bo min, îdolekî baştirîn... Berê mitrib hebûn. Ev kedkarên muzîkê baş nedihatî dîtî û hin kesan henekên xwe bi wan dikirin. Mirado mitribek e. Wexta ez zarok bûm, hema bêje li her malê kaseteke wî hebû. Mirado bahozê wê wextê bû. Ez bawer nakim Mirado yan jî Karapet ji cazê dûr bin. Heke Mirado niha li dinyayê bûya, bi rîtmê baş hatibûya lêxistin, heke xwe bidayê û bistira, wê baştirîn caza dinyayê derketa holê. Jazz emprovîzasyon –çawalêhato, jixweberî- e. Mirado û Karapet heqê emprovîzasyonên cazê dane. Ez tu caran wan her du hunermendan ji bîr nakim. Wan gelek caran ez giriandime. Îro, wexta ez guhdarî wan dikim, bo min ji Rolling Stonesê ne cudatir in.” (1)

Dengbêj naşibin hunermendên din, bi kêmasî ji wan cudatir in. Yek ji taybetmendiyan wan ên girîng ew e ku ji bo dengê xwe baş bi kar bînin, hewldaneke xurt didin. Ev taybetmendî yek ji pîvanên dengbêjiyê ye ku “nebe nabe.” Li gorî gelek pisporên muzîkê û dengbêjên ku min ew dîtine û li wan qesidîme, dengbêj ew kes e ku xwedî dengêkî tîz û zelaliyeke tekûz e.

Li hêla din piraniya dengbêjan, dema ku kilam û stranên xwe distrên an jî hunera xwe pêk tînin, destên xwe dibin ber guhên xwe. Gelek kes vê yekê bikin jî, di rastiya xwe de kême ji wan kesan sedema vê yekê dizanin. Ev teknîkeke dengbêjiyê ye. Destê ku diçe ser guhê dengbêj, rasterast peywira monîtoreke tekûz hildigire ser xwe. Bi saya vê teknîkê, dikarin guhê bidin dengê xwe û bi vî awayî kontrola dengê xwe dikin.

Taybetmendiyeke din a dengbêjên ku jêderk û çavkaniyên girîng ên Edebiyata Kurdî ya Devkî ne, ev taybetmendî ye ku jê re dibêjin ‘sewta serî.’ Dengbêjekî/a

ku bi sewta qirikê kilam û stranan distire, wê piştî demekê ji deng bikeve û heta kilamên ku dibêje ji bîr bike. Lê belê dengbêjên ku bi sewta serî distrên, digel wextên dûredirêj hên jî dikarin dengê xwe biparêzin û tu car kilamên xwe ji bîr nakin. Evdalê Zeynikê, Şêx Silê, Reşo, Kawis Axa, Mihemed Arifê Cizrawî, Hesen Axayê Cizrawî, Karapetê Xaço, Şakiro, Salihê Bênatî, Hiseynoyê Hingilosiyê Muşî, Zahiro û Salihê Qubînê ku bi vê taybetmendiye kilam û stranên xwe bi cih tînin, her yek bi hunera xwe bûye hostayek.

“Kilamên min têra 7 roj û 7 şevan dikin hevalo!”

Bo nimûne Karapetê Xaço. Ev hunermendê bermahiyê komkujiya filehan, yek ji girîngtirîn jêderkê sewta serî, an jî bi gotineke din dengê mejiyê ye. Çar caran li gundê Solxoz a Çaran a Eçmîadzîna Erîvana Ermenistanê lê qesidim û bûm bengiyê deng, awaz û sewta wî ya serî. Her çiqas 100 salê xwe derbas jî kiribû, dengbêjê hoste yê ku 95 sal bi kurdî kilam gotibûn, di saxiya xwe de, dikaribû bi hezaran kilamên ku gelekî dengbêjên ciwan nikarin bi heman şêweyî bistirên, di mejiyê xwe de digirt û bi dengê xwe yê 50 sal berê distira. Her çiqas di civat û sohbeta me de, me jê re got bila xwe zêde aciz neke jî, dengbêjê hoste bi resîtaleke rewşedar hingî 10 kilaman gotin û gava me jê pirsî gelo di dîwanekê de dikare heta kengê kilaman bibêje, bi bişirîneke şîrîn û ji xwe bawer wisa gotibû: “Wexta ez dest bi kilaman bikim, ne yek û du saet, lê wê kilamên min têra 7 roj û 7 şevan bikin hevalo!”

Taybetmendiyeke din a dengbêjan ‘xulxulandin’ e. Ev taybetmendî jî piştî banga ku jê re ‘hawînî’ tê gotin ku piştî bendên kilamekê tê gotin, tê bikaranîn. Karapet yek ji wan dengbêjan e ku di awazgotina xwe de xulxulandinê bi kar tîne. Derbarê vê mijarê de, Ferhengsaz Zana Farqînî ku ji bo demekê di xebatên muzîkê de cih girtiye, wiha dibêje: “Hema hema hemû dengbêj taybetmendiya xulxulandinê bikar tînin. Bes Karapetê Xaço di nava çend kesên pêşin de ye ku vê taybetmendiye gelek baş bi cih tînin. Gava

ku Karapet ‘xulxulandinê’ dike, kesên di civatê de aciz nake û guhê wan naêşîne. Berevajî wê, wan mest dike. Mubalaxa nake, gotinan zêde dirêj nake û nalewitîne. Dengê Karapetê Xaço yê tîz û ezîz, yek ji girîngtirîn avantajên wî ye...”

Homerosê Kurdan: Evdalê Zeynikê

Min di kitêba xwe ya bi navê, “Bir Çiğlığın Yüzyılı: Karapetê Xaço” (2) û çend gotarên xwe de behsa vê agahiyê kir, dixwazim li vir jî bikim. Deng û tesîra cografya ango erdnîgariyê. Bêguman li ser deng, tesîra cografyayê wekî rastiyeke zanistî tê pejirandin. Lewma, gengaz e ku mirov behsa têkiliya cografyaya Mezopotamyayê û dengê ji vê derê bilind dibe bike. Dengê kesên ji deştan bin, naziktir û nermtir e. Tîzbûna dengê wan zêde tune ye. Lê dengê çiyayîyan tîz û berz e. Bi gotineke din yên çiyayî çavkanî û jêderên girîng ên dengê ‘dawûdî’ ne.

Dengbêjê çê, tesîra xwe li civatê û civakê dike. Ew maqûlê dîwanên giran e. Sercivat û serbêje ye. Gava kilaman bibêje, carcaran jê kêr dike, carcaran lê zêde dike, lê tu caran wateya kilamê xerab nake, pê nalîze û narûxîne. Wekî din, taybetmendiyeke din a dengbêjê hoste ew e ku kilam û stranan naêşîne, naqerimîne û dikare kilamekê, beyî ku xera bike û ji eslê wê derxe, bi hemû cureyan bibêje.

Heke dengbêjî kevneşopiyek e, helbet dibistan û zanîngeha vê kevneşopiyê xwe dispêre Evdalê Zeynikê. Evdalê Zeynikê badilhewa nebûye “Homerosê Kurdan.” Em behsa dengêkî wisa dikin ku gava tê bihîstin, quling li dorê hildifirin û diçin û tînin. Ji ber vê yekê ye ku Bavê Temo û Dengbêjê Surmeli Memed Paşa rêber û rêzanê dengbêjî û kilambêjiya kurdî ye. Ew ne tenê şahîşahê kilambêjiya Serhedê ye, her wiha ew li seranserê welatên ku kurd lê dijîn, bûye dermanê hemû kul û derdan.

Rûniştinên ‘civatkî-dîwankî’

Di nav kurdan de, li cem civatên ku wekî ‘civatkî-dîwankî’ tînin binavkirin, her kesê ku kilam û stranan bibêje wekî dengêj nayê hesabandin. Her wiha, her kesê ku dengxweş be, bikare dengê xwe bide guhdarîkirin û bi awayekî eyan û beyan bibêje, nikare bibe dengbêj. Di vê kontekstê de, em dikarin dengbêjên ku em ji wan re dibêjên ‘dengbêjên xas’ bikin du beş: Dengbêjên afirînerên vê ekolê û yên dewamkerên wê.

Şakiro, Reso, Şeroyê Biro, Mistefayê Xelê Xeyran, Ferzê, Karapetê Xaço, Hiseynoyê Orginosiyê Mûşî, Zahiro, Salihê Bênatî, Teyîboyê Siertî, Salihê Qubînî û Fezyoyê Rizo çend navên girîng ên şopîner û berdewamkerê kevneşopiya dengbêjiya Evdalê Zeynikê ne.

Kilamên dengbêjan, di civat û dîwanên ku axa û kalemêrên gundan lê dicivin de, tîn gotin û bê lebat tîne guhdarîkirin. Taybetmendiya kilaman ev e ku ji xeynî dengbêj, kesên din tenê dikarin bibin guhdar. Lê stranên rîtmîk; cureyên wekî govend û reqsê ji bo kêfê ne û perçeyên eşqê ne, lewre her kesek dikare tevli gotina stranên bibe û bibêje.

Her dengbêj stranbêj e, her stranbêj ne dengbêj e!

Li hêla din her dengbêj dikare bibe stranbêj, lê belê her stranbêj nikare bibe dengbêj. Berhemên hunera dengbêjiyê ne rîtmîk in. Divê xwedî 'lengê' bin. Naveroka parçeya ku tê strandin girîng e; divê li ser qehremanî be û bi şêweya destanî be.

Taybetmendiyeke din a dengbêjan ev e ku hunerên xwe bê amûr pêk tînin. Bo nimûne, bextreşiyeyeke din a wekî gelek dengbêjên din, Karapêtê Xaço jî neçar maye ku kilam û stranên xwe li gel sazamûran bêje. Şiroveya sazamûran xwezayîya dengbêjiyê xera dike. Hinek ji kilamên Karapêtê Xaço yên li ser bendik û fondên radyoyê, li gel amûran hatine gotin. Sedem jî ew e ku berpîrsiyarên fonda Beşa Kurdî ya Radyoya Êrîvanê doz lê kirine ku ew stran û kilamên evîndarî û 'keçikan' bibêje. Tevî ku nerazîbûna xwe eşkere kiriye û gotiye: "Heyran ez dengbêjê kilamên mêraniyê me, şerm e ku dengbêj kilamên keçikan li civatên giran bibêje, mirov wan kilaman li ser poxan û benderan, gava bi tena serê xwe dibîne dibêje" jî ji neçarî dest bi kilamên evîndariyê yên wekî 'Zembîlfiroş', 'sarê rabe êvar e' û 'Dêresor e' distirê ku bi lêxistina amûr û enstrumanan heta roja îro hatine.

Her çiqas em bêjin ku sazamûr û dengbêjî li hev nakin, ev jî rastiyeke e ku Radyoya Êrîvanê ev kilam neêşandine û xwezahiya wan xera nekirine. Ji ber ku em dikarin bêjin, li gel kilam, ziman û şêweya edebî ya kurdên çûne Herêma Qefqasyayê bo sirgûnê, alavên wan ên muzîkê jî ji kultura fars, ereb û tirkên yekcar tesîrdar nebûne û xwezahiya xwe wîndayî nekirine. Jixwe sedema ku Radyoya Êrîvanê jî radyoyên Bexda û Urmiyeyê zêdetir hatiye hezkirin jî ev e. Kurdan, Radyoya Êrîvanê zêdetir nêzîkî xwe dîtine.

Di Beşa Kurdî ya Radyoya Bexdayê de serweriya erebî; di ya Urmiyeyê de jî serweriya farişî gelek eyan û berbiçav e. Di Radyoya Êrîvanê de, amûrên wekî fîq, mey, bilûr û zirne ku li gel kilaman dihatin jendin û lêxistin, amûrên klasîk ên muzîka geleri ya kurdî ne; muzîka ku çêdikirin jî muzîka klasîk a kurdî ye. Şêweya Êrîvanê ev e.

Gelo pêwîst e dengbêj kilamên xwe hey hey bê amûr bistirin? Ev ne pêwîstiyeyeke wisa ye ku em bi-

karin diyar bikin. Ev li gorî tercîha dengbêj bi xwe ye. Bes divê ev rastî jî neyê jibîrkirin ku dengbêjiya bê amûr kevneşopiyek e û girîng e ku ev kevneşopî nekeve gora dîrokê û wînda nebe.

Divê neyê jibîrkirin ku girîngtirîn hîm û kaniya hunera dengbêjiyê herêma Serhedê û mintiqeya Mûş-Melezgîr-Agirî ye. Gelek kurdên ku neçar mane û sirgûnî Herêma Qefqasyayê ango Êrîvan, Tiflîs, Abovyan, Oktobiryan, Elegez, Talîn, Gelto û Heko heta Moskov û Sibîryaya bûne, ji Serhedê çûne wan deran. Helbet di nav wan kurdan de gelek dengbêj jî hebûn.

Pêwendiyên Hoste-Şagirt û 'Hard Dîsk'ên me kurdan

Pêwendiyên hosta-şagirdî, di kevneşopîya dengbêjiyê de, taybetiyeyeke girîng e. Dengbêjek, di civata yekî ku ji xwe baştir û hostatir dibîne de, nayê dîtîn bêyî ku îcazeta bistîne, kilaman bibêje. Ev rêz û hurmet ji qaîdeyên şel û tevgerên kevneşopîya dengbêjiyê ne. Li gorî vê yekê, her dengbêjek yek an jî ji yekê zêdetir dengbêjan bo xwe wekî mînak dibîne. Temenbiçûkî û temenmezîni jî di çanda dengbêjiyê de gelek girîng e. Dengbêjekî ciwan, heta ji dengbêjê jî navseretir îcaze û destûrê wernegire, dest bi strandina kilaman nake. Heke dengbêjek bêyî îcazeyê tişteki wiha bike, ev yek di nava diwanê de wekî 'bê-edebî' tê nixandîn.

Li hêla din piraniya dengbêjan dixwazin ku gava ew distirên ji civatê deng dernekeve. Dengbêjê ku dêhn û bala wî belav bibe, dişkê û naxwaze bibêje. Di rewşên wiha de, dengbêj dev ji kilamgotinê berdide û gotinek diavêje nava civatê da ku deng bê birîn û kesek di nava xwe de neke pistepist. Bo nimûne gava yek diaxive, dengbêj dike 'kuxtekuxt û kuxtîni.' An jî berê xwe dide şibakeyê û dibêje; "Xorto ka binêre, dinya ewr e an sayî ye?" Bi vî awayî ew civata ku di nava xwe de diaxive û dike pistepist hişyar dike. Di rewşên wiha de piraniya caran kesên ku di nav xwe de diaxivin û wê lehze guh nadin dengbêj, şerm û fedî dikin, çokên xwe dikişînin bin xwe û bi baldarî li guhdariya kilam û stranên dengbêj vedigerin.

Kurt û kurmancî, dengbêj, 'Hard Dîsk' ên me kurdan in û em deyndarê van nix û hêjahiyên xwe ne... Dengê we her li dinê be dengbêjno!.. ❀

1- Bir Çiğliğin Yüzyılı: Karapetê Xaço, Weşanên Sî, Stenbol 2003, paşê bi wergera kurdî ji Weşanên Do, 2009, Stenbol, ji bo agahiyên zêdetir, Roll, Gül ve Reyhan Kokusu, hejmar 10, Tebax 1997)

2- Bir Çiğliğin Yüzyılı: Karapetê Xaço, Salihê Kevirbîrî, Weşanên Do Kurtebeşeke ji vî nivîsarê, di hejmara 21'ê ya Rojnameya Le Monde Diplomatique Kurdî [Tebax 2011] de hate weşandin. (S.K)

akademisyen deniz duruiz ile mevsimlik tarım işçileri üzerine...

‘YABANCI İŞÇİ’ KÜRT İSE MUHTEMELEN SUÇLUDUR!

Röportaj: YAĞMUR DEMİR

Ancak Türk filmlerinde karşılaştığımızı düşündüğümüz o katı önyargı sahnelerine alışık insanlar olduğunu düşünün bu hayatta. Bir zamanlar kendi toprağı ile geçimini sağlayan bir ailenin, birden mülksüzleşerek ekmek parası için bir ilden diğerine göç etmeye başladığını da ekleyin buna.

Çoluk çocuk ailecek yollara dökülürler, gittikleri yerlerde çadır kurarlar, günde 12 saat kızgın güneşin altında çalışırlar... Haftalar, aylar sonunda ancak bir arpa boyu kazandıktan sonra tekrar yüklerini toplar memleketlerine yollanırlar.

Hasadını yaptıkları tarlanın bir salkım üzümüne, bir kuru yaprağına dokunamazlar. Şehre inemezler, inseler de kimseyle konuşamazlar, bilinmeyen bir dilleri vardır çünkü. Arkadaşlık edemezler, misafir olamazlar... Elleri parçalanmış, bel ağrılarından uyuyamıyor olsalar da asla diğer işçilerin aldığı ücreti alamazlar, aldıklarını da hak etmiyorlardır zaten. Çünkü onlar yabancısıdır.

Ama bu yabancıları çok iyi tanıy herkes; “pis ve tehlikeli”dirler! Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden Deniz Duruiz, işte bu “yabancı” işçilerin yaşamını etnografik açıdan inceleyen bir tez hazırladı. “Mekânlar, Bedenler ve Karşılaşmalar” konulu tezinde Duruiz, Manisa bölgesinde çalışan Yörük, Roman ve Kürt tarım işçilerinin yaptıkları işin ve buna bağlı olarak kurdukları hayatın haritasını çıkardı. Biz bu haritadan “gezici” ve “geçici” işçilik arasındaki ayrımın ne kadar önemli olduğunu, daha da ötesi etnik farklara dayandığını öğreniyoruz. Gezici işçilerin neredeyse tamamı Roman, Kürt ve Araplardan oluşuyor. Geçici işçilerse, gündelik işler için çevre köylerden, bazen Yörük köylerinden geliyor.

Tezini hazırlarken Kürtler, Araplar ve Romanlarla görüşmekle kalmamış, birlikte çalışmış Duruiz. Kürtçe de öğrenmeye çalışan Duruiz’in röportajımız sırasında “Soruları Kürtçe yanıtlayabilmeyi çok isterdim” dediğini de belirtelim.

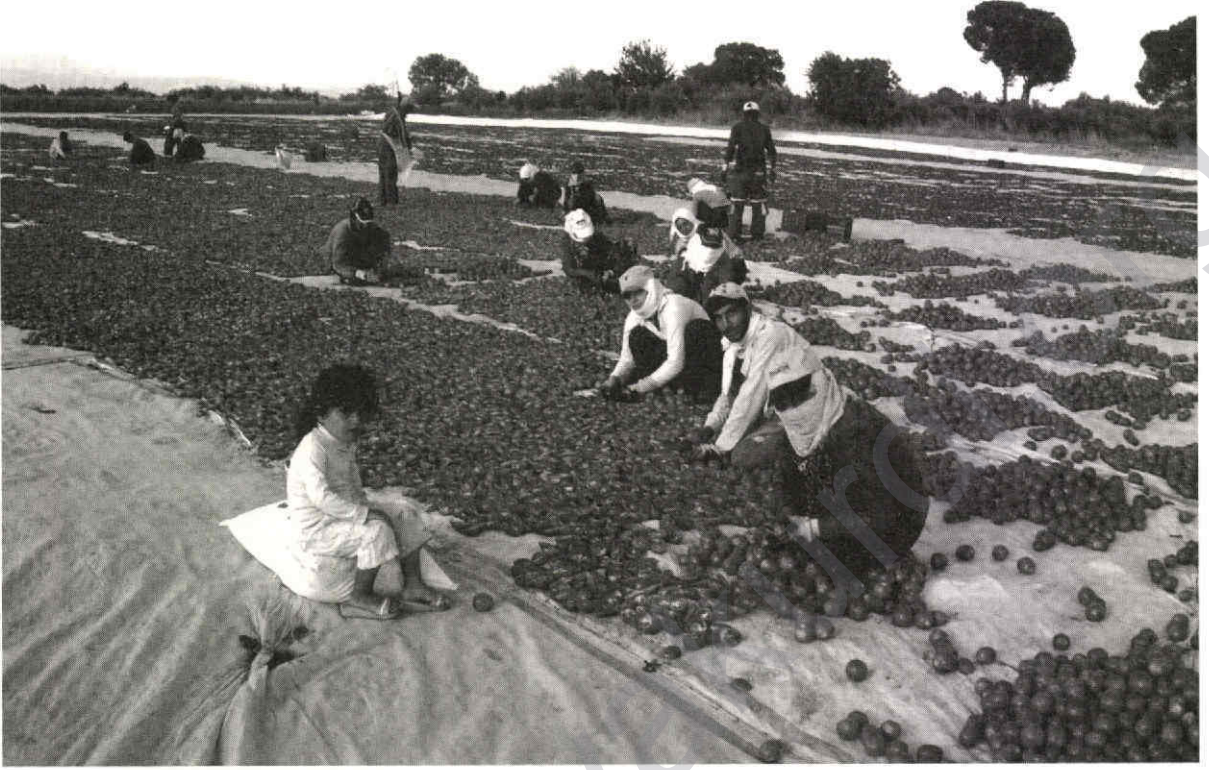
Hakim dil Kürtleri ‘terörist’, Romanları ‘hursız’ olarak tanımlıyor, yaptığınız çalışmaya göre. Yani bir ötekileştirmeden bahsediyorsunuz. Peki, bu ayrım, çalışmak için gittikleri yerlerde nasıl somutlanıyor?

‘Öteki’ kavramını biraz açmak lazım: Mary Douglas diye bir antropoloğun yabancı ve öteki olmakla ilgili bir kitabı var; “Tehlike ve Pislik” diye. Yabancıнын aslında tanımadığımızı biri olduğunu sanırız. Ama aslında belli bir şekilde tanımandır. Çok spesifik bir şekilde, tanınan ancak yabancı olarak tanınandır. Birini pis ve tehlikeli

olarak görebilmek için öncelikle onu tanımanız lazım. Tanımadığınız herhangi biri yabancı olarak kodlanamaz. Öteki ya da yabancı olarak tanımlanması için tanınması gerekiyor.

Bu tanıma da her karşılaşmayla yenilenen, eski karşılaşmaları açan bir süreç. Karşılaşma da bizim senle olan karşılaşmamız gibi olmuyor. Kürt işçinin geleceği belli olduğu andan itibaren köyün içi ve dışı diye bir durum ortaya çıkıyor. Dolayısıyla bu, mekânı da dönüştüren ve aynı zamanda bedenleri de tanımayı getiren bir şey. Türklere çoğunlukla çalışacakları yerde, kahvenin içinde, köyde

boş bir ev kiralanıyor. Dolayısıyla bir evde kalıyor yine. Romanlar ve Kürtler gibi yabancı olarak tanınan kimseler söz konusu olduğu zaman köyün içine sokmuyorlar. Köyün içine sokmamak ne demek? Köyün belli bir bölümünü köyün içi, belli bir bölümünü dışı olarak addetmek... Ne zaman ki belli bir bölge, Kürt ve Romanların kalacakları yer, “işgal ettikleri” yer oluyor, köylüler oraya gitmekten –çekiniyor demek çok yumuşak olur- hem korkuyor hem tiksiniyor. Pislik ve tehlike meselesinin getirdiği bir şey.

Roman ve Kürt işçilerin kendi yaşam alanlarına girmelerini istemiyorlar. Bu tabii daha çok iktidar ilişkilerinin getirdiği, medyanın Kürt ve Romanları başka türlü tanıtmamasından kaynaklanan hâkim dilin şiddeti. Aslında bu araştırmanın en önemli sonucu; bir yerde geniş bir antagonizma varsa, her zaman karşımıza çıkacaktır. Yansıma değil, orada yeniden üretiliyor bu çatışma. Sonuç olarak Kürtler neredeyse her zaman Türklere değmeyecek alanlarda konuşlandırılıp, mümkün merteye sadece iş ilişkisine girmeleri isteniyor. Tabi bu mümkün değil. Üç ay, altı ay bir yerde yaşıyorsanız, bakkala pazara gideceksiniz ve bu karşılaşmalar hiç bir zaman nötr değil.

Tehlikeli olarak tanınan yabancılar da bir değil. Romanı ‘öteki’ olarak tanımanın belli bir dili var, Kürdü ‘öteki’ olarak tanımanın belli bir dili var. Kürt işçi geldiği zaman batıdaki işçinin, köylünün, esnafın aklında belli bir “tehlikeli” ve “pis” imajı var, Romanı tanıma imajından farklı.

Bu tabi Kürt meselesiyle doğrudan ilişkili?

Tabi, Kürtler herhangi bir öteki olarak tanınmıyorlar. Doğrudan “terörist” söylemi oluşuyor. Kürdü tanımanın hiç bir nötr imkanı kalmıyor. Aslında tam da bunu sormak lazım; Kürt sorunu hayatta nasıl deneyimleniyor?

Evet, örneğin operasyonların da yoğunlaştığı içinde bulunduğumuz bu dönemden Kürt tarım işçileri nasıl etkileniyor?

Hâkim dil içerisinde konuşmak zorunda kalınca, bir Türk ve Kürdün karşılaşması emek üzerinden bir sınıf çatışması ya da dayanışması şeklinde olamıyor. Hakim etnisite, hakim sınıfsal pozisyonu tuttuğu için kendinden hakir gördüğü insanlarla iletişimi asla nötr bir dilden yapamıyor. Tabi ki bunun çok belli yapısal sebepleri var; ama gündelik yaşamda tekrar üretilmesi bu çatışmayı tekrar üretiyor ve daha da uzlaşmaz bir hale getiriyor.

Bir örnek vereyim tezimden. Derikli Kürt bir aile ramazanda oruç tutuyor. İş bittikten sonra zaman geçirmek istiyorlar ve kafa dinlemek için bir bağda gezinmek ve asma yaprağı toplamak istiyorlar. Bunları bağda gören bir köylü hemen muhtarını arıyor. “Gel, Kürtler senin bağında hırsızlık yapıyor” diye. Muhtar hemen jandarmayı alarak geliyor ve olay aniden kriminal bir hale dönüşüyor. Bunun sebebi onların herhangi birileri değil Kürt olması. Benzer şekilde Yörükler iki poşet üzüm toplamak istedikleri zaman da patron kızıyor, fakat bu kriminal bir olaya dönüşmüyor.

Jandarma gelse bile Kürtlerin aklındaki jandarma figürüyle Romanların ya da Türklerin jandarma figürü asla aynı değil. Çünkü jandarma da kendi yüküyle geliyor, muhtar da kendi yüküyle geliyor. Derikli işçiler bana yirmi kere falan ne kadar utandıklarını anlatmışlardı. Utanınca daha fazla kendi içlerine kapanıyorlar ve bir yandan da çatışma ve öfke artıyor. “Acaba ben senden iki asma yaprağı alsam” diyebileceğimiz hiç bir laf kalmıyor, böyle bir ihtimalin sorgulanacağı dil kapanıyor, sosyal imkânlar kapanıyor. Dolayısıyla bu karşılaşmalar, Kürtlerin durumunda, birbirini tanımaktan çok, zaten belli önyargularla tanınmış olan iki taraf için de daha bütüncül kendi kabuklarına kapanmayı getiriyor. Dolayısıyla bu karşılaşmaların daha az olmasını isteyecek ruh halleri getiriyor.

Hâlbuki bir Türk ile konuşulduğunda mesele böyle olmuyor. Patron bağıyor çağırıyor ama sonra işçi de “bu adam da hiçbir şey bilmiyor, göz hakkı denen bir şey var” diyebiliyor. Çünkü aynı sosyal kodlar üzerinden konuşuyorlar.

Yani karşılaşmalar her seferinde daha çetin ve çetrefilli oluyor...

Sadece onlar içine kapanmıyor. Örneğin jandarma Türk çiftçiyle Kürt işçinin karşılaşmasında Türk çiftçiye korumak için orada olduğundan Kürt işçi kendi sorunlarını gidip asla o jandarmaya söylemiyor. Bu, tarihsel karşılaşmaların, Kürtlerle güvenlik güçlerinin 30 yıllık savaşının bir sonucu. Hem de yeni bir evsizlik ortaya çıkıyor. Gittikleri her yerde jandarma onların evlerine mütecaviz bir durumda ve onlara yurtsuzluklarını hatırlatan bir güç oluyor.

Burada Kürtlerin maruz kaldıkları şey, aslında Türklere anlatmamız gereken şey; sermaye ve devletin en ufak bu gündelik karşılaşmalarda bile var olduğu.

Kürtler de yekpare değil. Mesela benim çalıştığım grupların birincisinde ailesinde korucu olan, Kürt meselesinde daha temkinli konuşan, AKP'ye oy veren Kürtler vardı. Bir kısmı da BDP'li olup Kürt siyasal yaşamının içinde aktif olan Kürtler... AKP'li Kürtler, ‘terörist’ yaftasından kurtulmanın bir yolu olarak, “Ben Kürdüm ama valla senden

DEVLETİN BİLİNÇALTININ GÖSTERGESİ GENELGE

Başbakanlığın gezici ve geçici tarım işçilerinin koşullarıyla ilgili 24 Mart 2010 tarihinde çıkardığı genelge sorunlara çözüm olabildi mi?

Genelge tamamen ‘güvenlik’ diliyle yazılmış. 24 maddenin 10’dan fazlası güvenlikle ilgili. “Pis” ve “öteki”yi, tehlikeyi domestik, temiz hale getirmek için kafa yormuş devlet kafasının ürünü. Devletin bilinçaltının, dil sürçmesinin göstergesi o genelge.

Umuma kapalı alanlara yakın olmaması lazım; askeri alanlar gibi... Çadır kampı kurmak muazzam faşizan bir fikir. Hem köle kampı, hem de asıl amacının devletin birliğine bütünlüğüne hanel getirmemek olduğu açıkça söylenen bir uygulama.

Genelgenin yaptığı Kürtleri “pislik” ve “tehlike” üzerinden tanımlayıp temizlemek ve tehlikesiz hale getirmek. Aynı zamanda emek sömürsünü de derinleştirmek. Çünkü bir şekilde kurumsallaştırıyorsun bu işi ama sosyal güvenlik

sistemine dâhil etmeden kurumsallaştırıyorsun. Bu insanları hukukun kenarında tutmak o genelgenin amacı. Yoksa bir tarım yasası çıkarmak ya da tarımda sosyal güvenceyi yaratmak gibi bir derdi yok.

Genelge çıktıktan sonra işçiler trenden iner inmez kimlik kontrolü uygulandı mesela...

Jandarmanın ilk yaptığı şey bu, neden? Çünkü eğer Roman ve Kürt isen potansiyelden ziyade muhtemelen suçlusun. Gece ve gündüz mutlak kimlik kontrolü yapılır gibi bir madde var. Gündüz bile gerginlik oluyorken, gece de bunu yaparak o bedenlerin üzerine yapılmış hırsız ya da terörist yaftasını güçlendiriyorsun ve mümkün olduğu kadar bunu hukukun içine yediriyorsun. Bu, o karşılaşmaları daha da sertleştirecek ve kriminalleştirecek bir uygulama. Güvenlik böyle tesis edilirken okul yapmak ya da altyapı, keyfe keder kalıyor genelge içerisinde.

de daha iyi vatandaşım” derken; BDP’li Kürtlerden daha az ezilmiyor. Aksine daha fazla eziliyorlar. Kendi ötekilerine işaret ediyorlar. Gerekirse *“Kürt olduğumu söylemek zorunda değilim”* diyerek ve kendisiyle çeliştiğini bilerek ait olma çabası içinde oluyor. Çatışmalar az olsa da yaşadıkları çelişki daha büyük oluyor. BDP’li Kürtlerin, hem Kürt siyasal yaşamından gelen bütünlüklü olarak düşündükleri bir aidiyet var, hem de sermaye-devlet işbirliğini tarihsel olarak daha önceden bildikleri için, siyasal olarak yaşamlarını bir yere oturtabiliyorlar. Onlar da ‘terörist’ lafını kullanıyorlar, ama kim için? *“Asıl terörist devlettir; kendi öğretmenini öldüren devlettir, Türkleri bu savaşın içine atan devlettir”* diyerek daha barışçı bir dil kurabiliyorlar.

Tezimde sormakta zorlandığım soru buydu mesela; *“Ben senin gözüne bakarak, senin neo liberal politikalar üzerinden belli şekilde yoksullaştığını bilerek seni tanıyorum veya senin Kürt olduğun için burada çalışmak zorunda olduğunu bilerek ya da benim gibi iki ayaklı bir fani olduğumu bilerek seni tanıyorum”* gibi cümleler nasıl kurulmaya başlanır?

Çünkü barışın dilinin tesis edilmesi bu düzeyde mümkün. Ama iktidar iki karşılaşmayla kırılacak değil, ya da aciz değil, aksine barışın dili kırılğan, o yüzden bu soruları sormak önemli. Kürt sorunu hakkında da, Karayılan ne açıklama yapmış, bunun üzerine örgüt ne demiş, Kandil bombalanmış mı yerine, benim bir Türkle anlaşmamın önündeki engel ne olabilir, bu engeller nasıl aşılabilir?

Barışın dilini tesis etmeden bu insanların yaşamlarında bir şey değişmeyecek. Peki, kültürlerini nasıl yaşıyorlar? Yaşayabiliyorlar mı?

Kültürün gayet siyasal bir şey olduğunu düşünerek buna cevap vermek zorundayım. Bu karşılaşmaların minimuma indirilmesi çok büyük bir yalnızlık doğuruyor, ama bazen de bunun kırıldığı anlar oluyor.

Mesela o hiyerarşiyi *“bu insanlar da insandır, Müslümandır”* diyen bazı köylüler kırmaya çalışabiliyor. Sol, sosyalist görüşlü çiftçiler gidiyor, ziyaret ediyor Kürt işçileri. Ama sonuçta mesela köylüler gelip eski kıyafetlerini işçilere veriyorlar. Bu ne işçiler açısından, ne de köylüler açısından bir araya gelmelerini, ortak bir şey oluşturma aracı haline geliyor. Çünkü aslında oradaki hiyerarşiyi koruyorlar. Kendilerinden aşağı gördüklerinden eski kıyafetlerini veriyorlar. Tabi işçiler bunları reddedip gidip pazardan kendilerine yenilerini alıyor. Çünkü onların istediği kendilerine acınması değil, eşit olarak karşılıklı konuşabilmek.

Biri Türk, diğeri Kürt, iki delikanlı arkadaş olabiliyor. Çoğunlukla olan bir şey değil tabi ama biri öbürüne şaka yapıyor, o Kürtçe kelime öğretiyor... Fakat burada Türk çocuğunun arkadaşı *“sen nasıl o Kürtle arkadaş olursun”* diye söyleniyor. Kürtlerde öyle bir şey yok.

Yine kültürle ilgili başka bir şey, misafirlik meselesine çok önem veriyorlardı. Ben gitsem rahatsızlık verir miyim diye düşünüyordum. Bilakis mutlu oluyorlardı. *“Altı yedi çadır geliyoruz buraya ve sadece birbirimize misafirlğe gidiyoruz. Sen bizim ilk misafirimizsin altı aydır”* diyorlardı.

Bu, sosyal alanlarının daraltılmasıyla ilgili bir şey değil mi?

Evet kesinlikle. Bir çiftçi aileyle birlikte çadırlarına gitmiştik. Yani gidiyorlar; misafirlik, arkadaşlık... ama o hiyerarşiyi bozmamaya çalışıyorlar. Mesela benim kaldığım çiftçi evin annesi diyeyim, orada kenarda bebek kakası gördüğü için hemen onları pis addetti. Ve sonraki gidip gelmelerimde kapıda, çorabımdan başlayıp yeni kıyafetler giymemi istiyordu. Adeta Kürtlerden pislik bulaştıracağımı düşünüyordu.

Kültürlerini yaşama meselesine gelince, tahmin edemeyeceğin kadar imge var yanlarında. Telefonlarındaki şarkılar, fotoğraflar hep onlara bir şey taşıyor. Bunun dışında Kürt çadırını dışarıdan tanıyabilirsiniz. Hemen dışarıda bir tandır var, minderler, sedirler belli bir şekilde dizilidir.

O yaşam ve kültür, ceket gibi çıkarılıp giyebileceğin bir şey değil, tıpkı siyasi yaşam gibi. Yanlarında defterler oluyor, şiir yazdıkları, bazen gerilla ağıtları, bazen Kürtçe sevdikleri şarkılar oluyor. Kültür hiçbir zaman yok olmuyor. Zorlamıyorlar da kendi kültürümü yaşatacağım diye.

Kültür demişken, anadil sorunu -kadınlar için daha zor olmakla birlikte- genel olarak nasıl yaşanıyor?

Karşılaşmadan önce tanıma gerçekleşiyor dedim ya. Şöyle bir hikâye var; iki Kürt çocuk sokakta yürüyor, yanlarından bir araba geçiyor. Bunlar tabi kendi aralarında Kürtçe konuşuyorlar. Bu 30-40 km ile giden araba az sonra duruyor ve bir anda *“burası Türkiye, siz burada Türkçeden başka dil konuşamazsın, başka dil konuşmak için başka ülkeye gidin”* diyor. Bu çocuklar hiçbir şey diyemiyor ve bu onların kendilerini daha da ezilmiş hissetmelerine neden oluyor. Yani bu adamın onları duyma şansı da yok. İki esmer delikanlı

yürürken onları Kürt olarak tanıyor ve onlara Kürtçeyi telaffuz bile etmeden “*sen başka bir dille konuşamazsın*” diyor. Siyasi ortam gerildikçe linç olaylarının artmasının nedeni işte bu.

“*Sen Kürt değilsin*” diyerek, “*Kürtçe konuşamazsın*” diyerek bu sorunun çözülmesinin imkânı yok. Bu sene 6-7 tane çok ciddi linç girişimi oldu. Bunlar sadece basına yansıyanlar.

Tam barış dilini konuşuyoruz derken, yeni bir savaş çığırtkanlığı çıkıyor. Dolayısıyla tabanda olabildiğince barış baskısı yapmak ama bir yandan da 30 yıllık kirli savaşı Türklere anlatmak gerekiyor. Yoksa bu toplumun birbirini kabul etmesi mümkün değil.

Peki Kürtlerin bunca baskıya, ayrıma karşı “gelmeyelim” deme şansları var mı?

Bu işi yapmalarının nedeni ekme parası. “Aman gitmeyelim” deme lüksüne sahip değil. “*Bu işçiler bu tarlaları neden yakmıyorlar, nasıl yakmıyorlar*” dedi bana biri. Bu çok önemli bir soru. Çareleri yok, bu böyle standart bir taktik de değil. Bir yandan rızkını çıkarıp, bir yandan ahlaki olarak siyasi kimliğini korumaya çalışıyorlar. Tam da o tarlada sermayenin ve Türk devletinin alanında o nefret patlayabilir. Ama şöyle bir dertleri var; “*bunu yaparsak daha fazla kriminalleşiriz.*” Bir yandan da “*ekmeğini yediğim yerin köküne kibrit*

suyu dökmem” ahlakı var. Neye öfkeli olduklarını çok iyi biliyorlar, Türklerin neye öfkeli olduklarını bilmedikleri kadar.

***Barışın dilinin inşaa edilmesini nasıl başara-
cağız toplum olarak?***

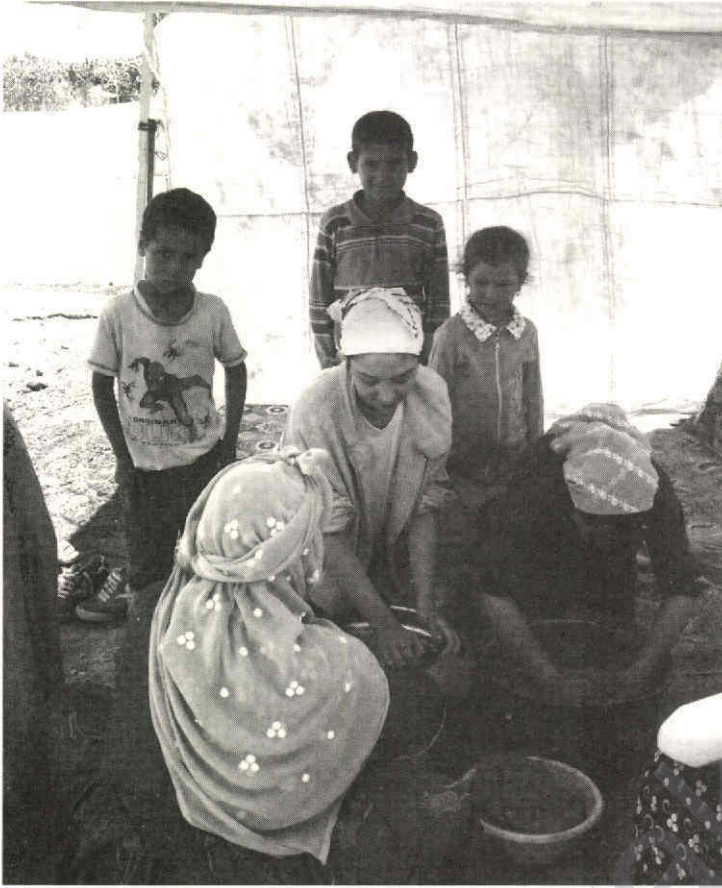
Kendime sorduğum en zor soru da bu. Nasıl olur da ben Türk devletimle, sen Kürt örgütünle bir olarak “*düşmanız*” demekten kaçınabiliriz?

Bir kere sınıfsal olarak düşündüğümüz zaman hiç de hemen bir örgütlülük gelişeceğe benzermiyor. Romanlar mesela “*onlar Türk askerlerini öldürüyorlar*” diyor. Hâlbuki ikisi de eziliyor, ikisi de yaftalanıyor.

AKP’li Kürtler, “*onlar bizim devletimizi bölmeye çalışıyor*” diyorlar. Öte taraftan Kürtler, “*Romanların yanına gitme, hırsızlar, oynamak ve çalmaktan başka bir şey bilmezler*” diyor. Dolayısıyla ezilenlik konumu, sınıfsal olarak ya da etnik antagonizma otomatik olarak bilinçlenmeyi getirmiyor. Dolayısıyla inatla, ancak “birliği” kırma inatıyla kırılacak bir şey. Mesela BDP’li Kürtler’de bunu daha çok gördüm.

BDP’li Kürtler acılarının nedeninin adını sermaye ve devlet olarak koydukları için, ötekinin pozisyonunu sermayeyle eşitlemeksiz insanı bir ilişki kurmanın peşine düşüyorlar. Bu da siyasi bilinçlenmeden geçiyor.

Gündelik yaşamda BDP'li olarak tutunabilmek için yapmak zorunda oldukları şeyler, girmek zorunda oldukları ilişkiler onlara belli bir konuşma alanı açıyor. Kendi çektikleri bedensel acı -bu sadece BDP'liler arasında değil- bir dil kurmalarına neden oluyor. Bu çok önemli. "Ben günde 12 saat çalışıyorum, eve gidiyorum çöp gibi" dediği zaman, onun bedeninden enerjiyi ve emeği sömürenin sermaye olduğunu bildiği zaman, "bu acıları çekmemin nedeni beni parçalayan bu sermaye" dediği zaman, hem bedenindeki acıyı siyasallaştırıyorsun hem de siyaseti bedeninden anlatabiliyorsun. Bu da barış dilini tesis edebilir. Her gün şehit cenazeleri üzerinden devlet güzellemeleri yapılmadığı zaman, "terörist leşleri" diye konuşulmadığı zaman barışçıl ihtimaller açılabilir. Bu tabii Kürt sorunu gündelik karşılaşmalarla çözülür demek değil. "Patron işçi ele, gül gibi geçiniriz, sınıf sömürsü ortadan kalkar" demek de değil. ✽

ABD'İN TARIM İŞÇİLERİ; MEKSİKALI İLLEGAL GÖÇMENLER

Amerika, Kanada ve Meksika örneklerini de incelemişsiniz çalışmanızda. Buralarda tarım işçiliğinin koşulları nasıl? Benzerlikleri var mı? Etnik farklılıklar gözlediniz mi?

Amerika ve Kanada'da işçilerin çok büyük bir bölümü Latin Amerikalı. Onların da çok büyük bir kısmı Meksikalı. Meksikalıların da çok büyük bir kısmı illegal göçmen. Kanada ve Amerika'da göçmenlerle ilgili çalışma ve vize programları var. Daha kurallı ve sistemli gibi görünüyor. Fakat böyle olmadığını illegal göçmen olmalarından anlıyoruz. Çünkü illegal göçmen olunca o yasadan yararlanamıyorsun.

Kanada'daki mevsimlik işçi programında da ayrımcılık var. Sadece Meksikalı, geçici olacağı garanti, asla göçmen olarak orada kalmayacağı garanti işçilerle ve sadece erkeklerle çalışıyorlar. Çünkü geri dönmelerini istiyorlar. Geri döneceğinin garantisi olarak da Meksika'da toprağı olmasını istiyorlar. Bunu "toprakta çalışmayı bilen birini istiyoruz" diye meşrulaştırıyorlar. En az iki çocuğı olsun istiyorlar. Bunu da "en çok ihtiyacı olanı alalım" diye meşrulaştırıyor-

lar. Bir ayrımcılık olduğu kesin. Fakat oraya gittikten sonra Türkiye'dekine nazaran en azından kalacakları yer çadır değil, evler yapılıyor. Tabii kalitesiz, temizliğı çok zor evler. Beş kişi bir evde kalıyor olsa da bir tuvaleti kullanabiliyorlar ve buradaki işçilere nazaran kendi bedensel alışkanlıklarından çok başka alışkanlıklar edinmek zorunda kalmıyorlar en azından.

Amerika'da güvencesiz işçi çalıştırmak işverenin işine gelen bir şey ve yasanın hiç bir yaptırımını yok.

Meksika'da da ülke içinde göç eden tarım işçileri var. Bunlar da nitelikli ve niteliksiz olarak ayrılıyor. Gezici işçilere orada nitelikli işgücü olarak bakılıyor. Meksika'nın işçi göçünde ya da emek süreçlerinde kadınlar daha fazla. O açıdan Türkiye'ye benziyor.

Oaxaca bölgesi Meksika'da Zapatistlerin yoğun olarak bulunduğu bir bölge. Oranın Kürtleri de onlar. Onlara da siyasi tecrit uygulanıyor ve çok benzer baskılar var. Diğerlerine nazaran düşük ücret alıyorlar. Çünkü başka yerlerde meşru ve legal iş bulamıyorlar.

NIVÎSKARÎ

EVDILA DIRÊJ

Min armanc ne ew e, dûr û dirêj dîroka vê pîşeyê vebêjim. Her wiha bikevim nav analîzên kûr ên peyivê.

Li gorî min nivîskarî qabiliyeta giyana derûnî ye û kûrayî û abadîniya ramanê diderîne.

Qunc û hucre heta atomên mejiyî bi berdewam dixe nava tevgerê.

Mîna zemberekên dezgeha saetê wan atoman dixebitîne.

Mirov dema kêliyê ji pencereya vê vegotina min li meseleyê binihêre, pê re dikare vê jî bêje: Qabiliyeta nivîskarîyê, diyariyeke xwezayî ye ku bûye para kêman kesan.

Mîna bestekarî, wênesazî û hunerên din.

Paşê behreya zanîn û ezmûnan peywireke sereke hildigire di berhemdarî û hilberîna vê pîşekariyê da. Ne tenê ji aliyê manewî, ji aliyê madî ve jî, heke nivîskar bi hatina berhemên xwe bijî ev kar dibe pîşekarî. Ev jî mafê nivîskar e, ked û emega wê/wî ye.

Lê belê hejmar û qezenca berhem û pirtûkan tena serê xwe ne sedemên ji bo heqkirin û layîqbûna vê pîşeyê. Hêza nîgaşê (xeyal, mûxayele) pêwîst e ji bo vê îşê.

Nivîskarî; aso hebe, asoyan raxîne dikare bibe pîşe.

Nivîskar ji pêsîrên êşê bimije, hêvî bide dê bikare bibe rêwiya/ê abadîniyê.

Heke pênivîs çirûskê bide tunelan, bibe cihnumaya labîrentan hingî dê berhemdar be.

Gelo nivîskarên hezkirî hêza xwe ji ku derê werdigirin?

Ji navdariya xwe? Ji pîrbûna pirtûk û berheman? Yan ji xelat, pesn û reklaman?

Naxêr! Qet ne yek ji wan jî...

Sirê hez û navdariya nivîskar di hilşîneriya wê/wî da ye.

Hilşîneriya tabû û baweriyên beredayîkirina hêz û qudretê cewhera sirê nivîskarîyê ye.

Min beriya bi çendekî li filmekî temaşe kiribû. Li ser jiyana bestekar Gustav Mahler hatibû kişandin.

G. Mahler di çend kareyan wê filmê de di kompartimana trênekê da rêwîtiyê dikir, difikand û notayan dinivîsî.

Leşkerekî serkevirê çargoşe yê awusturyayî li hember wî rûniştibû û bi nîwawirên nejişê lê dinihêrî. Vî leşkerî bi qederek şûnde bi dengekî hişk jê pirsî: "Hûn bi kîjan olê bawer dikin?"

Mahler bi toneke nerm û her bi notayên xwe mijûl wiha bersivand wî serçargoşeyê:

- Ez bestekar im.

Tabî ez pirsên mîna "Ez kî, nivîskarî li ku?" Ka xwezayê ji vê qabiliyetê çiqas ez bi par kirime?" bihêlim li aliyekî, werim çend gotinên dawî li ser nivîskariya kurd.

Taybetmendiyên nivîskarîyê ku min li jorê qala wan kir gerdûnî ne.

Nivîskarên xwediyên van taybetmandiyan li her deverên cihanê dişibin hev.

Ji dergeh û dîwanan hatine qewitandin, afarozkirîne, mahkûmê tenêtiyê ne, dilên nîgaşên xwe ne.

Çi tiştên din...

Lê heke hûn nivîskarekê/î kurd bin, nîgaşên we kurdî be, wey li halê we.

Ev taybetmendiyên gerdûnî du car dibin para we.

Hûn ê terkedinya bin, wê kesek nebêje oof!

Yanê qiyamet li we rabûye hêdîka. ❀

BEJNA HEYATÊ

RECEB DILDAR

Li Amedê demsala herî xweş û dirêj payîz e. Meriv dibê qey payîzê, zivistan bi ser biharê ve daf daye. Carinan demsala payîzê heta dawiya kanûna pêşîn jî dewam dike. Zivistan jî meha adarê ji biharê deyn dike û ji xwe mirov nizane ku meha gulanê bihar an havîn e. Bihar li ser meha nîsanê dimîne. Gava çiriya pêşîn ji bo donzdeh mehan mala xwe ji nav demê bar dike, diçe û çiriya paşîn konê xwe li ser demê vedigire, pelên ku li ser şaxên daran zer dibin û êdî nikarin li ber bayên payîzê xwe bigirin, hêdî hêdî bi ser peyarêyên Amedê ve diweşin. Pelên ku ji daran diweşin heta li taldeyekê bisitirin, xuşînî bi wan dikevin û geh bi vî alî ve geh bi wî alî ve diçin û tên. Wekî însanên ku di dawiya emrê xwe de li goristanekê bigihîjin hev di wan rojan de pelên gelek daran jî li ser peyarêyan digihîjin hev û dibin xwediyê qederekê. Pelên darên çinar û tûyan, bîşeng û binavan, hewr û akasyayan..

Piştî ku Sefer pelên weşiyayî ji ser peyarêya ber avahiyê paqij kirin, pala xwe da qanadê girtî yê deriyê mezin, li ezmanê ewravî mêze kir û bi kûrayî ponijî. Di texma derî de, li jor li ser dîwarê avahiyê li ser lewhayeke mermer "Gulistan Ap." hatibû kolandin. Avahî li ser çar daîreyan neh qat bilind bûbû. Sefer zêde nese kinî. Dixwest berî baranê xwe bigihîne

Qahwexaneya Muxtar û li Heyatê bipirse. Li aliyê din ve jî hinek pirsan di nav mejiyê wî de peyase dikirin: "Ma wê bi ku de biçê? Hebe tunebe çûye mala birayê xwe. Ma wekî din wê bi ku de biçê?"

Bi tenê boxçika xwe nebiribû, li mal çiqas zêr û pere hebûn tevde biribûn. Hinek pirsan xwe li deriyê mejiyê wî dixistin lê ji bo li xwe mikur neyê rê nedida wan pirsan. Tîreke zirav di nav dilê wî de çû û hat, hinekî xwe bi ser hev de guvaşt. Wecê wî tal bû. Paşê hilmeke kûr kişand pişika xwe. Hewaya hênik hinekî wî hejand. Daket malê saqoyê xwe yê nû li xwe kir û bi rê ket.

Sefer dergevanê Apartmana Gulistanê bû. Apartmana ku tê de kar dikir li rojavayê Mizgefta Ofîsê bû. Rojê pênc wext nimêja xwe li wê mizgeftê dikir. Sefer 67 sal emir kiribû lê kalemêrekî li ser xwe bû. Digot: "Ez rêya nexweşxaneyan nizamim" û bi wî awayî di civatan de pesnê xwe dida. Jina wî ya pêşî du sal berê miribû. Zarokên wî mezin bûn, tevde zewicî bûn.

Hefteyê berê bi Heyatê re zewicî bû û ji tenêtiyê xelas bûbû. Nedixwest dîsa bi tenê bimîne lê tirseke bêtarîf ketibû nav dilê wî û heman pirsê mejiyê wî dikoja: "Heyat bi ku de çûbû?" Dikir nedikir ji nav dernediket. Jê re tişteket negotibû. Gava Heyatê ji kekê wê girtibû, kekê wê gotibû:

"Li vî bajarî kesekî me tune ye. Ez ê jî çend roj şûnde mala xwe ji vir bar bikim. Gunehê min li stûyê te... Divê tu baş li xunga min muqate bî... Emanetek e û li cem te ye... Ji îro pê ve xwediye wê tu yî... Xêr û guneh ji te re ye..."

Ji wê rojê şûnde kekê Heyatê nedîtibû. Heyatê jî qet qala kekê xwe nekiribû.

Şewqe li serê xwe xweş kir û berê xwe da mizgeftê. Gava ket hewşa mizgeftê silav da sofiyên rûnas û derbasî hêla Kuçeya Hunerê bû. Çep û rastê kuçeyê tevde qehwexane bûn û bi keç û xortan xumxumî bû. Hinekî dilê xwe bijand rewşa keç û xortên di nav kêf û henekan de û raste rast berê xwe da Cadeya Ekinciler.

Di wê navberê de dê û jina Hecî Salih çend caran bir serê darê û anî xwarê. Hecî Salih rêvebirê apartmana wî bû ji bo dayîna heqê elektrîkê wî şandibû banqê. Heta ew vejeriyabû Heyatê çûbû. Berê hêrsa xwe dabû Hecî Salih û uffekuffa wî bû.

Zêde li ber zêr û pereyan nediket lê Heyatê wekî ava jiyanê xwe bera nav laşê wî dabû û roj bi roj beşera wî xweş kiribû. Sûretê Heyatê ji ber çavên wî winda nedibûn. Her caran awirên wê yên ku wî ji serî derdixistin dihatin ber çavên wî, axîr pê dixist û pirsra xwe dubare dikir: "Heyat tu bi ku de çû yî?"

Ji kerba çavên wî şil dibûn. Ew jî şaş mabû ku çavên di 67 salan de şil nebûbûn çawa ji bo Heyatê şil dibûn.

Heyat jî bi rastî heyat bû. Wekî kulîlkeke bilbizêkê ku tim li ber çavên mirov be. Wekî tayeke rihan ku tim li ber pozên mirov be. Wekî dengê Eysê Şan ku her tim li ber guhên mirov be. Wekî şimamo-keke li nav rezan ku her tim di nav destên mirov de be. Emrê wê 32 salî bû. Qama wê zêde ne dirêj bû. Gorayî bejna xwe piçek qelew bû. Di hundirê malê de porê xwe nedixumand. Her roj porê xwe bi tewrekê şeh dikir an dihona. Çavên belekên gir, serçavê wê ye gilover dadigirt. Di wî emrî de hinarokên wê sor dikirin. Jineke bi kêf û henek bû.

Tiqetiqên kenên wê wekî taseke ava hênik bi ser dilê Sefer ve diherikîn û ew mest dikirin. Gava Heyat bi hemû zindîbûna xwe diket hemêzê û bi germahiya laşê xwe ew hişyar dikir. Sefer diket nav ceneteke rasteqîn û bi wê horiya cenetê şa dibû. Piştî ku diket serşokê av li xwe dikir û derdiket hezar carî şikiriya xwe ji Xwedayê xwe re dianî û raste rast berê xwe dida mizgeftê. Bi rê de jî straneke ku wî bixwe li hev anîbû li ser zimanê wî di dubare dibû:

"Bejna Heyatê gula cenetê

Dengê Heyatê ava qudretê.."

Piştî ku bi Heyatê re zewicî bû him çûnyîna wî ya mizgeftê zêde bûbû him jî riketên nimêja xwe zêde dikirin.

Sefer li seknoka ber "Îş Bankası"yê li dolmîşê siwar bû. Heta çend deqîqeyan wê bigihîşt seknoka "Kuruçeşme"yê. Gurrîna ewran dest pê kiribû. Ji ber ku carekê derdê tenêtiyê kişandibû, pir qîmeta Heyatê digirt. Ber êvarê berî ku çopên apartmanê berhev bike diçû dikana "Levent Usta" ya li ser Cadeya Gewranê û ji Heyatê re kunefeya germ dihanî. Eger rojekê şêranî nebira mal teqez turikeke kaxid tijî qidam dikirin, dibir malê û bera dawa Heyatê dida. Her cara ku Heyatê bela xwe tê dida û bîhnê lê diçikand, Digot:

"Heyata min ka ez çi bikim? Tu di xortaniya min de rastî min nehatî ku min heta destê sibê tu paşde, pêşde biqelibanda û wekî feqiyên ku dersa xwe ji ber dikin, min jî bedena Heyata xwe herf bi herf ji ber bikira. Di dewra îro de fişekên min jimartî ne û şevê yek biteqe li mala bavê min şilan e."

Heyat şareza bû, digot:

"Ji min re star lazim e, hebûna te besî min e" û wekî pisikeke ku xwe li ber agirê sobê xweş bike, wê jî di hemêza Sefer de ciyê xwe xweş dikir û xwe lê dipêça.

Sefer li "Kuruçeşme"yê peya bû. Rêya ku ji çarêya Rezan tê, xwe li Rêya Mêrdînê dixê û çarêyek çêdike û derbasî meydana teyaran dibe. Di şûna vê çarêyê de berê kaniyek hebû. Jê re digotin "Kaniya Sedat." Kanî bi kevirên reşê bazalt hatibû çêkirinê. Rêya Banaqizê di ser re derbas dibû û digihîşt ser rêya Rihayê. Rewî li ser disekinîn. Paşê ava vê kaniyê miçiqî, xelkê jê re got, "Kaniya ziwa." Paşê navê wê hêdî hêdî guherî û bû "Kuruçeşme."

Sefer paşê xwe da Kaniya Sedat û berê xwe da başûr. Piştî ku li ser peyarêya milê çepê hinekî meşiya, berî ku çipiskên baranê dest pê bikin xwe avêt hundirê qehwexaneyê. Di nav dûmana cixareyan de çavên xwe li Telo û kekê Heyatê gerandin. Kekê Heyatê li ber çavê wî neket, silav da Telo û li kêleka wî rûnişt.

Telo ji navçeya wî bû. Navê wî Selîm bû lê ji ber ku qama wî gelek dirêj bû, navê Telo lê kiribûn. Her kesî jê re digot: "Telo." Ew jî fêrî vî navî bûbû. Gava Sefer ji xwe re li jinekê digeriya ji Telo re jî qal kiribû. Rojekê Telo jê re xeberek şandibû û gotibû:

"Bila piştî nimêja îne were Qehwexaneya Muxtar, min jê re jinekê dîtiye."

Wê rojê, riyê kur kiribû, saqo û pantorên xwe yên nû li xwe kiribûn û piştî nimêjê çûbû qehwexaneyê. Cara pêşîn kekê Heyatê li wir dîtibû. Ji xwe tevlihev du caran ew dîtibû. Telo gotibû:

"Xunga vî camêrî heye. Min jê re qala te kiriye. Ew jî dixwaze xunga wî here cem merivekî bi şeref û namûs. Xunga wî carekê zewiciye lê mêrê wê rehmêt kiriye. Gora dibê emrê wê 32 sal heye. Dibê ne kor û

seqet e, ne ker û lal e. Xwedê bibêje erê hûn ê li hev bikin. Lê ez di pêşiyê de bibêjim. Eger ev kar bibê, ez mîlyarekê xelata xwe dixwazim.”

Wê rojê kekê Heyatê zêde nepeyivî bû. Gotibû:

“Tiştên em dixwazin ji edetê ne. Berî her tiştî ez dixwazim ciyê xunga min baş be. Ew di ser her tiştî re ye. Elhemdûlillah nanê wê di mala min de heye, lê here ser qismetê xwe çêtir e. Divê tu kara bûkê bikî. Du qat cilên giran û du cot qondere. Sê zêrên mezin, pênc tek bazinên badayî, du gulîsk û cotek guhar. Ez ji bo xwe jî du mîlyaran dixwazim. Ji xwe heta du-sê rojan ez ê mala xwe ji vî bajarî barkim herim. Eger te got erê sibê ez ê xunga xwe bînim, tu yê kara wê bikî, mahra wê bibirî û bibî mala xwe.”

Piştî ku kekê Heyatê çûbû, Sefer û Telo li ser vê meseleyê gelek peyivîbûn. Ji bo sibê saet di 10'ê de li ber deriyê Mizgefta Mezin hev bibînin hev qanî kiribûn. Eger Sefer jînikê biyecibanda, ew ê hema li wir kara wê bikira û wê bibira mal. Roja şemiyê, gava Sefer çav li Heyatê ket, bêgotin berê wan da nav Çarşiya Şewitî. Kara bûkê kir, zêr kirîn, pereyên wan da wan û li wê derê xatir ji hev xwestin. Ew û Heyatê li texsiyekê siwar bûbûn û çûbûn malê.

Telo, piştî xêrhatinê di nav henekan re got:

“Sefer te jina ciwan dît êdî tu li me napirsî?”

Sefer bersiv nedayê. Ji xwe wecê wî tirş bû. Telo fam kir ku tişteke qewimiyê. Paşê Sefer peyivî û got:

“Heyat ji mal çûye, min got belkî hîn mala birê wê neçûbe. Belkî haya te jê hebe.”

Sefer rabû ser xwe, di hundirê qehwexanê de ji hinek kesan pirs kir. Telefonî hinek kesan kirin. Paşê qehwecî bi rûyekî xemgîn hat li kêleka wan rûnişt. Got:

“Xwedê bela wî bide, navê wî Kemalê Gobel e. Her carê diçe devereke, jina xwe dike xunga xwe û dide mêr. Hefteyêke şûnde jînik di malê de çî hebe, paqij dike û dîsa digihîje mêrê xwe. Heqê wî bênamûsî kuştin e. Ma însan ew qas bêheysiyet dibe?”

Qidûmên Sefer şikestin. Teqet tê de nema ku rabe ser xwe û derkeve here. Ji derdora wî deng bilind dibûn. Digotin:

“Xalê Sefer pere û zêr hey çûn, qene te xwe tê de rehet kir nekir?”

Sefer, piştî ku du-sê caran hêz da xwe rabû ser xwe û berê xwe da derî. Tiştê ku jê ditirsiya hatibû serê wî. Di bin barana ku wekî mezirîbê ji jor dihat xwarê de bêyî ku zanibe bi ku de diçe meşiya. Misêwa hevokek li ser lêvên wî diçû û dihat:

“Heyat tu çima çûyî?”

Heyat çû, lê wisa xuya bû ku heyata Sefer jî pê re çûbû! ❀

RIYA MIZGEFTÊ DIRÊJ BÛ

Kalo gavên xwe ber bi kaşê ve diavêje

Kaş wî kaş dike serxweşiya ciwaniyê

Badeyeke şereba sor

(tu fêma nakî çima ew qas sor e)

Du sermemikên hingivîn

Dinikutin dilê wî

Çavên kalo tarî dibin

Ser pišta xwe dikeve

Pišta wî ya xûs rast dibe

(tu nayê bîra wî kengî piştixûs bûye)

Mirin li nav lêvên wî sar dibe

Dibîne li esman keçeke hikmejin direqise

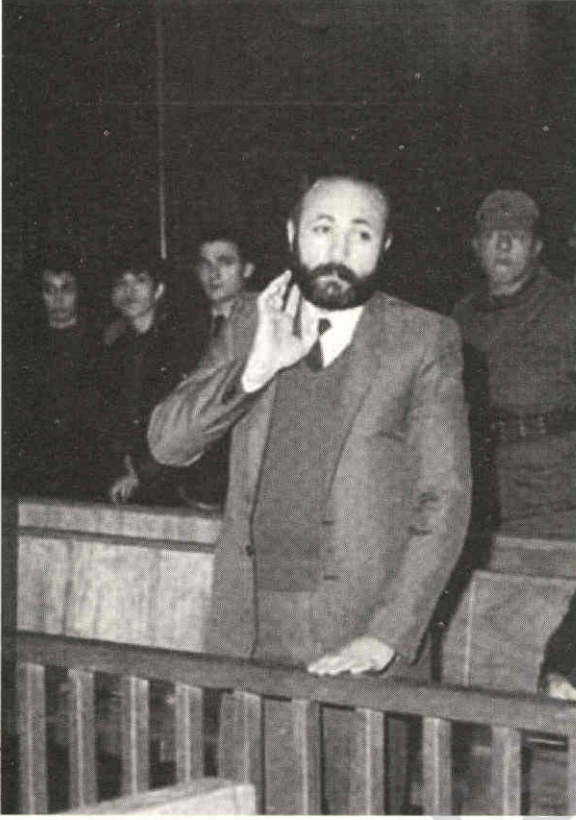
Bargiran Şanaz

90'lı yıllardan günümüze toplum vicdanındaki iki derin yara:

FAİLİ 'MEÇHULLER' VE TOPLU MEZARLAR...

NECMETTİN SALAZ

Vedat Aydın

Ortalık yine toz duman, göz gözü görmüyor. Birkaç yıllık tek taraflı ateşkes sonrası; yine namlulardan fişkıran mermiler, toplardan ve uçaklardan fırlatılan bombalar, karşılığında da gelmeye başlayan cenazeler doldurur oldu gündemimizi.

Yüzlerde, yoğunlaşma belirtisi gösteren savaşın oluşturduğu tedirginlik var. Siyaset konuşulan hemen her alanda *"doksanlara mı dönüyoruz, yine o kanlı günlerin bir benzeri daha mı yaşanacak, yine ellerinde çeşitli silahlar, sokaklarda sivil insan avcılığı yapan çete mensuplarının cirit attığı günlere doğru mu gidiyoruz"* sorusu mutlaka gündem oluyor. Tedirginliğin ana sebeplerinden biri, ne yazık ki bu sorunun yanıtında yatıyor. Devletin ilk ağızdan yöneticilerinin yaptığı açıklamalar ve o dönem neler yaptığı çok iyi bilinen (ve bir kısmı şimdilerde tutuklu yargılanan) özel timlerin sayılarının da artırılarak yeniden bölgede konuşlandırılacağı haberleri ve bu başlıktaki girişimler endişelerin artmasını da beraberinde getiriyor.

Hemen burada biraz bellek tazeleyelim, ne oldu, ne bitti o yıllarda. Daha da önemlisi ne yapılmak istendi? Kısaca bir bakalım ve kaldığımız yerden devam edelim.

Hilal'deki milat...

Birçoğumuz Hakkâri ili Uludere ilçesinin tam Irak'la sınır noktasındaki birkaç bin nüfuslu Hilal beldesinin, bir kanlı tarihin başlangıcına ev sahipliği yaptığını bilmeyiz. 27 Haziran 1991 tarihinde, Hilal Beldesi Belediye Başkanı Yakup Kara, arkadaşlarıyla sohbet ediyorken telefonu çaldı. Telefonun öbür ucunda Şenoba Garnizon Komutanı R.D vardı ve kendisinden kasaba sakini Hüseyin Babat ve Hamit Kara'yı ertesi gün alıp karakola getirmesini istiyordu. Başkan Kara Ankara'da üniversite okumuş, olanaklarına rağmen metropol yerine kasabasına dönüp orada yaşamayı seçmişti. Kasabalıların ısrarı üzerine o dönem Turgut Özal'ın Anavatan partisinden aday olarak belediye başkanı seçilmiş, kasaba halkı tarafından çok sevilen, birikimli bir gençti. O an telefonla konuşmakta olduğu şahıs tarafından defalarca korucu olmaya, kasaba halkının silah almasına zorlanmış ama bunu her defasında geri çevirmişti. O, güvenlik işinin halk tarafından değil, güvenlik kuvvetleri tarafından sağlanması gerektiğinde ısrar ediyor, Garnizon ise kasabanın koruculaşmasını istiyordu. Bu başlıkta aralarında bir gerilim vardı ama Yakup bunu pek de dert etmiyordu. R.D'ye telefonda köylüleri karakola götürme işinin kendi işi olmadığını anlatmaya çalıştı ama olmadı. Komutan çok ısrarcıydı. Sonuçta ertesi gün, yani 28 Haziran 1991 tarihinde yanında istenen iki kişiye ek olarak taksi şoförü Mehmet Ürün ve Ali Benek ile birlikte karakola gitti. İfadeler alındıktan bir süre sonra da serbest bırakıldılar ve beldeye doğru yola çıktılar. Ancak çıkıştan çok kısa bir süre sonra ve karakola çok yakın bir mesafede yolları kar maskeli ve komando elbiseli şahıslarca kesildi, arabadan indirilerek yolun biraz dışına yürütüldüler ve orada önce kurşuna dizildiler, sonra da üzerlerine benzin dökülerek ateşe verildiler. Olayı duyup gelen yakınları, yanarak neredeyse tanınmaz hale gelen beş cesedi alarak beldeye taşındılar. Sonrasında Hilal Beldesi çok değişik şeylere de ev sahipliği yaptı ama bu yazı için ayrılan yer bu detaylar için yeterli değil. Anlatmak istediğimiz şey

o gün, yani 28 Haziran 1991 günü yaşanan bu olayın bir milat olmasıdır. Bu tarih öncesinde de çokça faili "meçhul" cinayet işlendi ancak bu kadar rahat, adresi bu kadar net, neredeyse göstere göstere değildi. Bu "iş"deki ana mesaj "*ne yapılmak istendi*" sorumuzun yanıtlarından birini içeriyor: "*Korucu olacaksınız, yoksa Anavatan'dan belediye başkanı olmak, Turgut Özal'ın partisinden olmak kurtarmaz sizi.*" !

Bu basınç yer yer tuttu. Birçok köy, kasaba ya da aşiret bu baskı karşısında istemeye istemeye de olsa devletin uzattığı silahı almak zorunda kaldı.

Yürüdü gitti cellatlarıyla birlikte...

Bu başlıktaki önemli örneklerden biri de Vedat Aydın'dır. O'na dair çok şey yazıldı, çizildi. Biz O'nu ölüme götüren süreci değerlendirirken yine işin başka bir boyutuna değineceğiz.

Ankara'da İHD genel kurulu yapılıyordu. Delegerlerden biri, Diyarbakır şube başkanı Vedat Aydın el kaldırıp söz hakkı istedi ve kürsüye geldi. Sözlerine tam başlamıştı ki başta divan olmak üzere herkes şok olmuştu. Ortalık fena halde karıştı, ayağa kalkanlar, isyan edenler, bağırان çağırانlar oldu. Divan başkanı Vedat'a döndü ve uyardı: "*Lütfen, Türkçe konuşun, sizi anlayamıyoruz*"

Vedat, Ankara'nın göbeğinde, epeyce bir polisin de görevli olduğu İHD genel kurulunda Kürtçe konuşuyordu. Türkiye toplumu, İHD genel kurulunda da olsa henüz böyle şeylere alışkın değildi. Divan, polislerden önce patlamış, "*anlamıyoruz*" gerekçesiyle susturmaya çalışıyordu Vedat'ı. Tam o sırada avukat Zeki Okçuoğlu geldi Vedat'ın yanına, divana dönerek: "*Arkadaşımız kendini kendi ana diliyle ifade etmek istiyor. Burası İnsan Hakları Derneği genel kurulu olduğuna göre böyle bir hakkı da var. Ben konuşmayı sizler için tercüme ederim, böylece sorun çözülmüş olur*" dedi. Bu kolaylaştırıcı girişim, divan üyelerinin bir kısmının maskesini de düşürmüştü. Onların derdi konuşulan dili anlayamamak falan değil, o dilin Kürtçe olmasıydı. Defalarca tanık olduğumuz gibi, konuşan eğer İngilizce konuşuyor olsa bu durum asla yaşanmayacaktı. Salondan da önemli bir kısım delegenin Vedat'a destek vermesinin ardından divan başkanı istifa etti, polisler kürsüye gelip Vedat ve Zeki Okçuoğlu'nu gözaltına alarak götürdüler.

Vedat bu tavrından dolayı, bölücülük yapmak gerekçesiyle tutuklandı. Ama dananın kuyruğu bu kez mahkeme salonunda koptu. Adamın biri Türk mahkemesi önünde ısrarla Kürtçe konuşuyordu. Yani Vedat, genel kurulda başlattığı tavrını mahkemede de devam ettirdi.

Padişah Süleyman'dı. Mühür ondaydı ve fermanın altına bir mühür daha basıldı.

Hapishane sonrası Diyarbakır'a dönüp HEP il başkanı olmuş Vedat'ın evinin önüne birkaç araba yanaştı. Arabalardan inenler arasında Yeşil, Cem Ersever, Murat Demir ve altı yedi kişi daha vardı. Takvimlerin 5 Temmuz 1991'i gösterdiği gündü ve saat gecenin on ikisine geliyordu. Vedat'la biraz ayaküstü konuşup gözaltına alınacağını, bir konuda ifadesine başvurulacağı söylendi. Vedat, eşi Şükran'a başına gelecek olanı söyledi. Ama çaresizdi. Elinde telsizler ve çeşitli silahlarla bir grup insan vardı karşısında ve üniformalıydılar. Yürüdü gitti cellatlarıyla birlikte...

Maden ilçesi yakınlarındaki kırsal bölgeye gidene kadar hiçbir yerde durdurulmadılar, çünkü İki resmi araç eskortluk yapıyordu kendilerine. Yolun epeyce dışında, "uygun" bir yerde sorguladılar, kollarını, bacaklarını kırdılar Vedat'ın. Ama ağızından tek kelime alamadılar. Zamanları daralıyordu. Fermanın gereğini yerine getirip kafasından vurarak öldürdüler.

Birileri, Vedat şahsında bir mesaj yolladı geride kalanlara: "*İHD genel kurulunda Kürtçe konuştun, mahkemede Kürtçe konuştun. Yetmedi bir de gelip HEP il başkanı oldun öyle mi? Yol açtın birilerine, kötü örnek oldun. Şimdi biz başka bir örnek haline getireceğiz seni. Yapmayı deneyecek olanlar bilsinler ki karşılığı bu, yani işkence ve ölüm.*"

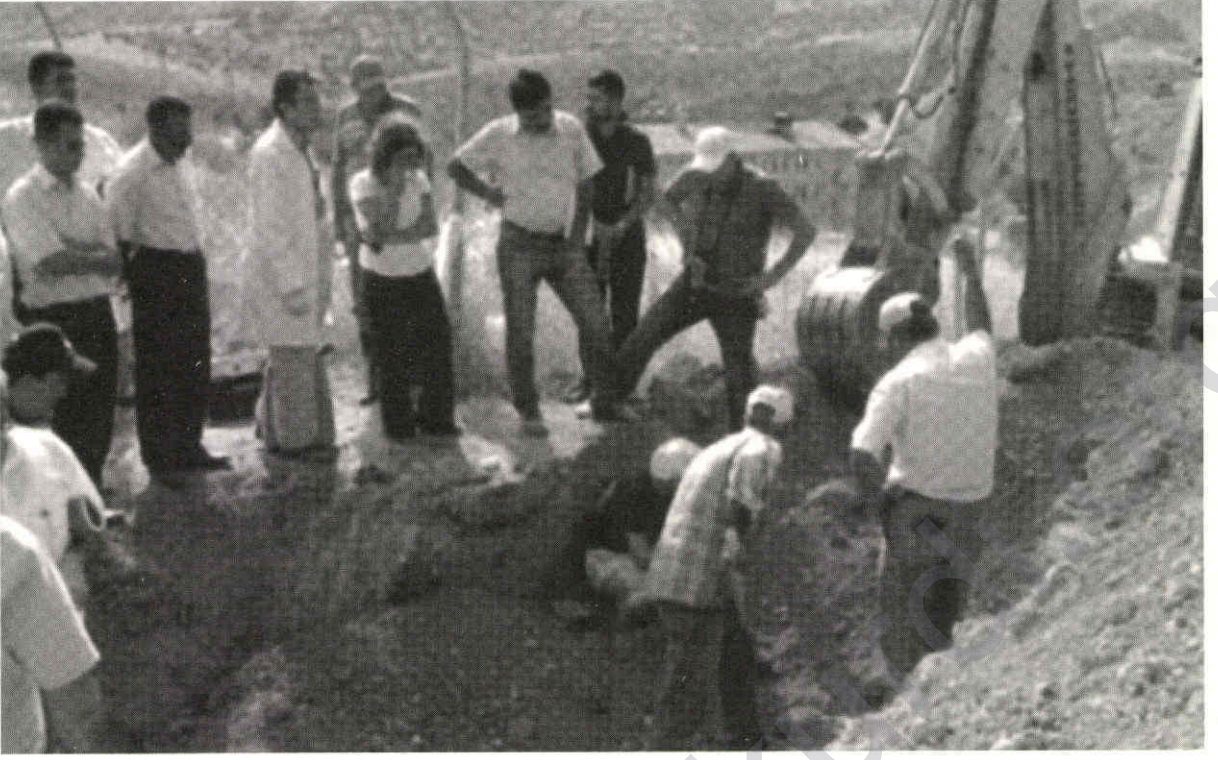
"İş"ten yorgun argın dönen ekip uyumaya çekildi. Onları bir zor görev, bir toplu "ders" daha bekliyordu. Bu kez "dersi" çok daha büyük bir kitleye vereceklerdi. Yaptıkları iş duyulduğunda toplanacak kitlenin büyüklüğünü iyi biliyorlardı. Öyle de oldu.

Mercedes ödüllü katliamdan geriye kalan...

10 Temmuz günü Diyarbakır'da tam bir mahşeri kalabalık vardı. Ülkenin her yanından ve metropollerden yurtseverler Vedat'ın son yolculuğuna eşlik etmeye gelmişlerdi.

Toplanan kitlenin yürüyüşe geçmesiyle birlikte elinde telsiz olan "görevliler", il jandarma komutanı İ.Y'nin ağızından şu mesajı duydular: "*Bunlar şehri ele geçirecekler, gereğini yapın.*" Zaten her türlü hazırlığı yapmış olanlar mesajı alır almaz tetiğe basmaya başladılar. İtirafçı Murat Demir'in, sadece kendisinin kitle üzerine kırk yedi mermi sıktığına dair sözleri olayın boyutunu yeterince anlatıyor. Aynı itirafçının: "*Resmi olarak yedi diye açıklanan ölü sayısına bakmayın siz. Biz şehrin her tarafına dağılan kitleye kimlik kontrolü yapmaya başladık, Ulu Cami önünden aldığımız üç kişiyi emniyet müdürlüğünde baş komiser olarak çalışan İ.P kafalarına sıkarak öldürdü, ben bunu gözlerimle gördüm, ölenleri araçlarla Fis köyü yakınlığında açılan iki büyük çukura gömdüler, en az yüz kişi vardı. Bu*

olaydan sonra ödül olarak bir Mercedes'le İstanbul'a yollandık” sözleri de oldukça anlamlı.

Burada da, *“kitleyi tararız, istediğimiz kadarını öldürürüz”* mesajı verdi ilgililer, ilgililere. Yapılmak istenen caydırmaktı. Hem bireyi, hem kitleyi caydırmak. Peki, oldu mu, tuttu mu hesap? Sokakta tek tek, ikişer ikişer, bazen üçer, beşer öldürmeyle, evden, kahveden, işyerinden alıp götürmeyle, gazete dağıtırken, haber peşindeyken arkadan kurşunlamakla, besmele çekip kafasına satır indirmekle öldürülen on yedi bin kişi bir korku halesi oluşturdu mu toplum üzerinde? Onlarca yıllık hapis cezasıyla gençliklerinden edilenler çıktıklarında nedamet mi getirdiler yoksa *“nerede kalmıştık”* mı dediler. Bu sorunun yanıtı ulaşılan kitlesellikte yatıyor. Diyarbakır'da, Van'da üç beş bin kişiyle yapılan Newroz'un yüz binlerle yapılmaya başlanmış olması, seçim sonuçları vs. veriyor yanıtı. Öldürülenler ailelerinin, sokak ve mahallelerinin, şehirlerinin kahramanı olarak anılıyorlar, unutulmadılar, unutulmayacaklar. Katiller ise katillikleriyle ve bir başlarına kaldılar, güvendikleri dağlara kar yağdı, kaçacak delik arıyorlar. Gün gelecek hepsi yaptıklarının hesaplarını bir bir verecekler...

Yazının başında, *“yine o günlere mi dönüyoruz?”*, yine şehirlerde aynı şeyler mi yaşanacak, yine mezarlıklara, hapisane kapılarına mı dönecek toplumun yüzü? Yine anaların, kız kardeşlerin can yakan feryatları mı dolduracak kulaklarımızı diye sesli düşünmüştük! Kendimizce yanıtlayalım:

Birileri böyle bir dönemi bir kez daha denemek istiyor olabilir. Ancak filmi izleyecek olanlar o eski izleyiciler olmayacak. Artık eli kolu bağlı bireyler ve kitleler yok katillerin karşısında. Yüksekova'da Umud Kitapevi'ni basarak içeridekileri öldürmek isteyen *“iyi çocukları”* halk derdest etti ve silahlarıyla birlikte ilgililere teslim etti. Herkes hesabını kitabını iyi yapmalı, bazen bazı yollar yorar insanı, dönüşü mecal kalmayabilir...

Toplu mezarlar ülkesi!

Yukarıda, itirafçı Murat Demir'in ağzından Lice ilçesi Fis köyü yakınlarındaki iki “çukurda” yaklaşık yüz kişinin yattığını öğrenmiş olduk. Şimdi biraz da “toplu mezarlar” başlığına bakalım.

Murat Demir'in vermiş olduğu bu bilginin ne kadar doğru, sayının ne kadar kesin olduğunu bilemeyiz, ancak bildiğimiz bazı şeyler ve ciddi kurumların yaptığı çalışma ve açıklamalar var.

Kürt basınının oldukça yoğun ve isabetli yayınlar yapması, tanıklar bulup deliller yaratması, bölgede başta Diyarbakır İHD yönetimi olmak üzere insan hakları aktivistlerinin çabaları bazı çalışma ve incelemelerin yapılmasını, bazı kazılarla olayın boyut kazanmasını beraberinde getirdi. Bunlardan bir tanesi, Türk Tabipler Birliği'nin (TTB) bu yıl içinde yaptığı çalışma ve sonrasındaki açıklamalardır.

TTB Merkez Konseyi Üyeleri Dr. Osman Öztürk, Dr. Halis Yerlikaya ve Ağrı Tabip Odası Genel Sekre-

teri Dr. Heval Bozdağ ile İnsan Hakları Derneği aktivisti Osman İşçi'den oluşan çalışma grubu, 19 -20 Şubat 2011 tarihlerinde, bölgedeki bazı Tabip Odası yöneticilerinin de katılımıyla Bitlis, Mutki, Batman, Diyarbakır, Hazro, Silvan ve Kozluk'da MEYADER (Mezopotamya Yakınlarını Kaybeden Aileler Yardımlaşma, Dayanışma ve Kültür Derneği) yöneticileri, İHD yöneticileri, görgü tanıkları ve kayıp yakınlarıyla birlikte, bazıları açılmamış yedi toplu mezarda incelemelerde bulundular.

Heyetin sadece adı geçen il ve ilçelere dair edindiği bilgi ve bulgular insanın kanını dondurmaya yetiyor: 114 toplu mezar ve 1.469 kişiye ait kemikler...

Şimdi bölge coğrafyasını gözümüzde canlandırıp bakarsak ve adı geçen alana; Van'dan Malatya'yı, Muş'tan Elazığ'ı, Dersim bölgesini ve uçsuz bucaksız kırsalı da eklersek ortaya nasıl bir toplu mezarlar ülkesi çıkar düşünmek bile istemiyorum doğrusu.

"Türkiye bugün, tarihi boyunca karşılaşmadığı, ancak benzerlerine başka bazı ülkelerde rastlanan, büyük çaplı bir "Toplu Mezarlar" gerçekliğiyle yüz yüzedir.

Bu gerçeklikle ciddiyetle yüzleşilmesi; toplu mezar iddialarının konunun gerektirdiği özenle araştırılması, gerçeklerin ortaya çıkarılması, sorumluların yargılanması ve cenazelerin ailelerine teslim edilmesi ailelerin üzüntülerinin azaltılmasının yanı sıra Kürt sorununun barışçıl çözümüne de önemli katkı sağlayacaktır."

Tabip Odası raporunun son bölümünü ekledikten ve temennilerine katıldığımızı belirttikten sonra şu soruların yanıtını arayalım: Bir devlet çatışmakta olduğu bir gerilla gücüne verdirdiği kayıpları niye ailelerine teslim etmez? Niye gelecekte başına belalar açacak biçimde toplu mezarlara gömer? Niye eskiden olduğu gibi önce yanmış, yakılmış, kafası kulağı kesilmiş halde teşhir edip sonra en yakındaki hastanenin morguna göndermez. Şöyle yanıtları olabilir mi bu sorunun:

1- PKK cenaze törenlerini propaganda malzemesi yapıyor, toplanan binlerce insan örgüt lehine sloganlar atıyor, örgüt lehine konuşmalar oluyor, politizasyon artıyor.

2- Kürtler kalabalık ailelerden oluşan bir topluluk. Her gerillanın; birkaç dayısı, bir o kadar amcası, halası teyzesi, yüzlerle ifade edilen kuzeni, enişterleri, gelinlerden dolayı yakınları, mahalleden, köyden, kasabadan arkadaşları var. Dolayısıyla ölümleri, sayıları bazen binlerce olan bu insanları etkiliyor. Böylece ölenlerin yakınlarından örgüte sempati ve katılım artıyor.

3- Günde, bir bölgesinde birkaç asker ve başka bir bölgesinde bir o kadar da gerilla cenazesinin yapıldığı

ülkede "hafif yoğunluklu savaş" deyimi yerini giderek "iç savaş" deyimine bırakır. Bu bütün dünyanın dikkatini ülke üzerine çeker, yer yer dış müdahaleler olmaya başlar.

Alt alta buna benzer epeyce soru sıralamak mümkün. Ancak her sorunun yanıtı zaten içinde ve hiç birinin gerçek anlamda ayakları yere basmıyor. Zira PKK, kayıplarını adıyla soyadıyla, kod adı ve tüm kimlik detaylarıyla açıklıyor zaten. Cenaze ulaşılabilen bir yerdeyse ailesi, yakınları ve oldukça geniş katılımlı halk kitleleri tarafından teslim alınıyor, değilse, yani bir toplu mezara gömülmüş bile olsa hemen bölge kültürü açısından bir taziye ortamı oluşuyor ve kişi getirilmiş de gömülmüş gibi, halk ailenin taziyesine giderek hem dini inancıyla ilgili hem de örgütsel anlamda ne istiyorsa yapıyor.

Aile ve çevresinden birileri eğer örgüte katılmak istiyorsa zaten bunu yapıyor.

Ancak üçüncü yanıtın altının biraz biraz çizilmesi lazım. Bu başlık devleti yönetenleri düşündürüyor. Ölenler, yıllardır çatışma halinde olduğu PKK üyesi de olsa, sayıdaki artış her başlıkta dikkat çekici hal alıyor. Libya'da, Mısır'da, Suriye'de muhaliflere kötü davranılıyor diye bağırıp çağırarak ve müdahalelerin içinde olacaksınız, sonra senin ülkende bir muhalif kesimden her gün insanlar ölecek. İşte gün gelir, birileri de çıkar bunu sesli dillendirmeye başlar. Bu gerçek bir korku başlığıdır.

'Kemiklerden biri oğlumun olsun!'

Sona doğru gelelim. Sebebi ve sonucu ne olursa olsun şu an bölgenin hemen her yerinde, binlerle ifade edilen sayıda insan toplu mezarlarda yatıyor. Her geçen gün de bulunmuş mezar yerlerine yenileri ekleniyor. Bunlardan sadece Bitlis civarında önümüzdeki günlerde açılması beklenen birkaçı şunlar:

Deliklitaş: 2 toplu mezar, 22 gerilla... Arap köprüsü: 2 toplu mezar, 8 gerilla... Karez: 1 toplu mezar, 33 gerilla... Bitlis Deresi: 2 toplu mezar, toplam 50 gerilla... Mutki Himo Ermeni Kilisesi yakınında 1 toplu mezar, 8 gerilla...

Şimdi bölgede yaşayan kayıp yakını binlerce aile, o kasaba senin bu köy benim, toplu mezar bulunan, açılan yerlere akın ediyor, yapabilenler DNA testiyle çocuklarının kemiklerini almak için uğraşıyorlar. Bulanlar "mutlu", bulamayanlar acı içinde yeni mezarların açılmasını bekliyorlar.

Geçenlerde bir gün yine bu toplu mezarlardan birinin başında bir Kürt kadın, anlamlı ve tüm bu insanların duygularını anlatan bir çığlık attı. Olayı en iyi anlatan o cümle yazımızın sonu olsun "Allahım, Allahım ne olur bu mezardan çıkacak kemiklerden birisi benim oğlumun kemiği olsun." ❀

DOSYA

'ASİMİLASYON BİTTİ' (Mİ?)

- Sami Tan
- Fehim Işık
- Feratê Dengizî
- İsmail Dindar
- Mehmet Bozgeyik
- Tolga Tören

Kürt sorununun tarihsel arka planında, Cumhuriyetin inşası dönemine içkin kurucu bir inkar-asimilasyon politikası olduğu gerçeği artık daha yaygın kabul görüyor. Gelinek yerde, sistemin savunma mevzisi, "asimilasyon-inkar yaşanmamıştır" ya da "Türk milliyetçiliği kültürel-dir, asimilasyoncu değil kapsayıcıdır" vb. argümanlar üzerinden kurulmuyor artık. Yeni mevzi, asimilasyonun geçmişe dair bir vakıa olduğu yolundadır. Evet, olmuştur ama artık yoktur!

İşte AKP Hükümeti'nin TRT Şeş ve 'açılım' söylemine eşlik eden "asimilasyon ve inkar bitmiştir" şeklindeki propogandif spotları, sözkonusu 'yenilenmiş' mevzinin ifadesi olarak daha yüksek sesle dillendirilir oldu. "Kürtlerin varlığı kabul ediliyor, Kürt dili de inkar edilmiyor artık" denilerek, asimilasyonun ve giderek de Kürt sorununun esas olarak çözüldüğü varsayılıyor. Denklem böyle kurulunca da Kürtlerin anadilde eğitim talepleri bile 'güvenlik' politikalarının konusu olmaktan kurtulamıyor yine. Başbakanın "Kürt sorunu yoktur" açıklamaları ile Hükümete yakın kamuoyu oluşturma çevrelerinden yükselen "asimilasyon bitmiştir" söylemi, ve tabii ki hiç elden bırakılmayan "güvenlik ve terörle mücadele" rejimi, devletin 'yeni' paradigmasının birbirini tamamlayan unsurları durumunda...

Tiroj, bu sayısında, yeni eğitim-öğretim döneminin başlamasına da denk düşmesi nedeniyle, en azından eğitim-öğretim sistemine içkin bo-yutlarından hareketle "asimilasyon gerçekten bitti mi?" sorusuna yanıt arayacak. Daha doğrusu, yanıtı bizce belli bu sorudan kalkarak "asimilasyon nasıl biter?" sorusunu yanıtlamış olacak.

Asimilasyon ve inkarın yapısallığı ve kurumsallaşmışlığına dair bu deşifrasyon, "asimilasyon bitti" yaklaşımının aslında çözümsüzlük politikalarının 'revize' edilmiş bir unsuru olduğunu gösterecektir.

KÜRTÇEYE SAĞLANAN 'ÖLME ÖZGÜRLÜĞÜ'DÜR!

SAMİ TAN

Türkiye'de inkar ve asimilasyon politikaları İttihat Terakki döneminde başlamış, Cumhuriyet'ten sonra da devam etmiştir. İnkâr ve asimilasyon, hiçleştirme ve değersizleştirme politikaları ile başlamıştır. Ancak konumuz asimilasyon politikalarının tarihi olmadığı ve yeni dönemde bu inkar ve asimilasyon politikalarını inkar eden fazla kimse de kalmadığı için, ben bu makalede daha çok asimilasyon politikalarının yeni biçimine dikkat çekmek istiyorum.

Bir AKP'liden itiraf!

Özellikle AKP yandaşı çevrelerin yoğun olarak propaganda ettikleri gibi asimilasyon gerçekten son mu buldu? Buna en iyi cevabı yine AKP içinden birisi verdi. AKP'nin önemli aktörlerinden biri olan Mehmet Mir Dengir Fırat bu söyleme şu şekilde cevap vermiş: *"Başbakan özellikle Güneydoğu ve Kürt bölgesindeki gezilerinde elinde bir kitabı gösteriyordu, gezdiriyordu. Bunu devletin bastırıldığını söylüyordu ama suç işliyordu. Çünkü halen mevcut olan yasaya göre x, w, q gibi harfler suç. Nitekim bundan dolayı bir yazar mahkûm oldu. Bir dilin yasallaşması ayrı, bir dile hoşgörüyü bakmak ayrı. Mesela bir çocuğa Kürtçe isim koymak yasak değilmiş gibi gözüküyor ama aslında yasada bu mevcut. Yasak hâlâ duruyor. Buna başka bir örnek de yer isimleridir. Halen o yasak devam ediyor. Kürt isimleri konulmuyor. Bunlar 21. yüzyılda mizah konusu gibi olabilecek konular, bırakın temel hak ve özgürlükleri.*

Ana dilde eğitim meselesine gelince, bu da temel bir sorun. Başbakan 'ret, asimilasyon ve inkarı kaldırdık' dedi ama bence ret ve inkar bir yere kadar kaldırıldı ama asimilasyon hâlâ devam ediyor. Bir toplumun dili yasaklanıyorsa, ana dilinizi geliştirme imkanına sahip değilseniz, bu buz gibi bir asimilasyondur. Asimilasyon ancak dil üzerindeki yasakların kaldırılmasıyla ortadan kalkar."¹

Bizim daha önce çeşitli yazı ve makalelerde dile getirdiğimiz gibi, AKP asimilasyona son vermiş değil, sadece *sanal bir özgürlük alanı* yaratmış durumda. Bu özgürlük de herkes için değil, AKP'nin özgürlük şemsiyesinin altına sığınanlar için. Mir Dengir Fırat'ın da belirttiği gibi ortada yasal altyapısı oluşturulmuş ve bu temelde atılmış adımlar yok.

Bugün Türkiye'de yaşanan sorunların temelinde bu yanlış anlayış var. Toplumun geldiği demokratik düzey ile yasal durum arasında açık çelişki var. Yasalar toplumun gelişimi önünde engel durumuna gelmiş. AKP hükümeti bu yasal mevzuatı demokratik bir temelde değiştirmek yerine, kendi kontrolüne aldığı toplum kesimleri için *sanal özgürlük alanları* yaratmayı tercih ediyor; kontrol edemediği toplum kesimlerini de anti-demokratik yasalarla ezmeye çalışıyor.

Bu politikalar en çok da Kürt halkını ezmek için kullanılıyor. Çünkü AKP'nin denetim altına alamadığı en önemli toplum kesimi Kürtler. Bu yüzden de

¹ <http://www.tumkoseyazilari.com/yazar/rusen-cakir/15-08-2011-altinci-yilinda-kurt-acilimi-4.html>

12 Eylül cuntasının en gerici yasaları Kürt halkına karşı kullanılıyor. Bir taraftan TRT 6'da sözde asimilasyona son verilirken, öte yandan da sırf Kürtçe konuştuğu için insanlara ceza kesiliyor, kendi anadilinde savunma yapmaları engelleniyor.

Asimilasyon'da yeni biçim zorunluluğu

Evet, Türkiye'de devlet, artık klasik anlamda zor ve yasaklamaya dayalı katı inkar ve asimilasyon politikalarını terk etmiş bulunuyor. Bunun çeşitli sebepleri var.

Herşeyden önce, dünyada bu tür politikaları yürütmek mümkün değil artık. Teknolojinin geliştiği, iletişimin yaygınlaştığı bir ortamda zora dayalı inkar ve asimilasyon politikaları yürütülemez. Onlarca televizyon kanalı Kürtçe yayın yaparken, internet üzerinde yaygın bir Kürtçe materyal varken, böyle bir asimilasyon biçimi komik kaçır. Aynı şekilde dünyada çok- dillilik ve çok-kültürlülük genel bir kabul görmüşken, egemenler eski klasik politikaları kimseye izah da edemez.

Buna ek olarak, Kürt halkının vermekte olduğu mücadele de bu politikaları anlamsız kılmıştır. Bütün imkansızlıklara rağmen, bugün Türkiye'de yıllık 100'ü aşkın kitap Kürtçe yayınlanıyor. Bu sayı her yıl daha da artıyor. Kürt özgürlük hareketi yüze yakın il, ilçe ve belde de yerel olarak iktidarı elinde bulunduruyor. Bu belediyelerin yaptığı kültürel çalışmalar asimilasyon politikalarına önemli darbeler indiriyor. En son seçimler de kazanılan 36 milletvekili artık Kürtlerin sesinin kısılmasını imkansız kılıyor. Yine 2006 yılından beri Kürtler, TZP Kurdi öncülüğünde Kürt dilinin özgürlüğü, Kürtçe eğitim için daha örgütlü bir mücadele yürütüyor.

Aynı şekilde, Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelerde Kürt halkı özgürleşme yolunda önemli kazanımlar elde ediyor. Irak'ta Kürdistan Federe Devleti var ve burada yaşam tamamen Kürtçe. İran'da Kürdistan Eyaleti var, burada da Kürtçe eğitim imkanları olmasa da günlük yaşam tamamen Kürtçe, yazı dili ve edebiyat oldukça gelişkin. Suriye'de, bütün yasaklamalara rağmen Kürt şehirlerinde günlük yaşamda Kürtçenin çok büyük ağırlığı var. Ortadoğu'da yaşanan demokratik mücadelelerle birlikte Kürtlerin özgürlük imkanları daha da artıyor.

Tüm bu sebeplerden dolayı, egemenler açısından asimilasyonun eski tarzda yürütülmesi mümkün değil. Ek olarak, egemenlerin Kürtler üzerinde ideolojik olarak tahakküm kurmak gibi bir ihtiyaçları da var. Bu tahakkümü Türkçe üzerinden yapmaları çok zor. Bu yüzden de TRT 6 gibi devlet aygıtları ile Kürtçe üzerinde politikleşmiş Kürt kitlesine ulaşmayı ve *dil asimilasyonu yerine kimlik asimilasyonunu*

hedefliyorlar. TRT 6, Dünya TV gibi yayın organlarıyla hedeflenen şey, Kürt toplumuna Kürtçe üzerinden Türk-İslam kimliğini kabul ettirmektir.

Yeni tarz asimilasyon politikalarının uygulanmasının bir diğer nedeni ise asimilasyonun ulaştığı düzeydir. Yüz yıla yakındır uygulanan asimilasyon politikaları Kürt diline ciddi darbeler indirmiş, Kürt dilini, Kürt toplumunda tek hakim dil olmaktan çıkarmıştır. Yıllardır yaşanan göçlerle Kürt toplum doğal yaşam alanlarından koparılmış, bununla beraber Kürt dili de doğal yaşam alanlarını yitirmiştir. Daha önce Kürtçe kendi doğal yaşam alanında hakim dil durumda iken bugün Kürtlerin göç ettiği şehir ve metropollerde ikinci dil konumuna düşmüştür. Ayrıca Kürt halkının doğal yaşam alanlarında da artık okullaşmanın artması ve televizyonun her eve girmesi ile birlikte Kürtçe hakimiyetini yitirmiştir.

'Folklorik' değil, yaşayan dil...

Sonuç olarak, Kürt toplumu dilini eski yöntemlerle koruma ve geliştirme, yeni nesiller yaratma imkanını hızla yitirmektedir artık. Kürt toplumu nezdinde işlevsizleştirilmiş ve değersizleştirilmiş olan Kürt dili, bu şekilde varlığını sürdürmez, sürdürse bile folklorik bir dil olmanın ötesine geçemez. Kürt dilbilimci Amir Hasanpour'un yeni tarz asimilasyonla ilgili şu tespiti dikkate değerdir: "*Türkiye'de yetkililer yeni bir modelden bahsediyorlar. Bu model Fransa modelidir. Bu modelde hiçbir dil ve kültür zorla, baskı ile öldürülmüyor. Onlara ölme özgürlüğü sağlanıyor. Bu modele göre Türkiye Kürtçeyi öldürmeyecek, ona katı piyasa ortamında kendi kendine ölme özgürlüğü verilecek.*"²

Egemenler açısından Kürtlerin marjinal bir düzeyde varlığını sürdürmesi ve Kürt dilinin folklorik bir dil olarak varlığını sürdürmesi korkulan değil aksine arzulanan bir şeydir. Korkulan şey, Kürtlerin bir halk olarak var olması ve kendi kendini yönetme talebinde bulunmasıdır. Kürt dili açısından ise dilin çağdaş gelişme imkanlarını talep etmesidir. Kürtler, daha önce kendilerine dayatılan *hiçlik* statüsünü reddettiği gibi, bugün egemenlerin dayattığı marjinal konumu da kabul etmiyor. Kürt halkı, bir halk olarak var olmak, dilini ve kültürünü bu temelde geliştirmek istiyor. Kürt halkı diğer halklarla eşit statüde birlikte yaşamak istiyor. Bu yüzden de, Kürt halkı hem eski, hem de yeni asimilasyon politikalarına karşı mücadele ediyor. Bu mücadele, sadece Kürtlerin değil, Türkiye'de yaşayan herkesin hayrına olan bir eşitlik ve kardeşlik mücadelesidir.

² Prof. Dr. Emîr Hesenpür, "Siyaseta Ziman", Konferansa Zimanê Kurdî (2004), yayına hazırlayan Sami Tan, Aram Yayınları, İstanbul, Kasım 2005

KÜLTÜREL SOYKIRIMDAN DOĞAL ASİMİLASYONA

FEHİM IŞIK

Asimilasyon “çoğunluk veya erk sahibinin baskısıyla, farklılık gösteren grupların, bunların kültür birikimleri ve kimliklerinin, baskın yapı içinde eriyerek yok olması,” olarak tanımlanıyor. Asimilasyonun elbet başka tanımları da var. Esasen tanım üzerinde durmak da gerekmiyor. Dert Türkiye’de Kürtlere dönük asimilasyonun devam edip etmediği olunca, tanıma kısa bir değinmek gerekirdi.

Elbet Türkiye’de Kürtlerle ilgili durumu açıklarken sadece asimilasyon kavramını ele alarak değerlendirmede bulunmak da yanlış. Durumu açıklayan yaklaşımlardan biri ve belki de birincil olanı, kültürel soykırımdır. Kültürel soykırımın genel kabul gören tanımlarından biri şöyle: “Kültürel, ekonomik, askeri vb. diğer alanlarda, diğerlerine göre daha güçlü olan bir kültürün, bünyesinde yaşadığı insanların kültürlerinin unutulmasına yönelik yaptığı çalışmalara verilen sıfattır. Diğer etnik dillerin yok edilmeye çalışılması, diğer etnik gruplara ait tarihi kalıntıların tahribatı, psikolojik olarak aşağılık kompleksini aşılama, tarihi saptırma gibi faaliyetler kültürel soykırımın işlevleri olarak görülebilir. Kültürel soykırımda amaç, bir milletin milli duygularını yıkmak, onları aşağılık kompleksine sokmak, tarihi, kültürel ve sosyal iç dinamiklerini bozmak, bu doğrultuda kendi etnik grubuna katılmasını sağlamaktır.”

Tanımlardan yola çıkarak, özellikle AKP’nin ‘Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi’ne dönüşen ‘açılım’ politikaları ile asimilasyon ve kültürel soykırım arasındaki ilişkiyi değerlendirmeden önce konunun tarihsel anekdotlarına kısa bir göz atmakta yarar var.

Osmanlı’da ‘Türk’ kavramı sorunluymuştu

Cumhuriyet’in kuruluşundan önce Osmanlı tabası olarak adlandırabileceğimiz milletler, bedelini ödemek, bir diğer anlamıyla devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmek kaydıyla kendi dilleri ve kültürleri ile eğitim yapma, kendi dinlerini yaşayabilme, kendi öznelliklerini koruyabilme koşullarına sahipti. Fransız devriminin etkileri henüz Osmanlı tabasına yansımamış, ulus kavramı ön plana çıkmamıştı. Bu etkiden olsa gerek, Osmanlı’da yalnız Kürt ve diğer milliyetlere dönük kavramlar değil, Osmanlı’nın kurucusu

olan hanedanın ırki kökenini ifade eden kavram, yani 'Türk' kavramı bile sorunluymuştu. Hatta çoğu kez aşağılayıcıydı. Osmanlı şairlerinden Baki ve Nefi de dizelerinde çoğu kez Türk'ü aşağılayıcı bir kavram olarak kullanmışlardır.

Cumhuriyet dönemi politikalarında 'Türk' kimliğinin öne çıkarılmasını irdelerken Osmanlı dönemindeki Türk kavramının aşağılayıcılığına vurgu yapan Kemalist Turancı akılcılar; Osmanlı hanedanının Türk olmayanlarla evliliği nedeniyle ırk ve kan birliğinin bozulduğunu iddia ederek, diğer milletlerin kültürel soykırımı uğratılmasında ve asimile edilmesinde payı olan '*Güneş Dil Teorileri*' gibi ucube teorileri peş peşe dizmekten çekinmişlerdir.

Bu elbet konumuz değil. Ama kurucularının Cumhuriyet sonrasında sıkı sıkıya sarıldıkları Türk kavramının Osmanlı'daki boyutuna dikkat çekmek için bu örnekleri vermek gerekiyordu.

Doğrusu bir politik yaklaşım olarak kültürel soykırım ve devamında asimilasyonun günümüzdeki etkileri irdelenecekse, 1924 Anayasası ile başlamakta yarar var. Osmanlı'dan önce Türk farklıydı; dolayısıyla Kürt ve diğer milliyet kavramları da bugün yüklenilen anlam ile kullanılmıyorlardı. Kabul edelim ya da etmeyelim, bir hanedanlığı ifade eden Osmanlılık, özellikle Müslüman olan halklar bakımından kapsayıcı bir tanım olabiliyordu. Oysa Osmanlı'nın bakiyesi üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, elde kalanla yetinme kararını aldıktan sonra yeni bir kimlik inşası sürecine de başladı. Henüz başlangıçta, yani 1921 Anayasasını yazarken bakiyeden elde kalanı göz ardı edemeyeceğini gören Cumhuriyet'in önde gelen kadroları, başta da Mustafa Kemal, Kürtler başta olmak üzere ilerde kendilerine engel olabilecek her kesimin nabzına göre şerbet verdi. Lozan'da '*Türk ve Kürt milletlerinin kader birliğinden*' söz ettiler. Lozan Antlaşması, Batı ile yeni Cumhuriyet'in ilişkilerini düzenleyen bir belge olarak hukuki geçerlik kazandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti yüzünü Türk olmayan halklara, özellikle de etkin bir nüfusa sahip olan Kürtlere döndü. Ulusal birlikten yoksun, azımsanmayacak bir kesimi Cumhuriyet'e güvenen kadrolardan müteşekkil Kürtler, Cumhuriyet kadrolarının bu hamlesini savuşturamadı. Kürt önde gelenlerinin bir kesimi Cumhuriyet'in politikaları ile ya sisteme entegre edildi, ya da yok edildi. Geriye kalanlar ise 1924-Beytüşşebap ile başlayarak 1938-Dersim'e kadar süren isyan ve ayaklanmalarla, Cumhuriyet politikalarının Kürtlere dönük haksızlıklarını gidermeye çalıştılar.

Yeni kimliğin inşası

1924'ten 1938'e kadar yoğun olarak devam eden Kürt ayaklanmaları, aynı zamanda Kürtlerin Cumhuriyet sonrasında en büyük yıkım tarihleridir de. Beytüşşebap, Piran, Ağrı, Zilan, Koçgiri, Dersim ve diğer ayaklanmalarda Kürtler büyük kayıplar verdiler. Kürtler her kayıp verip sürgün ve idamlarla karşılaştıkça, Cumhuriyet daha bir egemen oldu, ırkçı, inkarcı ve asimilasyoncu politikalar bakımından daha bir yerine oturdu. İrkçı, Turancı bir kimlikle Osmanlı'dan kalan bakiyeyi yeni bir kimlikle buluşturmanın alt yapısını adım adım ören Kemalist iktidar, bir yandan devlet dinini oluşturmaya dönük adımlar attı, diğer yandan da Türk ve Türkçe dışındaki her şeyi yasaklayarak, yeni bir kimliğin inşasını sert politikalarla yaşama geçirdi.

Kürtlerin siyaseten kendilerini var etmeye çalıştığı, özellikle kendi yerel egemenliklerini korumaya çalıştıkları bu 'isyan' yılları, yeni Cumhuriyet'in kültürel soykırım politikalarının bir bütün olarak yaşama geçirilmesinde engeldi. 1938 yılına kadar kültürel soykırımı yaşama geçirmede inişli çıkışlı bir seyir izleyen Cumhuriyet kadroları, ancak 1938'den sonra politikalarını etkin bir şekilde yaşama geçirebildiler. Uluslar arası desteği sağlam, dünyayla giderek daha entegre bir sürece giren Türkiye Cumhuriyeti, 3 Mart 1924'te uygulamaya konan ama son isyana kadar kısmen etkili olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimi yeniden şekillendirdi. Kürtlerin kültürel soykırımı uğratılmasında ciddi bir engel oluşturan Kürt medreselerinin önemli bir çoğunluğu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kademeli olarak yer altına indi. Çok az Kürt devlet okullarında eğitim görürken, kalanlar da ya eğitimsiz kaldılar ya da ilkel koşullardaki medreselerdeki illegal kısmi eğitim ile kimliklerini koruyabildiler. Kürt Medreselerinin bu etkinliği 1951 yılına kadar kısmen devam etti. Bu kurumlar, kültürel soykırım ve asimilasyonun önlenmesinde nispeten Kürtler nezdinde koruyuculuk işlevini yerine getirdi.

DP, Kürtleri İmam Hatiplerle vurdu

Kürtlerin Cumhuriyet eğitiminin kısılcasına girmesi, kültürel soykırımın olmasa bile asimilasyonun ciddi anlamda etkili olması, asıl olarak 1951'de imam hatip okullarının açılmasıyla başlar. Türkiye'de 1950'lere kadar sadece yöresel bazı kurslarda imam hatipler yetiştirilirken, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle devlet okullarında da imam hatipler yetiştirilmeye başlandı. İlk açılan imam hatip okulları Kürtlerin de ilgisini çekti. Kürtlerin önemli bir kısmı medreselerin yasal olmayışını kendilerine

gerekçe kabul ederek hem devletle karşı karşıya gelmemek, hem de çocuklarının dini eğitim göreceği, dolayısıyla Türkçü eğitim müfredatının uzağında kalacağı inancıyla, çocuklarını imam hatiplere yönlendirdi. Bu yıllar aynı zamanda imam hatip dışındaki diğer okullara da Kürtlerin kitlesel ilgisinin, bir diğer anlatımla Kürtlerin Türk eğitim sistemi ile tanışıklığının giderek başladığı yıllar oldu.

Yatılı Mekteplerden Köy Bölge Okullarına

Cumhuriyet'in ilk yıllarında 'Yatılı Mektepler' kurulmak istenmiş, Kürdistan'da süregelen isyanların yarattığı tablonun elvermemesiyle bu okullar ancak 1942 yılından sonra üç sınıflı okulların bulunduğu köylerin civarında pansiyonlu veya pansiyonsuz olarak 'Köy Bölge Okulları' adıyla kurulmuştu. Kültürel soykırımın kaleleri olarak inşa edilen bu okullara jandarma zoruyla toplanan ve daha sonra üst dereceli devlet okullarına gönderilen Kürt çocuklarının önemli bir bölümü, asimilasyonu ve kimlik yitimini iliklerine kadar yaşadı. Ancak ailelerinden kopararak bu okullara alınan çocukların sayısı toplamın küçük bir kısmına karşılık geliyordu. Çocukların önemli bir bölümü yine köylerinde, öğretmenler eşliğinde 3 yıl eğitim görüyor, günlük yaşayıştaki Kürtçe kullanımın yaygınlığı ve kendi öznel kimliğinden kopmama nedeniyle asimilasyonu ve kimlik yabancılaşmasını derin bir biçimde yaşamıyorlardı. Öte yandan çocukların ailelerden koparılması nedeniyle tepki çeken bu okullara katılım, dönemin hükümetlerinin tüm baskı ve dayatmalarına rağmen istenen boyuta getirilememişti. O yıllarda bile Kürt çocukları, 'icazetleri' devlet katında ilgi görmese de hala Kürt medreselerinde illegal eğitim görmeye devam ediyorlardı.

İmam hatiplerin kuruluşu yatılı bölge okullarının yarattığı etkiden kat be kat fazla bir etki yarattı. İmam hatipler, Kürtleri bir bütün olarak Türk eğitim müfredatının içine çekti. İmam hatiplerin varlığı, Kürtlerin giderek yaygınlaşan devlet okullarına gitmesine de ön ayak oldu. Kürtlerin devletle bir araya gelmesinde hiç kuşku yok Demokrat Parti iktidarının da önemli bir payı vardır. Adnan Menderes'i Cumhuriyet muhalifi gibi değerlendiren, en azından dinlerine sahip çıkacağına inanan Kürt aşiretleri DP'ye destek vermiş, çocuklarını devlet okullarına göndermekte bir beis görmemiştir. Bu nedenledir ki DP'nin iktidara gelmesi, sonrasında da imam hatip okullarının kurulması, devlet okullarının yaygınlaşması Kürtlerin kültürel soykırım olarak adlandırılacak kitlesel asimilasyonu açısından bir milat olarak değerlendirilmektedir.

Kürtler ne yazık ki DP'yle birlikte devlete güven tazeledi. 27 Mayıs 1960 darbesine kadar Kürtlerin

geniş bir bölümü DP'de yer aldı. DP de, Kürtlerin asimilasyonu, red ve inkarı bazında Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı bir noktada değildi. Ancak Kürtleri din olgusu üzerinden kazanmayı başarabilmişti.

Kürt Hareketi yeniden örgütleniyor

Bu dönemde yaşanan olgulardan biri de Irak Kürdistanı'nın etkileridir. 1958'deki Abdülkerim Kasım darbesinden sonra ülkeye dönen Mustafa Barzani Arap milliyetçiliği ile bir kez daha karşı karşıya geldi ve 1961'de yeniden silahlı mücadeleye başladı. Kuzey'in özellikle sınır bölgelerinde ciddi bir etki yaratan bu olguyu birkaç yıl sonra Türkiye'deki sol, demokrat Kürt gençliğinin TİP ve benzeri yapılar içinde örgütlenmesi izledi. Kürt halkının özgürlük mücadelesi kıyasından köşesinden yeniden başlamıştı. KDP içinde örgütlenen Kuzeyli Kürtler, dönemin özelliği itibariyle ağırlıklı Irak KDP'ye lojistik destek vermeyi tercih ediyorlardı. Kırsal yaşamın yetersizlikleri nedeniyle devletle ciddi bir tanışıklığı olmayan Kürt köylülerinin ana gövdesini oluşturduğu bu kesim, kendi öznel kimliklerini asimilasyondan uzak bir etkiyle korumayı da başarabilmişlerdi. Dünyadaki gençlik hareketlerinin etkisiyle solla tanışan genç Kürtler ise TİP ve daha sonra DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) içinde başta olmak üzere örgütledikleri her yerde Kürt diline sahip çıkmaya, asimilasyonun etkilerini asgariye indirmeye ve buldukları örgütlerde bunun siyasal programını oluşturmaya çabaladılar. Buna rağmen şehirlerle tanışan sol tandanslı Kürt gençliği, asimilasyonun ağır etkileri altındaydılar.

Kürtler 12 Mart darbesinden sonra, 1974'te artık bağımsız örgütleri ile mücadeleyi yürütmeye yöneldiler. Esas itibariyle bu dönem, Türk devletinin kültürel soykırımına ciddi setlerin örüldüğü, Kürt dilinin ve kültürünün kitlesel boyutlarıyla yeniden dal budak saldırdığı bir dönemdir. 12 Eylül'e kadar gelinen süreçte, değişik örgütlerin farklı yayın organlarının tirajı yüz binlerle ifade ediliyordu. Devletin tüm engelleme ve baskılarına rağmen, asimilasyonun önüne geçecek politikalar, neredeyse tümünü sol-sosyalist olarak tanımlayabileceğimiz Kürt örgütleri tarafından tek taraflı olarak yaşama geçirilmeye çalışılıyordu. Elbet, bu dönemde de devlet asimilasyonu da aşan kültürel soykırım politikalarından vazgeçmedi. Kürtler ise bu politikaya kendi gücü oranında direndi.

Teknoloji; asimilasyonun tamamlayıcısı

12 Eylül Kürtler açısından da bir miladın başlangıcıdır. 12 Eylül'e kadar devletin elinde Kürtlerin

kültürel soykırımını tamamlayacak teknolojik olanaklar yoktu. Daha doğrusu teknolojik olanaklar günümüzdeki kadar gelişkin değildi. Eğitim olanakları sınırlı olduğundan Kürtlerin okullar yoluyla devletle buluşması pek olanaklı değildi. Özellikle Kürt kadınları yaşamlarının çok az dönemlerinde devletle karşı karşıya geliyorlardı. Cumhuriyet'ten günümüze sürdürülen ağır baskı politikalarına rağmen Kürdistan'ın önemli bir bölümünde özellikle Kürt kültürü ve dili, Kürdün öznel kimliğine ait fenomenler tüm canlılığıyla yaşıyordu. 12 Eylül'ün faşizan politikaları giderek gelişen teknoloji ile bütünleşince, asimilasyon politikaları doğal destekçisine de kavuştu. Her eve televizyon, her köye okul, Kürt kızlarının okulla tanışması, kırdan kente göç, tarımdan sanayiye geçiş asimilasyon sürecini hızlandırdı. 12 Eylül'e gelinceye kadar Türkçe ile ancak askerde karşılaşanlar, artık askerde 'Ali Okulları'na gitme gereği duymuyorlardı. İstisnalar hariç en ücra köşedeki Kürt bile artık Türkçe ve Türk kültürü ile haşır neşirdi.

Siyaset mekanizmaları ve asimilasyon

12 Eylül'den sonra Kürdün yeniden kendi kimliğine yönelmesi, 1990'ları buldu denebilir. 1984'te başlayan silahlı mücadele, giderek silahlı mücadelenin kitleselleşmesi, akabinde 1988-89'larda Kürtlerin bedeli ağır olsa da yeniden kendi kimlikleriyle dergiler, gazeteler çıkarması, yayınlarında Kürtçeye yer vermesi, 12 Eylül sürecinde Avrupa'ya kaçan Kürt aydınlarının üretimlerinin yavaş yavaş ülkede de elde edilmeye, basılmaya başlaması gibi etkenler 'Kürdi refleks' olarak ifade edebileceğimiz doğal korumacılıkla da buluşunca, Kürtler bir kez daha asimilasyonun etkilerini asgariye indirebilecek adımlar atabildiler.

Tüm bu sürede devletin, hükümetlerin asimilasyon politikalarının ortadan kaldırılmasında, kültürel soykırımın önüne geçilmesinde zerre dahil yoktur. Devlet, özellikle kültür ve dil alanındaki yok edici politikalarından zerre vazgeçmemiştir. Tam aksine devlet, Kürtlerin fiili kazanımlarla elde ettiği hakların bile önünü kesmek için baskılarını artırmış, olmadık baskı uygulamalarına yönelmiştir.

Devlet nezdindeki politik değişimlerin ipuçları ancak 2009'larda kendini göstermeye başladı. Daha öncesinde Özal döneminde Kürtçe konuşmayı bile yasaklayan 2932 sayılı yasanın, artık kadük duruma geldiği için kaldırılmasını saymazsak, o güne kadar Kürtler lehine tek bir hukuksal değişiklik olmamıştır. AKP'nin uygulamaya soktuğu bazı politikalar da elbet bir hukuksal değişiklik temelinde değil, ancak hukuka dayanmayan ve Kürt kimliğini ifade eden

yasal değişiklikleri içermeden yaşama geçirilmiş, geçirilmeye çalışılmıştır.

Bu yeni durum da kültürel soykırım ve asimilasyon politikaları açısından irdelenmeye muhtaçtır.

AKP, asimilasyonu bitirdi mi?

Bu sorunun cevabını bizzat AKP'li olan, Mehmet Mir Dengir Fırat'ın Radikal gazetesinden Ruşen Çakır'a verdiği yanıtlardan yola çıkarak cevaplayalım. Fırat, "Bir toplumun dili yasaklanıyorsa, ana dilinizi geliştirme imkanı sahip değilseniz, bu buz gibi bir asimilasyondur. Asimilasyon ancak dil üzerindeki yasakların kaldırılmasıyla ortadan kalkar," diyor. Yaşama geçirilen politikalar irdelendiğinde de, bitenin asimilasyon değil, red ve inkarın hukuki bir temele dayanmadan fiili olarak ortadan kalkması sonucunda kültürel soykırım olduğunu görmek mümkün olacaktır. Yoksa asimilasyon, nüans değişimi ile hala devam ediyor.

AKP, üçüncü iktidar döneminden kısa süre önce, Başbakan'ın 12 Ağustos 2005'te Diyarbakır'da yaptığı konuşmadan yaklaşık 3,5 yıl sonra, gelgitli de olsa yeni bir politik sürece soyundu. 2005'e kadar bazı hükümet liderleri, devlet yetkilileri utangaç bazı ifadeler kullansa da Başbakan Erdoğan'ın konuşması çok netti. Başbakan Diyarbakır'daki konuşmasında, "Büyük devlet ve güçlü millet, kendisiyle yüzleşerek hatalarını ve sevaplarını masaya yatırarak geleceğe yürüme öz güvenine sahip devlet ve millettir. Kürt sorunu da bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorunudur, benim de sorunumdur," diyordu. Başbakan, devletin geçmişiyle yüzleşeceğini ve sorunların çözümü için hukuksal ve yasal değişikliklere gidileceğini söylüyordu, bu konuşmasında.

Kısa süre sonra Başbakan Moskova'da bir gazetecinin Kürt sorunuyla ilgili bir sorusu üzerine, "Düşünmezseniz yoktur," diyerek devletin kendisiyle yüzleşme girişiminden büyük bir 'U' dönüşü yaptı. Bir başka konuşmasında Moskova'da söylediklerinin tersini dedi. Nihayetinde istikrarlı bir çizgi izlemedi. Ancak 2009'da başkanlığını yaptığı hükümet fiili bir adım atarak, devlet kanalından 24 saat yayın yapan bir televizyona, TRT 6'e geçit verdi. TRT 6'i bazı üniversitelerde açılan Kürtçe bölümler izledi. Önce 'Kürt Açılımı', ardından 'Demokratik Açılım' ve nihayetinde de 'Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi' olarak adlandırılan politikaların bir uzantısı olarak lanse edilen bu politikalarından yola çıkılarak, özellikle hükümet ve hükümete yakın kesimler tarafından Kürt kimliğinin red, inkar ve asimilasyonunun sonlandırıldığı, hatta daha da ileri gidilerek Kürt sorununun çözüldüğü iddia ediliyor.

AKP hükümeti tarafından 2009 sonrasında yaşa-

ma geçirilen politikaların cumhuriyet hükümetlerinin tümünden büyük farklılıklar gösterdiğini söylemek mümkün. Elbet o güne kadar hiçbir hükümet Kürt kimliği ve dili ile ilgili hiçbir adım atmamıştı ve bunu AKP attı. Ancak AKP'nin attığı adımlar da, Kürtlerin fiili kazanımlarını meşruiyetle sınırlı tutmaktan öte bir adım olmadı, olmadı. Hala bile atılan adımlar yasal bir güvenceye kavuşturulmuş değil. Hala bile Kürt dili, kültürü ve kimliği ciddi engellerle karşı karşıyadır.

Hükümetin attığı bu adımlar, kültürel soykırım ve asimilasyon boyutu içinde irdelenmeye muhtaçtır.

Asimilasyonu, "*farklılık gösteren grupların, bunların kültür birikimleri ve kimliklerinin, baskın yapı içinde eriyerek yok olması,*" olarak tanımlamıştık. Kültürel soykırımın ise "*diğer etnik dillerin yok edilmeye çalışılması, diğer etnik gruplara ait tarihi kalıntıların tahribatı, psikolojik olarak aşağılık kompleksini aşılama, tarihi saptırma,*" olduğunu belirtmiştik. Esas itibarıyla şu anda sürdürülen politikalar her iki tanıma uygun adımları da kendi içinde barındırıyor olsa bile, AKP'nin politikaları ile kültürel soykırım politikalarının sonlandırıldığını ve asimilasyon politikalarının ise utangaç yaklaşımlarla doğal sürecine bırakıldığını, bıraktırılmak istendiğini söyleyebiliriz.

Asimilasyon ancak bir halkın dilini, kültürel birikimlerini, kimliğini koruma altına almakla ortadan kalkar. Türkiye'de hala bile Türk dili, kültürü ve kimliği dışında hiçbir kimlik, dil ve kültürel birikim yasal olarak koruma altına alınmamıştır. Tam aksine Türk dili, kültürü ve kimliği baskın ve yok edici unsurlarıyla yaşamdaki tüm canlılığını korumaktadır.

Asimilasyon anadilde eğitimle biter

Asimilasyonun sonlanmasındaki bir diğer unsur ise bir halkın kendi dili ile eğitim görmesidir. Türkiye'de Kürtler de dahil, Türk olmayan hiçbir kesimin kendi dili ile eğitim görmesinin olanakları yoktur. Üstelik bu olanakların önünün açılması talepleri ise sürekli hükümetin "*kırmızı çizgileri*" ile karşılaşmaktadır. Tüm bu politikalar ayan beyan ortadayken, 24 saat dini yayın yapan bir televizyon ile Kürt adı bile zikredilmeden açılan üniversite bölümlerini dayanak göstererek asimilasyonun sonlandırıldığını iddia etmek abesle iştigaldir. Üstelik bu politikalar yaşama geçirilirken Kürtlerin öznel talepleri değil, bizzat devletin kendi ihtiyaçları gözetilmiştir.

Bir diğer risk ise oto asimilasyon sürecinin geliş-

tirilmesine dönük gizli çabalardır. AKP hükümeti, hakkını vermek gerekir ki bu çabaları alabildiğine ustaca yürütmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze eğitim olanaklarından yoksun olan, yasaklanan bir dil ile yaşayan Kürtlerin azımsanmayacak bir kesimi ne yazık ki kendi diline, kültürüne ve kimliğine yabancılaşmıştır. Kürt siyasetinin ağırlıkla programatik ve nispeten pratik etkileri, Türk eğitim sistemine dahil olmayan ve giderek azalan neslin doğal çabaları, sürgünde gelişen Kürt edebiyatının sunduğu olanaklar, Irak, İran ve Suriye'deki Kürtlerin öznel konumları nedeniyle kültürel soykırımı ve kimlik yitimi engellenen Kuzey Kürtlerinin oranı, ne yazık ki bugün genel nüfusa oranla azımsanmayacak oranda bir azınlığa tekabül etmektedir. Bu kesim dışında kalan Kürtler arasında ciddi bir kimlik, dil ve kültür yitimi vardır. Hükümet bunun farkındadır. Bu nedenledir ki mecbur kaldığında, bazen de Kürtlerin fiilen attığı adımlara engel olabilmek adına çeşitli girişimlerde bulunuyor. Ancak bu adımların hiç birini Kürtlerin asimilasyonunu engellemek, Kürt dili, kültürü ve kimliğini korumak için atmıyor.

'Kürt Açılımı'nın giderek 'Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'ne dönüşmesinin altında da bu niyet yatmaktadır. Kürt dilinin lehçeleri arasında ikilem yaratmak, atılan adımları hukuki alt yapıyla güvenceye almamak ve her adımın Kürt ismi zikredilmeden yaşama geçirilmesi için yoğun çaba harcamak da Kültürel soykırımdan asimilasyona evrilen sürecin, kendi doğallığı içinde bir kimliği, bir dili, bir kültürü yok etme girişiminden öte bir amaç taşımamaktadır. Eğer böyle olmasaydı, atılan adımlar hükümet ve devletin ihtiyaçları göz önünde tutularak değil, bizzat Kürtlerin, asimile edilen, kültürel soykırıma tabi tutulan bir halkın ihtiyaçları göz önüne alınarak atılırdı.

Evet, hakkını vermek gerekir, AKP önemli adımlar attı. Ama attığı adımlar Kültürel kırıma tabi tutulan bir halkın dili, kimliği ve kültürünü doğal asimilasyon sürecine terk etmekten öte bir noktayı aşamadı. Kürt halkının devlet okullarında kendi dilinde eğitim görmesi önlendiği ve kazanımlar hukuki güvenceye kavuşturulmadığı sürece de, bu niyetin değiştiğine hiçbir Kürt inanmaz. Mehmet Mir Dengir Fırat gibi açılım sürecine ciddi katkı sunan bir AKP'li bile atılan adımlarda iyi niyet görmezken, onlarca yıldır bu işin mücadelesini veren Kürtler niçin inansınlar.

MA BERA BIŞAVTIN QEDIYAYE!

FERATÊ DENGIZÎ

Em li cîhaneke ecêb, li herêmeke hê ecêbtir û li welatekî ecêbtrîn dijîn.

Rastî û şaşî, ez bibêjim rastî û derew ewqas bi hosteyî û zaneyî li navhev tê xistin ku mirov ecêbmayî dimîne.

Tew ku yên van tiştan dikin rêveber û berpirsiyarên civak û dewletê yên herî qaşo girîng in! Mecbûrî dibêjim 'qaşo', em ji wan hîn bûn; lewra em di binê heman asîmanî de dijîn.

Rastî tazî, rût û zelal li ber me, li holê ye. Ne serdemên kevn ên bêderfet in ku em nezan bin.

Eyb e, şerm e ku mirov zilm û zorê li ser navê bawermendiyê bike û vê jiyana pîroz biherimîne. Tu heyîna pîroz; eşref-î mahlûqat û tu hayber, yanî mahlûqat ne liyaqî qirkirin, kokqelîn û tunekirinê ne, tew jin û zarok û zimanê wan... Ne heweceyê vekolîn û teoriyên girêgir, kûr û bi nûr û dûvdirêj in.

Birêz Serokwezîr li Almaniyayê dibêje; "*Bişavtin*, sûc û şerma mirovahiyê ye." Kî dikare ji rastiye re tişteki bibêje. Divê mirov berê gotinê ne de vê derê û wê derê, fitlonekan nedê.

Ê de baş e, bavo çima bişavtina kurdan! Laz, pontus, ermen, abhaza û hwd. jî li pey... lê derdê min/me kurdî ye. Kurdên ku bi milyonan tîr ser zimên. Ma ev jî ne "*sûc*" û "*şerma mirovahiyê*" ye!

Paşê jî; "*Li Tirkiyeyê bişavtin nemaye!*"

Bi gotina amiyane; "*El însaf!*"

Em rasterast berê xwe bidin rewşê; jî bo ku bişavtin nema be;

- Divê di zagona/zagonên fermî de perwerdehiya bi zimanên heyî yên li welêt, di serî de ji bo kurdî aşkere hebe. Ka ew zagon? Lê her roj birêz Serokwezîr tiliya xwe dihejîne û dixê çavên me; "*Yek ziman. Yek...., Yek...!*"

- Di zagona perwerdehiyê (ne şaş bim; *hejmar*, 222) de dibêje "*perwerdehiya seretayî* bêdirav yanî belaş, *mejbûrî* û *karê dewletê ye*." Ev jî bonî kîjan zimanî? Bi tenê jî bonî tirkî... Dor bê kurdî, gotin amade ye; "Bila li mala xwe bipeyîvin. Kurs vekirin kes neçuyê!" Ka bişavtin ilim jî ya bi destên dewletê tune bû! Çima ma em kurê jinbavê ne; em ne welatî ne; peywira welatiyê; bac, leşkerî û hwd. bi cî naynin... Ez naxawazin qala qançûrçî û qolçiyar bikim, xelaya ku me dît ma ne bes bû! Em jî perwerdehiya bi zimanê xwe dixwazin!

- Divê qedexa li ser kurdî tunebe. Gelo "*Azadiya Welat*" ku yekane rojnameya bi kurdî ya çend caran

hatiye qedexekirin û çend rojnameger bi çiqas cezayî di girtigehan de ne! Hincet, ne bersiv ê. Bila xwedî wijdan lê vekolin. Ka azadî, ka azadiya wijdan û raman!

- "TRT6" û "Beşa Zimanê ku Dijîn a Zanîngeha Artûklûyê" ku ne xapînokî ye; ka zagona wan? Ez qala naverok û niyetê û zimanê ku bikartê jî qet nakim, gelo ewlehiya wan li ser kîjan zagonê ye? "De tu jî zêde tiştan dixwazî, lo?" Ne wisa, ma ka dem dema demokrasiyê bû û her welatî dikare her tiştî bipirse, bibêje û ji mafê wî ye?! Ma ne divê rêz û qedirxwazî, xêrxwazî û rûmet hebe. Çima ev liyaqî me nayê dîtin. Ma xêrxwazî; kokqelîn û jirêbirin e! Çima eqwasî xerakirin, genîkirin û genîtî!

- Ji bo ku bişavtin tune be; dive perwerdehiya jî pêşdibistanê û heta zanîngehê bi zimanê dayikê "-Kurdî" hebe û di bin ewlehiya makezaginê de be. Ka ev heye; na, birêz Serokwezîr bi devê xwe dibêje "*Bi kurdî perwerdehiya bi fermî nabe!*" Ka bişavtin tunebû, qediya bû, "înkâr û îmha" rabû bû! Ma bişavtin ne înkâr û îmha ye!

Em ê çawa bi hev re bijîn û li rûyê hev binêrin!

Ez ê li vira bisekinim, bes e.

Wezîrê dewletê dibêje; "Me yên Somaliyê hîn î Tirkî kirin lê Geverî na!"

Ji Xwedê bitirsîn! Hûn dibêjin çima me tam bişavtin bi cî neaniye, me tev nekirine tirk, me ew nekirine esilheram; hûn nabêjin çima bi zimane xwe najîn û bi zimanê xwe xwe nagihînin zanistê û şaristaniyê... Ma biratî ev e, malxerabno!

Gunehê neviyên min/me di stûyê yên ku dibêjin bişavtin nemaye de ye. Heta neçûn/neçin pêşdibistanê bi Kurmanciyake xweş û dilzîz dipeyîvin. Ku çûn, pêşî hînî "... *hebûna min, diyarî hebûna Tirk be...*" bûn û êdî bi min re bi kurmancî napeyîvin û em bûn biyanîyên hev... Derûniyeke xerab û jiyanê herimî ya dilkovan. Bila "*dilnêrm*" û "*ezîz*" ên rêveberên me yên astebilind hebikî bifîkirin, lê ka ku ev deng here wan; bi "*lerizandina lêvan*" û "çavgirî" zilm ranabe û edalet nayê, serokmeclîs!. Ciyê ku lê wijdan tunebe, edalet jî tune ye!

Hay ho... We bihîst!

Ji bo mirov, mirovahî ku bi zimanê xwe, çanda xwe, hebûna xwe vê jiyana pîroz bijî, ne heweceyî hincetan e. "Herê wekhevî, lê..." "Herê demokrasi, lê..." êdî em naxwazin li "lê"yan guhdarî bikin, em

“têr” in. Em jî mirov in, em jî însan in. Em dizanin ku “lê” ser çi zilm, pêkûti û çend hezar termên ciwan, jin, zarok, kal û pîran digire, çend gund û malên şewitî û wêran û malbtên perîşan vedişêre...

Ma ne kurd ji ber ku bişavtinê naxwazin û hê tam “asîmîle!” nebûne, nehatine “kedîkirin”, bişavtin her didome, ewqasî bimbe, roj bîst û çar saet, di vê meha

pîroz a Rojiya Remezanê de bi ser wan de dibarin!

Xwedê bisitrîne û aqil bide xwedî plansazîkarên Srî Lankayê!

Çi wijdanê wan î bawermandî û mislimanî xurt e, bavo..!

Ma bera bişavtin qediyaye, asîmîlasyon nemaye!

ANADİLDE EĞİTİM YOKSA ASİMİLASYON VARDIR

İSMAİL DİNDAR

Tarihteki kökleri 2500 yıl öncesine kadar uzanan, özellikle 7. ve 15. yüzyıllar arasında bin yıla yakın uzun bir zaman süresince, çeşitli kavim ve milletlerin talan ve imha amaçlı saldırı ve işgallerine maruz kalan Mezopotamya'nın kadim halkı Kürtler, 21. yüzyılda hala varolma-yokolma zemininde ve asimilasyona karşı direnme derdindeyse, bu, insanlık açısından bir utanç problemi olsa gerektir.

Kürdün ve Kürdistan'ın bu kanlı tarihinin sayfaları karıştırıldığında, aralıksız ve inatla egemen ve zalim güçlere karşı bir başkaldırı sürecini yaşadığı, her yenilgi sonrasında ise varlığını koruyup sürdürebilmek için ülkesinin yüksek dağlarını yurt edindiği görülür.

İmparatorluk sürecinden Cumhuriyet'in kurulduğu 20. yüzyılın başlarına kadar Kürtçeyi bir kültür hazinesi olarak yaşatan unsurların başında toplumsal eğitim işlevi de gören medreseler ve yaşamın doğal okulu olan 'analar' olmuştur. Ancak Cumhuriyet süreciyle birlikte başlayan 'inkar, talan ve imha' politikaları sonucunda, dil de yaşamsal bağlarından koparılmaya çalışılmıştır. Asker ocağındaki "Ali okulları", Yatılı İlköğretim Bölge Okulları, Radyo, Tv, gazete, dergi, kitap vb. araçlarla, "vatandaş Türkçe konuş" kampanyalarıyla hedeflenen, Kürdün dilini unutturmak, benliğinden uzaklaştırmaktı. Köy köy, bucak bucak gezilerin yapılarak, masal, hikaye, bilmece, tekerleme, ağıt, destan vb. sözlü halk edebiyatının derlenerek talan edilmesi, bir bütün olarak asimilasyon politikasının basamakları, sonuç alma hamleleriydi.

Bütün bunların yanı sıra, Kürt ve onun diline ait her türlü değer (yazı, türkü vb.) baskı, hapis,

sürgün nedeni olması bu zulüm politikalarının mantelitesi gereği idi. Bir yandan derleme ve çeviri ile Kürdün (Kürtçenin) varlığı ve birikimi talan edilirken, diğer yandan da Kürt ve Kürtçeye ait her şey 'yasak' olmalıydı. Bu olguyu gören değerli bilim insanı İsmail Beşikçi o yüzden şu düşüncesini ısrarla tekrarlıyordu: "Faşizm, Kürt ve Kürtçeye ait olan herşeye düşmandır. Bundan dolayı Kürdistan'da dünyanın en gerici eserini dahi Kürtçe okumak, en büyük devrimciliktir."

Otuz yılı aşkın bir zamandır Kürtler ulusal ve insani hakları için mücadele etmektedirler. Bu süreçte dilin korunması ve geliştirilmesi için bir çok araç elde edildi. Kürtçe gazete, dergiler, yayınevleri, radyo ve televizyonlar, dernekler, enstitüler (her ne kadar Kürt enstitüleri yasal olarak kurulamıyorsa da), bir dil için yaşamsal önem sahip kurumlardır. Son yıllarda devlet de bazı araçlarla (TRT 6, üniversitelerde 'yaşayan dillerin' okutulması) bu alanda adım attı. Kuşkusuz bütün bunlar, gerek siyasi anlamda gerekse de dilin asimilasyon kısılcısından azad olması anlamında önemli araç ve aşamalardır.

Önce bu yalandan vazgeçilmeli

Ancak dünya ölçeğinde teknolojinin geldiği aşama, buna paralel olarak toplumsal yapıda eğitimin yeri ve önemi gibi olgular irdelendiğinde; tek tek bunlardan hiç birinin ve de bunların hepsinin toplamının, her hangi bir dilin ayakta kalması, gelişimi için, daha önemlisi bir dilin asimile olmaktan kurtulması için yeterli olmadığı çok rahat bir şekilde görülebilecektir.

Geçmişte, okul öncesi eğitimin oranı yüzde bir

basamaklı hanelerdeydi. İlköğretim, tüm kuşağı kapsamıyordu. Orta öğretim, yüksek öğrenim günümüzdeki niceliğinden çok gerideydi. Buna ilaveten teknolojik araçlar en ucra yerleşim yerlerine ulaşmıyordu. Dolayısıyla asimilasyonu engelleyen ya da geciktiren etmenler (medreseler, sadece kendi dilini bilen analar) kalmadı.

Bir diğer önemli nokta şudur ki, her gün zorunlu olarak alınması gereken bir lokma ekmeğin kazanılması sürecinde gerekli olmayan, her hangi bir işleve sahip olmayan dil niçin öğrenilsin, nasıl gelişsin? Nitekim Kürtçe çıkan gazete ve dergilerin tirajları, Kürtçe kitap satışları bu gerçeği göz önüne seriyor.

Bundan dolayıdır ki mevcut iktidar sahiplerinin, "Türkiye'de asimilasyonu durdurduk" söylemi, aldatmadan başka bir anlam taşımamaktadır. Kürtlerin yaşadığı tüm alanlarda çocuk ve gençlerin büyük çoğunluğunun kendi anadillerini konuşmalarını gerçeği, bu söylemin sahiplerinin yalanını ve arkasında saklanan kötü niyeti açıklamaya yetiyor.

Asimilasyonun önüne geçmenin ve yaralı Kürt dilinin kendi doğal mecrasında gelişim sürecine girmesi için yapılması gereken en önemli ve en öncelikli iş başta okul öncesi olmak üzere, eğitimin her kademesinde Kürtçe eğitimidir. Bunun nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle olacağı vb. soruların yanıtı öncelikle bu 'asimilasyon bitmiştir' yalan ve hilesinden vazgeçilmesinden sonra aranacak ve bulunması da öyle iddia edildiği gibi zor olmayacaktır.

Köksüz ve kokusuz gülle gelen bahar!

Türkiye'de, başta Kürtçe olmak üzere yok olma sürecinde olan tüm dillerin asimilasyondan kurtulmasının tek yolu, o dilde eğitim-öğretimdir. Bu sağlanmadan tüm çabalar yetersizdir, çare değildir, daha da ötesi lafi güzafıdır.

Atasözünün de ifade ettiği gibi, "bir gülle bahar gelmez". Kaldı ki mevcut iktidarın 'gül' diye kamuoyunun karşısına diktiği çubuğun ne kökleri vardır, ne de kokusu. Kökleri yoktur, çünkü TRT 6' te Kürtçe yayının yasal düzenlemesi yapılmamıştır, yasal dayanağa, önemlisi bir güvenceye kavuşturulmamıştır. Kokusu yoktur, çünkü kuralızsız, yanlış ve kirlili bir dil kullanılmaktadır. Üniversitelerde yapılmaya çalışan 'yaşayan diller' öğretiminde de, sorunların çözüm anahtarı olan 'Kürt-Kürtçe' sözcükleri telafuz edilmemektedir. Aslında sadece bu iki konudaki yaklaşıma bakıldığında, iktidarın niyeti, yani hilesi ve yalanı açıkça görülecektir.

Mevcut iktidarın ideolojik, siyasi karakteri, başkasını ötekileştiren, baskılayıp asimile eden yani Kürt sorununu yaratan anlayıştan farklı değildir ki çözümü için bir yol bulsun. Bilakis mevcut iktidarın anlayışı da seksen yılı aşkın zamandır bu toplumu yöneten çizgiyi de, asimilasyonu da bin bir türlü oyunla devam ettirmektedir. Dolayısıyla var olan bir sorunu yaratan anlayışın korunarak aynı sorunun çözümü olunması eşyanın tabiatına aykırılık teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, geline nokta, mevcut koşullarda, Türkiye'de Kürtçenin asimilasyonunun durdurulmuş olması bir yana, asimilasyon süreci her zamankinden daha etkin ve hızlı bir şekilde devam etmektedir.

ANADİLİNDE EĞİTİM SORUNU

MEHMET BOZGEYİK (Eğitim Sen Genel Sekreteri)

Çok dilli, çok kültürlü bir imparatorluğun ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Müslüman olmayan azınlıklar dışında tek dillilik politikasını benimsemiş ve günümüze değin de bu doğrultuda yoğun bir asimilasyon ve baskı politikası uygulanmıştır. Bunun için oluşturulan asimilasyonist eğitim politikalarından ve iskan kanunlarıyla düzenlenen demografik müdahalelerden tutalım, Kürtçe'nin 12 Eylül sonrasında çıkartılan bir yasayla resmen yasaklanmasına kadar uzanan uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Her düzeyde savunmakta olduğumuz ve bunun için gereken bedelleri de çekinmeden ödediğimiz anadilinde eğitim konusunun ülke gündeminde tartışılmaya başlanmış olmasını, bu topraklarda yürütülen mücadelelerin sonucunda ortaya çıkan bir kazanım olarak değerlendiriyoruz. Kuşkusuz iktidar partisinin çelişkili yaklaşımının, gelgitlerinin ve birçok yerdeki samimiysizliğinin farkındayız ve “açılım”larına çok fazla anlam yüklemiyoruz. Ama bütün eksikliklerine rağmen tartışılmaya başlanan “açılım”ın, iktidar partisinin ve destekçilerinin kendiliğinden faaliyetleri ya da dış güçlerin dayatmasından ziyade, bu topraklarda uzun yıllar boyunca yürütülen mücadeleyle alakalı olduğu da bir gerçektir.

Anayasa tartışmaları başlarken...

Önümüzdeki günlerde tartışılacak yeni bir Anayasa sürecinde en fazla gündeme gelecek konulardan birisini eğitimde anadili ve çok dillilik oluşturacaktır. Bu tartışma ortamının, anadilinin insan benliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu, anadilinde eğitimin ülkeyi bölmeyeceği, aksine gerçek bir birliğin harcını oluşturacağını dile getirmek, bu konuda kamuoyunda yaratılan kaygıları, bölünme fobilerini ve kalıp yargıları değiştirmek için değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yıllarca birliğin garantisinin “tek dillilik” olduğu yargısı insanların zihinlerine kazındı. Bu tür zihniyet kalıplarının kırılması, değiştirilmesi için elverişli bir ortam bulunmaktadır. Hükümetin bu konudaki yaklaşımının kapsamının ya da ne kadar uzun soluklu olacağından bağımsız olarak bu ortamın değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

AKP hükümeti, çerçevesi henüz belli olmamakla birlikte Anayasa konusunda kimi hazırlıklar içinde olduğu izlenimini yaratmaktadır. Onun bütün hazırlıklarının altı boş da çıkabilir. Ama aslında biz ülke olarak çok dilliliğe oldukça yakınız. Türkiye

halkları çok kültürlülük ve bir arada yaşam konusunda tarihsel bir deneyime ve birikime sahiptir. Asırlar boyu birlikte yaşamış, farklı kültürel zenginlikleri kendi içerisinde barındıran bir toplumsal geleneğe ve hafızaya sahip olunması, halkların birbirini anlama ve sorunlarını barışçıl bir zeminde diyalog yoluyla çözüm konusunda önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Bugün yapılması gereken, bu deneyim ve birikimler üzerinden bir arada barış içerisinde yaşama olanaklarını güçlendirecek adımların atılması ve Türkiye'nin demokratikleşmesine katkı sunulmasıdır.

Kültürel farklılıklar içinde anadili, çoğu kişi için örneğin cinsiyet ve ırk/etnisite gibi biyolojik temele dayanan ve asla değiştirilemeyecek farklılıkların yanında, yerine başka bir dili öğrenmek kolay olduğu için ihmal edilebilir, önemsiz görülebilmektedir. Kişinin çocukluk dönemini geçirdikten sonra anadilini konuşmaya devam etmesini, anadilini öğrenmesini ve anadilinde eğitim görmesini zorunlu kılan hiçbir şey yok gibi görünür. Oysa nasıl ki ırk/etnisite ve cinsiyet bakımından toplumsal ve siyasal çerçevede anlamlı bir farklılığı oluşturan şey, kişinin genetik cinsiyet kodlaması veya ten rengini belirleyen pigmentlerden değil, bunların toplumsal ve tarihsel yorumundan kaynaklanıyorsa, ayrımcılık ve baskıdan etkileniyorsa, dilsel farklılıklar da öyle etkilenir.

Toplumun egemenleri kendi anadillerini, toplumun geri kalanına da öğreterek onların da kendileri gibi düşünmelerini ve kendi çıkarları için çalışıyorlarmış gibi egemenlerin çıkarları doğrultusunda eylemelerini sağlamaya çalışırlar. Kültürel farklılığı belirleyen şey, siyah olmak, kadın olmak ya da farklı bir dil konuşmak değil; siyah, kadın ve farklı bir anadile sahip olmanın, baskıya maruz kalmanın bir nedeni olmasıdır.

İnsanın evriminin dil-kültür-düşünce bağlamında en belirleyici unsuru olan çalışma, tarihsel süreç içinde üretim ilişkilerine bağlı olarak değişik boyutlar kazanmıştır. Giderek zenginleşen bu boyutlar, insanın hem özne olarak kültürü ve dili geliştirmesine hem de nesne olarak bunlardan etkilenip düşünsel zenginlik kazanmasına olanak sunmuştur. Dolayısıyla karşılıklı etkileşim içinde insan, var olduğu sürece değişik, yeni boyut kazanacak bir konu olarak ele alınmalıdır.

Eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi için dil çok önemlidir. Çünkü eğitim sürecinde kazandırılmak istenenlere dil aracılığı ile ulaşılır. Eğer bu dil çocuğun yapısına uygun ise eğitimden amaçlananlar gerçekleş-

şebilir. Anlama ve anlatım, eğitimde temel unsurlardandır. Öğrenme ve öğretme ancak net anlaşılır bir dil ile gerçekleşebilir. Kuşkusuz bu da insanın anadilidir.

Anadil gelişimi belli bir olgunluğa eriştiğinde ikinci dil öğreniminde de başarıyı getirmektedir. Çünkü kişi, insan dilinin düzeneğini, işleyişini anadili ile kavrar. Bir anadilin aracılığı ile dilin niteliğine ilişkin ön bilgileri oluşmamış bir kişiye, ikinci bir dilin güçlükleri yüklenirse, ülkemizde çoğu zaman olduğu gibi insanlar iki dilli değil 'yarım dilli' olurlar.

Anadili kullanımı ve anadilinde eğitim engellendiğinde ya da farklı dillerin kullanımına yönelik ayırıcı uygulamalara gidildiğinde, farklı ulusal ya da etnik topluluklara mensup kesimlerin insani gelişimleri engellenmiş olur. Bu tür uygulamaların bir diğer sonucu da yaygın bir yabancılaşmadır.

Anadilinden mahrumiyet ve Yabancılaşma

Çok kültürlü ve çok dilli toplumlarda demokratik ve özgür bir birlikteliğin çabası yoksa aksine zoraki bir uyum uygulanmaya çalışılıyorsa bu, kültürel çatışmalara neden olur. Göçmen-azınlık, ezilen ulus ve toplumların hem kültür hem de dil olarak aşağılanması, toplum dışına itilmesi söz konusu olacaktır ki bu, yaşamın her alanında çeşitli sorunlar doğurur. Böyle bir çatışma ortamında "ikinci sınıf vatandaş muamelesi" görmekten, aşağılanmaktan, dışlanmaktan ve geriye itilmekten korkan bireyler kendi anadillerinden tamamen uzaklaşıp egemen toplumun dilini, kültürünü öğrenmeye zorlandığı için kendine, anadiline, kültürüne yabancılaşır. Bu yabancılaştırılan bireyin, kendi anadiline ve kültürüne karşı büyük tepki duyduğu görülür. İki dilli bir ortamda yetişen çocuklarda ana babalarının kendileri ile anadillerini konuş(a)mamaları durumunda, aslında benimsedikleri bu dili kullanmama yönünde bir saplantı gelişir.

Hiçbir kültür dayatma yoluyla korunamaz ve "öteki"lere benimsetilemez. Kültürel çeşitlilik, kendi ekolojik dengesi içinde evrilerek kendisini sürdürür. Kimlikte ve kültürde tekçi (monist) yaklaşım, zamanla dışa kapalı, değişime karşı, baskıcı bir karakter taşıma eğilimindedir. Tek kültür, tek kimlik yaklaşımı da insanın doğasına aykırıdır ve yapaydır. Ülkemizdeki bu tip yaklaşımlar, gelişmenin ve değişimin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Tekçi devlet yapılanmalarında, çoğunluğun veya egemen kültürün, devlet gücüyle diğer farklı kültürlerle, toplumlara dayatılması söz konusudur. Bu dayatma, kendini çeşitli formlarda gösterir; kimi zaman masumane bir şekilde, kimi zaman şiddete dayalı uygulamalarla gerçekleştirilmeye çalışılır.

Farklı kültürlerin yaşadığı bir toplumda çeşitlilik

talepleri görmezden gelinemez. Tanımı gereği çeşitlilik, toplu yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır ve ne sırf öyle istendiği için yok olur ne de kabul edilemez bir zorlama olmadan –hatta çoğunlukla o zaman bile- bastırılabilir. Üstelik insanlar kültürlerine bağlı oldukları ve onun tarafından biçimlendirildikleri, özsaygıları ile kültürlerine duyulan saygı birbiriyle yakından bağlantılı olduğu için, diğer insanlara duymakla yükümlü oldukları temel saygı, kültürlerini ve kültürel topluluklarını da kapsar.

Çok kültürlülük, diyalog ve barış kavramıdır

Kimlik konusunda Türkiye'de yaşanan sorunların ve "Kürt sorunu"nun demokratik, barışçıl bir politika ile çözülmesi için, çok kültürlü ve demokratik yaklaşımın büyük önem arz ettiğini belirtmekte yarar vardır. Gönüllü ve demokratik birliktelik, karşılıklı olarak birbirini benimsemeyi, farklı kimlikleri tanımayı gerektirmektedir. Bu da eşit/özgür yurttaş bilincinin oluşmasını zorunlu kılmaktadır. Çatışma ve şiddete dayalı politikaların terk edilmesi, demokrasinin dilini bilmeyi ve konuşmayı gerektirir. Bu nedenle çok kültürlülük kavramı bir diyalog ve barış kavramıdır.

Egemenlik altına alınan halkların, ulusal değerlerini yok etme, dil yasağı ile başlar. Anadilini öğrenme ve toplumsal yaşamın her alanında onu kullanabilme, her insanın toplumsal olarak sahip olduğu bir haktır. Anadilinde eğitim kavramı, ülkemizde Kürtçe eğitim ile özdeşleşmiştir. Bunun dışındaki kültürlerin ve toplulukların kendi anadilleri ile eğitim hakları da unutulmamalıdır. Ancak Kürt kültürünün daha fazla vurgulanması, daha çok siyasal gündemle ilgilidir. Çok kültürlülük tartışmalarını sadece dil boyutuyla ele almak yetersiz bir yaklaşımdır. Çünkü toplulukların kendi sanatlarını, tarihlerini, coğrafyalarını da öğrenme hakları vardır. Bu nedenle kültürel talepler, beraberinde kurumsallaşmaları ve bu kurumların güvence altına alınmalarını, kendilerini geliştirmelerini ve bu konuda devletten gerekli desteği almalarını da beraberinde getirmektedir. Elbette kültürel istem, ekonomik iyileştirme, gelir dağılımında adalet istemini, mevcut gelişmelerin politik süreçlerini ve sanatsal talepleri de beraberinde getirecektir. Aslında belirtilenler, bu nedenle devletin birçok alanda yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir.

Eğitimin amacı, toplumu kültürel olarak sürdürmekle sınırlı görülmemelidir. Sorgulayan, düşünen, dayanışma duyusuna sahip, şiddet karşıtı, barışçıl tutumlu, insan haklarına bağlı, bilimsel kıstasları önemseyen, aydınlanmış bireylerin yetişmesi amaçlanmalı, eğitim ortamlarının çok kültürlülük temelinde kurgulanması konusunda ciddi adımlar atılmalıdır.

KİMİN ÇÖZÜMÜ?

TOLGA TÖREN

Malum, uzunca bir süredir, içinde yaşadığımız yeni dönemin muktediri olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) kendisini “askeri vesayete ve darbelerle karşı demokrasi havarisi” olarak sundu. AKP'nin bu söyleminin kabul görmesinde ise, Türkiye'nin kapitalist gelişme sürecini, kapitalist üretim ilişkilerinin asli dinamiği olan sınıfsal ilişkilere bakarak okumak yerine, kerameti kendinden menkul bir merkez-çevre analizi ile okuyan ve buradan hareketle AKP'yi otoriter merkeze karşı ezilen çevrenin temsilcisi olarak kutsayanlar önemli rol oynadı.

Gene malum, bir süredir muktedirlerin Kürt sorununa ilişkin söylemleri eskinin ‘kart-kurt’ edebiyatından, “açılım”; TRT Şeş'in kurulmasına, “milli birlik ve kardeşlik projesi”ne ve nihayetinde “artık Kürt sorunu yoktur Kürt kardeşlerimin sorunları vardır”a doğru bir seyir izliyor.

Yukarıda ortak noktaları belirtilen ve kendilerini daha çok ‘liberal’ ya da ‘demokrat’ olarak tanımlayan kalem erbabının AKP'ye yükledikleri misyon, son dönemlerde Kürt meselesi bağlamında süregelen tartışmalarda ya da kullanılan söylemlerde de kendini belli ediyor. Bir başka ifade ile AKP'nin ve başta Fethullah Gülen Cemaati olmak üzere müttefiklerinin çaldığı savaş tamtamlarının yeri göğü inleyen gürültüsüne karşın, AKP birilerinin gözünde hala Kürt meselesini çözecek kahramanlar niteliği taşıyor.

Savaş tamtamları çalarken...

Oysa,

• AKP'nin müttefiki Fethullah Gülen Cemaati'nin Komünizmle Mücadele Dernekleri'nden yadigar anti-komünizmi; Sızıntı Dergisi'nin Ekim 1980 tarihli nüshasında kendisini “*Hızır gibi imdadımıza yetişen Mehmetçiğe bir kere daha selam duruyoruz*”¹ ... ifadeleriyle açık eden “Taraf”tarlığı ve 28 Şubat'ta seçilmiş Erbakan hükümetine karşın generallere destek vermişliği, • Daha yakın zamana geldiğimizde, Cemaatin önemli isimlerinden Hüseyin Gülerce'nin, 1990'ların “devlet için kurşun atan da yiyen de şereflidir” diyen Tansu Çiller'ini aratmayacak ifadelerle “...Terörle ilk defa, 'büyük Türkiye'ye yaraşır bir mücadele verilecek. Devletin gücünü zaafa uğratanlar devre dışı kalınca, sivil iradenin kontrolündeki polis, jandarmanın, özel askerî birliklerin ahenkli çalışmalarıyla neler yapılacağını dost düşman herkes görecek...”² biçimindeki ifadeleri, • Tayyip Erdoğan'ın, gene 1990'ların “...Elimizde bin tane işadammın adı var. Teröre destek olanlardan hesap soracağız” yollu ifadelerle oldukça karanlık bir sayfa açan Tansu Çiller'i misali, “Terörle örgütüyle ara-

sına mesafe koymayanlar bunun bedelini ödeyecekler”³ ifadesi, • AKP destekçisi Önder Aytaç'ın, geçtiğimiz yıl dile getirdiği Öcalan'ın asılması yönündeki önerisi⁴, • Ve nihayetinde, 1990'ların Hürriyet'ini aratmayacak şekilde, belki de yeni dönemin Hürriyet'i olarak, Yenişafak gazetesinin BDP'li vekilleri hedef gösteren “katil sizsiniz” manşeti,⁵ tabloyu tam olarak görmemize yardımcı olacak kimi ipuçlarını oluşturuyor.

Bu tablo içinde eksik olan tek şeyin, Ertürk Yöntem'in 1990'larda sunduğu “Perde Arkası” programı ve TRT ekranlarında “ölü olarak” ele geçirildikten sonra yan yana dizilmiş gerilla cesetleri olduğunu söylemek abartılı olmaz. Kuşku yok ki, AKP eliyle sürüklendiğimiz bu dönemde, yeni dönemin Hürriyetleri ve Tansu Çillerlerinin oluşması gibi, perdeler arkasından bakan Yöntemleri de ortaya çıkacaktır. Ama ne gam! “Liberal” ve “demokrat” yazarlar için, sorunun çözümü için varsa yoksa AKP.

Soruna daha geniş bir perspektiften bakılmak istendiğinde, tablonun, sorunu çözeceği öne sürülen aktörler hakkında önemli bir arka plan bilgisi sunacak yukarıdaki verilerden ibaret olmadığını söylemek mümkün. Tablonun tamamlanması için ise, bugünden birkaç ay daha geri gidip referandum döneminde açığa çıkan kimi eğilimleri analize dahil etmek gerekiyor. Söz konusu dönemde yaşanan,

• Kürt siyasetinin aldığı boykot kararı, • Abdullah Öcalan'ın “Demokratik özerklik” formülasyonu ve demokratik özerklikte kapitalizmin kabul edilemeyeceği yönündeki ifadeleri, • Kürt sermayedarlarının ve AKP çeperindeki kitle örgütlerinin yaklaşık yetmişinin referandumda AKP'ye destek sunması, • Ve nihayet tüm liberal yazarların, Kürt siyasetinin ilerici unsurlarına hükümetle uzlaşması ve referandumda evet oyu kullanmaları yönündeki telkinleri...

gibi gelişmeler, yukarıdaki tabloyla birlikte ele alındığında bize çok şey söylüyor kuşkusuz.

“Çözüm” zorunluluğu

Cumhuriyet olarak adlandırılan ve asli niteliği Türkiye'de kapitalist ilişkiler bütünü'nün kuruluşunu sağlamak olan “proje”nin ve o “proje”ye içkin olan ortak bir pazar ve ulus inşası sürecinin zorunlu ve doğal bir sonucu olan Kürt meselesi, “proje”nin yeniden yapılandığı bir dönemde “çözülme” durumunda.

Bir başka ifade ile, kapitalist sistemin uluslararası ölçekte bir dönüşüm ile karşı karşıya olduğu, başta Ortadoğu olmak üzere, dünyanın bir çok bölgesinde bir yeniden yapılanma sürecinin yaşandığı, güç

dengelerinin farklılaştığı bir dönemden geçiyoruz. Bu süreçle ilintili olarak, Türkiye kapitalizmi de bir yeniden yapılanma süreci içerisinde. Bu yeniden yapılanmanın –sermaye açısından- yarattığı önemli sonuçlardan birisi ise, sadece Türkiye'nin kapitalist gelişme süreci açısından değil; bölge açısından da önemli bir "sorun" alanı olan Kürt meselesinin çözümü yönündeki zorunluluk. Bu noktada ise sorunun hangi aktörlerle ve nasıl çözüleceği önem kazanıyor.

Muktedirlerin "çözüm"ü

Elbette ki, muktedirler açısından bakıldığında, sorunun en ideal çözümü, özde Türkiye sermayesinin birikim olanaklarına, genelde ise kapitalist üretim ilişkilerinin bölgedeki gelişim dinamiklerine hanel getirmeyeni. Kuşku yok ki, böylesi bir çözüm, başta Kürt halkı olmak üzere, halkların özgürlüğünü ve haklarını garanti altına alacak bir çözüm olmanın oldukça uzak. Dolayısıyla bunun bir çözüm değil ama bir "çözüm" olacağını söylemek mümkün.

Öte yandan, muktedirlerin "çözüm"ünün Kürt siyasetinin ilerici, yüzünü sola dönen ve gerek Türkiye'de gerekse bölgede kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme dinamiklerini sekteye uğratma potansiyeli taşıyan kesimlerinin ve onların yol arkadaşlarının tasfiyesini zorunlu kıldığı aşikar.

Meseleye bu açıdan bakıldığında, AKP tarafından uygulamaya konan ve Kürt siyasetinin ilerici unsurlarının toplumsal meşruiyetini sarsmaya, dahası, liberal, ABD ile işbirliği yapmaya hazır ve muhafazakar Kürt siyasi oluşumlarının toplumsal meşruiyetini arttırmaya dönük kimi politikalar, örneğin;

- Bölge'de hükümet eliyle başta Fethullah Gülen Cemaati olmak üzere dini yapılanmaların önünün açılması,
- Toplu Konut İdaresi'nin Bölge'deki faaliyetlerinin artırılması,
- Bölgenin, "bölgesel asgari ücret" gibi uygulamalarla, sermaye için cennet haline getirilirken, bu durumun yoksul Kürt halkına "istihdam yaratıldığı" gibi bir söylemle sunulması,
- Hükümet yanlısı basında ve İslamcı basında, Kürt siyasetinin ilerici unsurlarının liderlerinin ateist, Zerdüş, dinsiz olmakla itham edilmesi,
- Sürgündeki kimi Kürt sanatçıları ile hükümetin üst düzey temsilcilerinin yakın ilişkiler geliştirmesi,
- Başta hükümete yakın olanlar aracılığıyla olmak üzere, medyada, Kürt siyasetinin ilerici unsurları arasında, ayrışmalar varmış gibi bir hava yaratılması ya da olağan fikir ayrılıklarının kaşınarak, büyük ayrışmalar gibi sunulması,
- Nihayet, bir dönem, Güney Kürdistan'da sermaye birikiminin sürekliliğini sağlamak için hem Türk sermayesi hem de yeni gelişen Kürt sermayesi için bulunmaz nimet olan, bu anlamda, muktedirlerin "çözüm"ünün önemli aktörlerinden birisini oluşturan Mesut Barzani'ye danışmanlık yapan Kemal Burkay'a iletilen resmi dönüş bileti ve Burkay'ın neredeyse hükümet töreniyle karşılanması... daha anlaşılır bir hal alıyor: Ulusal sorunun, sermaye sınıfı ile, ılımlı İslam

modeli çerçevesinde ve kapitalist üretim ilişkilerinin sürekliliğini garanti altına alacak bir şekilde ortadan kaldırılması.

Emeğin ve özgürlüğün çözümü

Ancak sorunun bu şekilde "çözüm"ünün gerçek bir çözüm olamayacağı aşikar. Kürt siyasetçilerden liberal yazarlara, eski genel Kurmay Başkanlarına kadar birçok kesimin tartıştığı Güney Afrika modeli⁶ bu durumun en önemli örneği niteliğinde.

1960'larda, 70'lerde ve 1980'lerde emek hareketinin, ulusal özgürlük hareketinin ve sosyalist/komünist hareketin kol kola verdiği mücadelenin bir meyvesi olarak, ırk ayrımcısı rejimin yenilgiye uğratılmasına rağmen,

- Ülkenin eski beyaz egemenlerinin, başta mülkiyet ilişkileri olmak üzere egemenlik alanlarını hala koruması,
- Eskinin beyaz sermayesi ile işbirliği halinde olan yeni bir siyah sermaye sınıfının oluşması,
- Madenlerden hemen her gün gelmeye devam eden ölümlü iş kazası haberleri,
- Siyah nüfusun önemlice bir kısmının su, elektrik, tuvalet dahi bulunmayan enformel yerleşim alanlarında ikamet etmesi ve pekala bir sınıfsal sorun olarak tanımlanabilecek HIV/AIDS'ten muzdarip olması,
- Siyah nüfusun işsizlik oranının yüzde 40'a yakın seyretmesi,
- Patriyarkal şiddet ... kısacası "sınıfsal apartheid", 1990 Güney Afrika'sını tanımlayan temel olgular.

Bütün bunlar, Kürt sorununun gerçek bir çözümünün ipuçlarını da veriyor:

Kürt sorununun Türkiye'nin kapitalist gelişme sürecine içkinliğini; dolayısıyla Türkiye'nin kapitalist gelişme sürecini sekteye uğratmadan gerçek bir çözümün olmayacağını bir an bile akıldan çıkarmadan,

- Sömürü sorunundan,
- Ulusal sorundan,
- Cinsiyetçiliğe dayalı ezme/ezilme/sömürü ilişkilerinden,
- Kapitalizmin doğayı tahrip eden üretim yapısından, muzdarip olanların, Fransız Devrimi'nde, sonradan giyotine gönderilenler tarafından haykırılan "Sosyal Cumhuriyet" şiarı altında birleşmeleri. Anayasa tartışmaları bunun için yeterli bir zemin sunacak.

Dipnot

- 1 <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/son-karakol.html>
- 2 <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1162424>
- 3 http://www.dha.com.tr/erdogan-bicak-kemige-dayanmistir-teror-orgutuyle-arasina-mesafe-koymayanlar-bunun-bedelini-odemeye-mahkum-olacaklardir-dedi_196720.html
- 4 <http://www.sonsayfa.com/Haberler/Guncel/Abdullah-Ocalan-idam-edilsin-onerisi-158745.html>
- 5 <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=18.08.2011&i=336201>
- 6 Güney Afrika modeli ile ilgili daha detaylı değerlendirmeler için.Bkz. <http://guzelguntergorecegiz.blogspot.com/search/label/G%C3%BCncel%3A%20G%C3%BCney%20Afrika%3B%20Apartheid%3B%20Neoliberalizm>

BERÊVARAN LI BENDÊ

BAWER RÛKEN

*Şewata dil diguherîne, ta rûyê bajarê jî.
Ji Rojîn Xewn re...*

Berêvaran, di hesta bendemayîn û çûyînê de dibihûrin, hûrik hûrik ji tiştên ku jiyane kêr dikin dixwin; ji tiştên ku lez bi lez li jiyane zêde dikin (êş, xemgîni, keser, bêrikirin, dilşewat...) tîn afirandin.

Ne pir dereng pişt re, bi xwe re bayên ku ji zikak û kuçeyan berhev kirî û dabûyî ber hemêza xwe li ser serî xewn an yê xeyalan li ba dike.

"Hundirê te hêlîna marên bê jehr."

Xilmaşiya Garekê ez avêtim hemêza Gareke din. Sibehan, mîna xewnan ez di qoltixa trênen rengavêtî de û bi şev yekê dîtir de şiyar kirim. Bîranînekê da pey bîranîneke din. Demsal hatin guhertin, zeman herikiya...

Ez her û her di te de jiyam tu di min de...

Di her şiyarbûna ji xewnerêşkekê de -ku bi qultek av min dikaribû tîbûna hundirê xwe sivik bikirabêhnek ji te di bedenê min digeriya, hilmek ji te xwe bera nava hemû şevê min dida û pişt re ne sivikiya xewnerêşkê tesîr dikir ne jî çavqurçkirina belasebeb.

Di her hilatîna rojê de sewta te ya sedefî mîna ku ji bîra dilê min biqete pêl bi pêl rojên min xistin bin dasên xwe, pişt re jiyana min û bîr li min herimand. Jiyane ji mêj de dest xiste qirika min; min ber xwe da, min ber xwe neda ji heman encam. Kurt û kurmançî ez ji te pak nebûm û nabim; tu ji

min pak nebûyî û nabî.

Şuştin mirov paqij dike, heger bi ya kesên bawermend bûya divê heta niha ez çilkek zêrî giranbuha bûma. Û dîsa divê heta vê demê hemî bîranînen dilşewat, hemî janên kedîkirî, hemî xewn û kabûs, hemî derd û keser, hemî ez û tu, hemî tu û ez ji hev du pak bibûyana. Derew çî dereweke bê bingeh ku tu carî pêk nehateye, pêk nehat û wê pêk neyê jî.

Zeman mîna marekî xuşiya û çerm guhert, ezman bû bûkelamûn, demsalan kaviî temenekî pir kirin, bajarê rûpûş ji pêş çavên xwe danîn û pişt re...

Sal li pey salê mîna tayên tevneke hatin hûnandin. Tevne ber bi qedandinê ve, temenê min ber bi mirinê ve...

Jiyan girîng bû.

A girîng jiyane.

Hilbijêre yekê ji xwe re ji van heke kîjan dikare vebêje min û te ango te û min. Mesele ne jiyîn e, mesele xwestina jiyaneke çawa ye. Gelo ligel rihetiya pereyên li metropolê, ligel aramiya jiyaneke ji rê ze li cihekî dûr ango nêzîk, ligel jibîrkirina mejûyekî qul ango ...?

Jiyan girîng bû.

A girîng jiyane.

Hilbijêre yekê ji xwe re ji van heke kîjan dikare vebêje min û te ango te û min. Gelo li ser çiyayê Kurdistanê ligel çeka xwe, hem li dijî serdestên xwe hem

jî li dijî bêhişên xwe, li kêleka destên şervanekî di
berbanga sibehê de rêhevalek, di şikeftekê de qesasê
pêşeroj û paşeroja xwe...?

Jiyan girîng bû.
A girîng jiyan e.
Hilbijêre yekê ji xw...

*Berêvaran hin caran mirov ji ber hestên ne diyar
ew qasî dixwazin zû bimrin ku... Hin caran mirov ji
ber hestên ne diyar ditirsin ku mirin nêzikî ber serê
wan bibe ku...*

*Di rapêçandina hesta ku dor li mejiyî wî, pêşî li
dilê wî girtî, ne jî van hestan yek bû. Ew tişteki din
bû. Ku di jiyana xwe de heta vê gavê tu carî, li tu
deran*

*(bauer dikir ku) hest nekiribû. Pîs bû mîna ku
mîrov li şermeke xwe rast were ango mîna ku bi
bêçarebûna xwe bihese ango qey tişteki wisa bû.*

"Temenê te mistek arî."

Bayê çîrokekê ez ber bi bayê çîrokeke din ve
avêtim. Pênûsê tiliyên min yên nazîk û tenik
girtin. Lênûsk li ber min bi dilxweşî vebû. Herf û
gotin jixweber çilk bi çilk ji mejiyê min ê bindest
herikîn behra hevokên te yên azad. Pişt re mîna
her carê hênika hiya hesteke delodîni di nava şewata
dilê min de vêket û vemirî, vêket û vemirî, vêket û
vemirî...

Ji nişka ve bêhemdî min carnana bi hemdî min gur
dibû (min gur dikir) agirê peyvên êşbar di bîra hişê
min a tarî de. Wan dema min bi mijangên xwe yên
dirêj û kilkirî li der û dora xwe bi çavên ku ronahiyê
dibînin, nihêrî. Ji xwe dipirsim. Di kîjan destpêka bi
sir de min şaşiyê gelekî mezin kiriye? Kêmasiya
çî hebû ku ez wisa dûr û dirêj di rûnê temenekî de
werin sotan?

Lê rastî.

Belê rastî, heke min mekan neqerisandana di
hundirê herikîna demê de û di jiyana xwe ya hun-
dirîn de ma tê hîn wisa sax bûyayî?

Lê rastî.

Belê rastî, heke min hemî sûretên li der û dora
xwe ji hêmayên rûyê te ne afirandibana ma te kari-
bûya ez nas bikirama?

Lê rastî.

Belê rastî, heta hetayî rastî û ev rastî wê tenê bi
vê hevokê dorpêçkirî bimîne û pişt re...

Pişt re dema ku ser tiliyên min ji giraniya şewatê
tunebûna te diheliyan û dema ku min tiliyên xwe
yên ji êşê deq deqî bûyî di pencereya xeyalên xwe re
dirêjî nava ewran bikira, pişt re mîna topeke tenik,
camînî heyy bikira nava tiliyên xwe biguvişanda wê
ne mimkûn bûya ku ji ber agirê di destên min de

heyva birqok, camînî bi ser destê min de neheliya.

Pişt re her herikiya ew zemanê zexel, reng guhert
ewrên ji bêrikirinê. Pişt re her kûr çû kêra awirên te.

Pişt re...

*Berêvaran, nermeba têlên cebranê bajêr mîna
dilê gitarekê dihejîne, çûkan li vegeirîna hêlînên wan
dihesîne, zarokên li ser lîskan li hemêza dayikên
wan, bê mal û bê xwedîyan li sergoyên xwe yên
jîdestneçûyî, xwendekar û mamosteyan li erkên xwe
yên malê... Û xwendekarekî çîroknûs yê bêpere, wî
li ser banqoya rûniştî- piştî demeke dirêj- dihesîne.*

*Piştî berêvaran, nermeba diqulipe ser bayê
bakur, rûyê têlan dikeritîne, çûkan di hêlînên de
bêdeng, zarokan di hemêza dayikan de ker, bê mal
û bê xwedîyan li sergoyên jîdestçûyî qefilî, mamoste
û xwendekaran li pêşberî erkên malê zehmetir dike.
Û xwendekarekî çîroknûs sê rûpêlên ku ji qirtasiye-
yekê dizî û bi herfên kurmancî rengandî- ji ber ku
ew jî wê mîna yên din jî pere neke û ew jî wê qet û
qet nikaribe dev ji vê yekê berde. Piştî ku rûpelan qat
dike mîna ku kesek li benda çîrokê ye datîne.*

Ji rojhilat ji zikê xumamiyeke bi xof bi dengê
xwe yê tûj trêna mîna heywanekî har tê derbasî nava
sînoren dilê Nahar dibe. Bi zînge zînga giraniya xwe
tam baş diyar nabe ka ji ber çî ew qasî giyanê Nahar
tevî tirsê serûbin dike. Tenêtiya salên li pey wî mayî
di rengê tirseke de xwe bera ser wî dide. Ji ber kerban,
ji qehrê, ji dilşewatê...

Nahar bi hatina hestên ku dilê wî dagir dikin
dihese ku zeman çermekî nû li jiyana wî dike, li
tenêti, li bendemayîn û li gunehkariya wî.

Ji nişka de gava ku lingê xwe yê rastê davêje
ser jêzemînê Garê şopê maçên kevn dijenin di bin
çermê salên wî de. Û pişt re deng...

Barana payîzê ya tevlihev bi hatina trêna ji rojava
re dest pê dike bi dilopên gir û bi bêrikirinên mîx
mîxî, bi xuşîna dengê spîndaran re, bi gurmîna birûs-
kên şax şaxî re. Pişt re cihokek pêk tê li ber lingên
Tarayê û ber bi trêna Nahar ve diherike.

Zemanê derbasbûyî têra tu tiştî nekiriye. Ji ber
ku dişa heman çavên çîroknûsekî ne ku dişemitîn ji
bîranîna wê. Pişt re hevokek dibe girêk li der û dora
qirikê jiyane wê. Li hev digerin di her berêvar û sibe-
han de û di her çîrok û hevokan de. Pişt re seranserî
temenê wê dabûn ber xwe ta ku anibûn vê Garê.

Pişt re... Tara li Garê... Pişt re Nahar li Garê...
Pişt re ligel salên pir derbasbûyî li hemberî hev...
Pişt re...

*Piştî berêvaran, bayê bakur vê çîrokê davêje
hemêza keçikeke ku nû ji trêne peya bûyî. Bi tevge-
reke wisa ku ji mêj de ye li benda vê çîrokê be bi ser
dilê xwe de diguvişîne, dibişire. Paşê çawa ku hatî
wisa jî vedigere trêna temenê xwe. **

oYun a t ı

Cuma Boynukara

cboynukara@mynet.com

(Yemekhanede geçer. RÜTBESİZLER kendi aralarında konuşmakta. Dağmık oturmuşlardır.)

6. RÜTBESİZ: Biter mi bu be? Ah ulan ah.

7. RÜTBESİZ: (Elindeki not defteriyle uğraşarak 4. RÜTBESİZ'e) Tertip, kaset için parça seçiyorum, senin için kim söylesin?

6. RÜTBESİZ: Bülent Ersoy, "Ablan kurban olsun sana."

7. RÜTBESİZ: Olsun be tamam yazdım. Çömez, ya senin için?

2. RÜTBESİZ: "Sorma ne haldeyim."

7. RÜTBESİZ: O benim şarkım, başka bir şarkı söyle.

2. RÜTBESİZ: Takıl kafana göre.

7. RÜTBESİZ: Bu kıyağımı unutma, kendi parçamı sana verdim.

8. RÜTBESİZ: Bırakın da kafamızı dinleyelim.

4. RÜTBESİZ: Benim için de "Geçmiyor günler geçmiyor "tamam mı?"

7. RÜTBESİZ: Tamam tertip.

UZMAN: (İçeri girer, RÜTBESİZLER ayağa kalkmıştır) Kırmızı alarm.

(Bütün RÜTBESİZLER silahlarını ellerine alırlar. Gerginlik gözlenir.) Herkes hazır beklesin.

6. RÜTBESİZ: Yine keşif mi?

UZMAN: Ne keşfi, saldırı ihbarı aldık.

7. RÜTBESİZ: Ne saldırısı?

2. RÜTBESİZ: Bize mi saldıracaklar?

UZMAN: Öyle söylüyor komutan, hazır olun, o piç kurularına günlerini gösterelim.

8. RÜTBESİZ: (Gergin) Kim ihbara gelmiş?

UZMAN: Telsizle aldık dedim. Saldıracaklarmış.

8. RÜTBESİZ: Telsiz çalıştığına göre yardım gelecek. Oh be kurtulduk.

UZMAN: Ne yardımı... Yanlışlıkla onların telsizi dinlendi. Henüz bağlantı kurulmuş değil.

8. RÜTBESİZ: (Kendi kendine) Bizi çil yavrusu gibi avlayacaklar.

UZMAN: (Çıkarken) Herkes hazır beklesin. (Çıkar. Bütün RÜTBESİZLER

"Emredersiniz Komutanım" demiştir.)

2. RÜTBESİZ: Aslında o adamı öldürmek lazım. Bütün bu işler o adamla birliktebaşımıza geldi.

7. RÜTBESİZ: Yok canım. İnşallah bir şey olmaz. (Kendi kendine) şunun şurasında kalmış kırk günüm, reva mı?

6. RÜTBESİZ: Bütün keyfimizin içine ettiler.

7. RÜTBESİZ: Şimdi ne yapacağız?

8. RÜTBESİZ: Burada oturup onların saldırısını beklemeyeceğiz ya...

6. RÜTBESİZ: Bizim yerimize düşünenler var. Ne demişler: Karışma, konuşma, kaytarma.

2. RÜTBESİZ: Ama bu haksızlık. Bu soğukta bunların bitleri azmış, hayvan oğlu hayvanlar. İnşallah donarlar da hepsinden kurtuluruz.

KILAVUZ: (Girer. O da silahlıdır.) Eyi ahşamlar... Bizi niye çağırılmışlar?

8. RÜTBESİZ: Saldıracaklarmış.

Karikatür: Halil İncesu

KILAVUZ: Hele bi gelsinler. Allah ya onlara verir ya bahan.

7. RÜTBESİZ: Arkadaşların nerede?

KILAVUZ: Uzman onları sipere yatırmış, ele bekliler. (Silahını okşayarak) En az on tane öldüreceğim. On azdır bile. Ne onu, girmi girmi... Hoş hepsini öldürsem gönlimi gene rahat edemem ya.

8. RÜTBESİZ: Hepimizi vuracaklar...

6. RÜTBESİZ: Sakin ol.

KILAVUZ: Ben tam yedi tane çatışmadan sağ çıkmışam. Bilisiz değil mi? Hele birinde bizi pusuya düşürmüşlerdi, görecehtiniz. Sonra biz onları düşürdük, hepsi tavuh gibi kaçtı.

7. RÜTBESİZ: Hala kar yağıyor değil mi?

KILAVUZ: Tipi var göz gözi görmi. Ama saldırmazlar, bu havada olmaz.

6. RÜTBESİZ: Üç gün önce de aynı hava değil miydi?

KILAVUZ: Üç gündür kar yağı. Göz gözi görmi, bu havada gelmezler.

8. RÜTBESİZ: Gelirler...

KILAVUZ: Gelecekları varsa görecekları da var. Bunların katli vaciptir. Bi söz var eceli gelen it, cami avlusuna işermiş. Hele bi gelsinler.

5. RÜTBESİZ: (Girer) Dışarı çok soğuk.

8. RÜTBESİZ: Yeni bir haber... Vazgeçmişler değil mi?

5. RÜTBESİZ: Henüz bir şey yok. Bekliyoruz. Komutanın canı çok sıkkın. Adam'ın umurunda değil, keyfine diyecek yok.

7. RÜTBESİZ: Yeri sıcak ne umurunda olacak.

2. RÜTBESİZ: O adam manyak be. Doktor ol buralarda sürün.

KILAVUZ: O hayınlık afyon gibi bunların kanına girmiş, bunlar iflah olur mu?

5. RÜTBESİZ: Sıkı durun, bunların hepsini haklayacağız. Yeni bir gelişme olursa haber veririm. (Çıkar.)

4. RÜTBESİZ: Hala daha ne bekliyorlar. Haydi, saldırın be Allahın belaları.

KILAVUZ: Korhiler, saldıramazlar.

7. RÜTBESİZ: Şimdi ne olacak biliyor musun?

6. RÜTBESİZ: (Matrak) Denizin karşısında oturup dalgaları sayacaksın.

7. RÜTBESİZ: Yok canım. Suya gireceksin... Hasta mısın lan?

KILAVUZ: Bu havada ava çıkacaksan, keklik avlayacaksın.

8. RÜTBESİZ: (4. RÜTBESİZ' e) Bizi vuracaklar değil mi?

2. RÜTBESİZ: Bir canım var, o da vatana feda olsun.

8. RÜTBESİZ: Herkesin bir canı var, verdik mi bize ne kalacak? Yo yoo bizi avlayacaklar.

7. RÜTBESİZ: Acemi birliğinde bir çocuk vardı, hatırladın mı?

6. RÜTBESİZ: Sesi güzel olan mı?

7. RÜTBESİZ: Ta kendisi. Bir gün ona ezan okutmuştuk hatırladın mı?

6. RÜTBESİZ: Hatırlamaz olur muyum? Elbette hatırladım. Nöbetçi amiri gelmişti, kışla birbirine girdi...

7. RÜTBESİZ: Gecenin ikisinde ezan mı olur, manyak mısın ulan dedi.

Çok kızmıştı yahu...

6. RÜTBESİZ: Hoş bir geceydi...

7. RÜTBESİZ: Çocuk da çok saftı be.

6. RÜTBESİZ: Komutan sana kim ezan oku dedi diye sorduğu zaman, benim saatim doğrudur demez mi?

7. RÜTBESİZ: Saatini ben ileri almıştım.

6. RÜTBESİZ: Çocuk habire benim saatim doğrudur. Sabah ezanıdır diye tutturmuştu.

7. RÜTBESİZ: Çömezlik hoştu be.

6. RÜTBESİZ: Güzel günlerdi.

8. RÜTBESİZ: (KILAVUZ'a) Tahminen bize kaç kişi saldırır?

KILAVUZ: Belli olmaz, baharsın hiç saldırmazlar.

8. RÜTBESİZ: Yo yoo saldıracaklar...

2. RÜTBESİZ: Saldırırlarsa saldırsınlar be. Ne kadar korkuyorsun?

8. RÜTBESİZ: (Cebinden bir fotoğraf çıkararak) Bu fotoğrafı bak hatırladın mı?

6. RÜTBESİZ: Nöbette çekti miştik.

7. RÜTBESİZ: O akşam benim vukuatımı vermişlerdi. Uzar diye çok korkmuştum.

6. RÜTBESİZ: Ben de.

KILAVUZ: Ben bir etrafa bakıp geleyim. (Çıkar-ken UZMAN' la karşılaşır.)

UZMAN: Nereye gidiyorsun?

KILAVUZ: Etrafa bahacahtım kumandan.

UZMAN: Otur oturduğun yerde.

KILAVUZ: Emredersiniz kumandanım.

8. RÜTBESİZ: Bir haber yok mu?

UZMAN: Sen de biraz sakinleşmeye çalış. Hazır bekleyin bir gelişme olursa gelirim. (Çıkar.)

8. RÜTBESİZ: Bunlar bizi öldürecekler.

2. RÜTBESİZ: Biraz sakinleş.

8. RÜTBESİZ: Ölecek olan sen değilsin ki, sana göre hava hoş.

4. RÜTBESİZ: Burada hepimiz aynıyız, ne farkımız var?

8. RÜTBESİZ: Var, var. Bak, o Adam komutanın yanında oturuyor. Ona bir şey

olacak mı? Yok, bir şey olmayacak. Size bir şey olacak mı? Yok...

Yalnız ben öleceğim.

KILAVUZ: Korkunun ecele faydası yok. Kaderimizde ne varsa onu göreceğiz.

7. RÜTBESİZ: (8. RÜTBESİZ'e) Hele bir sigara yak.

8. RÜTBESİZ: Canım istemiyor.

4. RÜTBESİZ: Bunu biraz yatıştırın.

KILAVUZ: Bah ben korhiyam mı?

7. RÜTBESİZ: Ne korkusu be, tertibin canı sıkılıyor o kadar. Değil mi tertip?

8. RÜTBESİZ: Bizi öldürecekler, yo yoo beni öldürecekler.

7. RÜTBESİZ: Göreceksin hiçbir şey olmayacak, çömezlere bakıp utan. Kimse saldırmayacak dedim sana.Yeter. (Tutup silker.)

6. RÜTBESİZ: Bir çay demleyeyim mi?

2. RÜTBESİZ: Ben yaparım. (Çıkar.)

6. RÜTBESİZ: Gördün mü, torun dediğin böyle olacak. Öyle değil mi tertip?

KILAVUZ: Bizim maaşlara zamdan haber yoh mi?

6. RÜTBESİZ: Yok... Niye aldığın yetmiyor mu?

KILAVUZ: Kumandan beg valla yetmi, azdır...

8. RÜTBESİZ: Senin önünde ben duracamam, sahan kendimi siper edeceğim.

Tamam mı?

7. RÜTBESİZ: Tam çattık ha...

KILAVUZ: Gerçi maaşlar fena değil ama ,her şey çok pahallı olmuş. Artık paranın

kıymeti kalmamış.

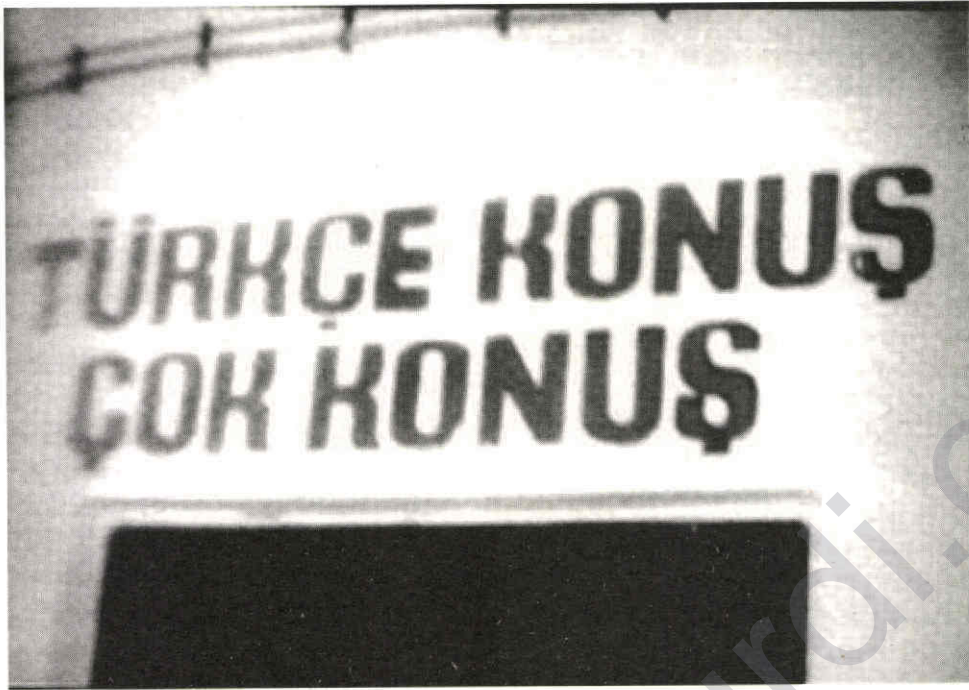
8. RÜTBESİZ: (Birden silahını ateşleyip yerinden fırlar. Bütünü yere yatmıştır. Sonra rastgele ateş etmeye başlar. Ateş ede ede çıkar.) Öldürecem...

Hepsini öldürecem... Buradayım allahın belaları gelin piç kuruları

sizi... Gelin de size gününüzü göstereyim... (Çıkmıştır.)

KILAVUZ : Bu adam deli olmuş. (Arkasından çıkar.) ❀

SIYASETA 'TIRKIRIN' HELANDINA ZIMAN Û GELAN

DR. ÖMER ULUÇAY

Komara Tirkiyê, bi gelek zehmet, bixwîn hat damezirandin. Di vê têkoşînê de nuqtetek balkêş heye. Ew jî tekiliya xelkê misilman e. Mirov kane bêje ku xelkê Anatoliyê bûye du parçe: Misilman û ne misilman. Têkiliya misilmanan berz e, di şerda ne, diparizin. Nemisilmanan, serî hildane, an jî li dijminan ra tekîlî peyda kirine, hewl didine.

Romên Anatoliyê hatin sirgûnkirin, serhildana ermenan hat şikestin. Di destpêkê de ermen hatin qirkirin. Ew tiştêkî eşkere ye, ne ya veşartinê ye. Li Kurdistanê li pir deveran cihê kumkujiyê hene, bi navê kuştiyan tên zanîn (geliyê kuştiyan, newala kuştiyan, geliyê qesaba û hwd). Ku li deverê bigerî û bipirsî, ew kira eşkere tê dîtin.

Têkoşîna Anatoliyê her ku pêş ket, bandora "İttihat ve Terakkî"yê zêde û eşkere dibe. Di makezagona Osmanî da (Teşkilati Esasiye Kanunu), dewlet li ser Şerîeta İslamiyê hatiye ava kirin. Gorî vê qanûnê, xelkê serdest her çî misilman e (milleti hâkime), her çî fille di bin sitareya misilmanan da bû (milleti mah-rume). Xelkê misilman, xwedî pir qewm û zimanan, bawerî û urf/edetana bû. Her kesek li ser axa xwe dijiya, gorî huner û zanîna xwe di dewletê de cih digirt.

Misilman, ber qanûnê wekhev bûn. Her kesek bi nav û dengê xwe dijiya.

Di her gavên têkoşînê de fikr û mirovên İttihadê cih girtin, pêş ketin, serdest bûn. Sazî, li gorî ecibandinên xwe ava dikirin. Di destpêkê de navê wan "Turkçu" bûn. Dijî vê nerazîbûn çêbûn. Ew nav hildan parçekirinê tîne ber çavan. Her kesek li nav û cihê xwa razî bû. "Turkçuluk"ê nakokî derxist. Turkçuluk dewsa "ummetê" hat bi kar anîn. Lê dîsa kar û barên xwe da tirkîti ecibandin. Turkçuyan vê carê disa peyva "millet" bi kar anîn. Gotin "em yek millet in, ferqa me nîn e. Em misilman in, birayên hev in".

Raste wiha gotin, lê mixabin wiha nekirin. Wan, her tim tirkîti pêş û esas girt, gav bi gav pêşxistin. Ew minafiqî bû, gotin cê, kar cê bû. Misilman, navê miletê Hz.İbrahîm bû, ne navê miletê tirkan bû. Turkçuyan peyva "Tirk" dewsa "ummet" û 'İslamê'da bi kar dianîn, lê ne rast bû. Ew mebest û ramana cuda, dibe sebeba parçekirina ummetê, dibe hewldanên nerazîbûnan.

Di Meclisa Mezin a Tirkiyê de, Turkçu û İttihatçî xwedî hêz bûn. Makazagona Têkoşînê ya 1921'ê guherandin. Xala ku dibêje, "Dîne Dewletê İslam

e" rakirin (Makezagona 1924'an). Revebirîya Tirkan xwedî sazî bûn (Türk Ocakları), gelên din mehrûm û bê xeber bûn. Îttihatçî'yan navê tirkan li saziyan hil didan. Navê dewletê "Turkiye Devleti" bû. Wekî tê ditin ne "Turk Devleti" ye. Li gorî makezagonê, gorî hêzên damezirandinê mirov dikare bêje ku ew "Dewleta Anatoliyê" ye, dewletek misilman e. Lê Îttihatçî'yan ev rastî diguherandin. Dewlet bû du mil; milek bi navê xakê bû: Anatolî. Milê din misilman bû, lê ew diguherandin dikirin tirk.

Di Makezagonê da "dînê dewletê" nema. Di resmîyetê da nav û nîşana tevjiyanê "Xilafet" bû, ew jî hat betalkirin (1924). Nîvê kesî nedikarî ku li gorî şerîeta Îslamiyetê heqê xwe bixwaze, biparêze. Hinek guherandinên nûjen jî hatin rewya kirin. Di vê demê da hêz, dibû heq, ew jî di destê Îttihatçî'yan de bû. Li gorî qewmên misilman yê netirk ew şûnde çûyîn e, bê nîzamiyê û neheqî bû. Di sala 1937'an de dewleta Ladînî (laîk) tê îlan kirin. Rewşa dewletê niha li ser hiqûqa beşerî tê meşandin. Ew jî rewya kirina "Tirkkirin"ê ye. Navê hevdewletiyê dikin "Tirk". Zagona rewya kirin; "kî ku bi dewleta Tirkiyeyê ve girêdayî ye, ew tirk e. Hemû qewm kirin tirk, rûm, ermen, kurd, çerkez, laz û hwd hemû kirin tirk. Bê tirkan nav û hiqûqa qewman, zimanê wan bê qanûnî hiştin, ew qedexa kirin. Gotin, "vatandaş Turke konuş (hemwelatî tirkî bi xive!). Li hepîxaneyan, di hevdîtinan de kurdî qedexa kirin. Gotin ku "Turkçe konuş, çok konuş!" (Tirkî bi xive, pir bi xive!). Navên gund û bajaran, cih û waran, navê însan, kolan û meydanan guherandin tirkî, navên din qedexa kirin.

Di Zagona Paşnavan da, pêyven tirkî mecbûr kirin, ca di serda gotinên bi fedî, şerm lê kirin. Bo ku malbata sirgûnan parçe bimîne, gorî Qanûna Sirgûnê/Îskana Mecbûrî, her kurekî havekî şandin bajarekî û her yekî paşnavê lê kirin. Ehalî navên gund û herêman şaş kirin. Tehma kilaman winda kirin. Şerît û sêlikên bi kurdî, bûn delilê sûcdar kirinê. Gotin, "Tirkiye ya tirkan e! Çi serfirazî ye, ku kî bibê ez tirkim!"

Ji kurdan re dibêjin, "di eslê xwe de kurd jî tirk in". Di zanîngehan de beşên zimanan vekirine. Di nav wan de, zimanê kurdî nîn e. Ji bo pêşxistina gela tirkî axaftar, li Tirkiyê çend caran kongre/civîn hatine li darxistin, tev hesin kuta ne. Kesî kurd, dawet û beşdarî van civînan nebû ye. Serda ziman qedexa ye. Ew "dirûtî" ye. Kurdan bi van gotinan bawer nekirine, "vir" ditine. Serhildanên kurdan, bi navê wan bi lêv nekirî ye. Gotine, ew hilberîna "irtîca" ye, şervan "heşere" ye, pêwîst e ku were pelçiqandin. Wisa jî kirine. Lê dawî nehatî ye, têkoşîn her ku çû bi hêz bûye. Rewşa îro jî melûm e.

Bi encam tê ditin ku; misilmanan dewlet tev damezirandî ye. Tirkan dest daye ser, ew kiriye ya tirkan. Qanûnên ku rewya dibin, yê Dewleta Tirkiyê ne. Lê bi kurtahî, ew kirine ya tirkan. Dibêjin "Turk Anayasasi, Turk Ceza Kanunu, Turk Medeni Kanunu, Turk Ticaret Kanunu, Turk Futbol Federasyonu, Turk Hava Yollari" û hwd. Lê di eslê xwe de ew qanûnên "Dewleta Tirkiyeyê" ne. Şaxê qewmê tirkan, ew qanûnên Tirkiyê rewya nedîtî, red kirine.

Îro jî gotina "Tirk", wekî "joker" tê bi karanîn. Ew hem navê qewmekî ye, navê dewletekê ye, navê hem-dewletiyê ye. Ku çawa li berjewendiya tirkan were, wisa tê bi kar anîn. Lê ew şaşiyek e, neheqiyek e. Ew siyaseta, resmî ye, bi salane rewya dibê. Kurd, ji ber vê yekê tim derketine, serî hilda ne. Ji ber vê, kurd bi resmî hatine înkarkirin, îmhaya kirin. Armanca resmî ew e ku gelê kurd were helandin.

Maya Arakon, bi tarzê akademîk ew pirs berçav kiriye û nivîsek tijî kakil weşandiye. Ew gotinên me bidelîl kirine (*Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Tarihsel Dinamiklerine Kisa Bir Bakış; Alternatif Politika, Cilt 2, Sayı 2, s.175-194, October 2010*). Nûser di têbiniyan da mînakên zêde dike: "Makzagona 1924'an, hevdewletiyek li ser bingeha qewmîyeta tirk rewya dike." Milliyet "hem tirkan hem jî misilmanan îfade dike."

Serokwezîr İsmet Paşa dibêje; "Em 'Milliyetçi' ne, rêgeza ku cîmaetê tev digire ew e. Wezîfeya me "Tirkkirin" a gelên 'netirk' ku li welêt dijên e" (27.4.1925, *Axaftina wî ya li Türk Ocakları*).

Dîsa İsmet Paşa, di sala 1935'an da der heqî kurdan de Raportek dizî dinivîse dide Kemal Paşa. Di vê "Kurt Raporu" da "Tirkkirina Kurdan" eşkere dike (*Sayı Öztürk: İsmet Paşa'nın Kürt Raporu, Doğan Kitap, İstanbul, 2007*).

Di siyaseta "Tirkkirin"ê de "Türk Ocakları" rolek mezin lîstine (Fûsun Üstel: *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*. İletişim, İstanbul, 1997).

Ser û binê her tiştî ziman e. Nasnameya însanî ziman e, ew dil û can e, ew belî dike qewm û neteweyan. Însan bi ziman difikire, diaxife, dijî, tekiliyê peyda dike, pêş dixê. Bi ziman îbadet dike, hez û lecan dike. Însan bi ziman perwerde dibe, mîrata bay û kalan xwedî dertê. Ziman însan e. Mîrov, ku ne xwediyê zimanê dayikê be ne însan e. Lewra van sebeban kurdan tim serî hildane. Hin jî serî bilind in.

Pirsgireka Kurd, bi navê kurdan nehatiye hildan. Çimko ew bi awayekî fermî tune ne. Pirs, bi navê "Guneydogu Sorunu" tê bi lêv kirin. Welatê kurdan, di Tirkiyeyê de jî kirine du par: "Dogu Anadolu ve

Guneydogu Anadolu Bolgeleri". Lê îro navê rast tê gotin: "Pirsa Kurd". Ji bo dewletê pirs a yekemîn, ya gewre ew e. Di Helbijartîna Giştî ya Mebûsan de (12.06.2011), bi navê Eniya Ked, Demokrasî û Azadîyê kurdan 36 mebûs derxistine. Nakokî sererast nebûye, alî kurd tevî vekirina Meclisê nebûne, ji bo halkirina pirsgirêkan temînate ji dewletê dixwazin. Tekilî, muzakere berdeyam e. Partiya AKP'ê nezi deh salan e serdets e, Tim dibên "Vekirina Pirsgirêka Kurd", lê tişteki berbiçav bi ser neketiye. Li çend Fakultan li ser Zimanê Kurdî çend sazî ava kirine. Lê ew nebes e. Gorî beyanatên ku tînan dayîn, ew wekî "xapînok"an xuya dikin. Helandin, bend û astengî berdeyam in. Dulava siyasetê bi hêz dizivire. Heta ku hûn van rêzikan bixwînin ez bawerim dê gelek tişt biqewimin. Lê disa jî biranîn baş e.

Di roja me de, şert û merc hatine guharîn, nixê navnetewî rewa bûne, bi bandor in. Kurd hişyar in, mafên mirovatîyê, mafên civakî, wekhevî, aştî, azadî, tev jiyaneke demokratîk, temsîlek rastî/hiqûqî dixwazin.

Raperîna Şex Saîd, resmîyete de bi "îrtîca", zik welêt de jî "qiyama kurdan" hat bi nav kirin. Dewletê ew, di welêt da "serhildaneke kurdî" qebûl kir, alikariya misilmanan birî, bi gotina "îrtîca"yê piştgiriya dugelan asteng kir. Dema ku me li lîsê dixwend, di kitaba me ya 'Dîroka Înqilaba Tirkan', di beşa "îç îşyan"an da gotinek Kemal Paşa ya wiha hatibû ser nivîsîn: "Komara Tirkiyeyê cara yekemîn ji bo amanc û "îdeoloji"ya xwe dikeve herbê" (*Sabîh Oktay: Türk İnkilab Tarihi Dersleri, 1958-1959*). Ew siyaseta İttihat ve Terakkî'yê bû. Di pêvajoyê de, bê kurdan kesek li ber siyaseta İttihat'ê derneket.

Serhildana Şex Saîd, di eslê xwe de, xwestina 'şerîeta İslamîyete' bû. Xwestina şerîete, xwestina hiqûqê bû, xwestina "hebûna, wekheviya gelan" bû. Rastiya civakê, rastiya destpêkê ew bû. Xwestin û bilêvkirina şerîete; dijî bêheq û bê hiqûqiya "Tirkkirin"ê bû. Kurd; bi heq û hêza xwe bawer in, dimrin lê di heqê xwe nabirin.

Serhildan/raperîna kurdan, du sed sal in ber dewam e.

Kurd dibêjin ku, zagonên beşerî pêwîst e ku li gorî siruştê bin. Tê zanîn ku navê her kesî ne tirk e, her kes ne tirk e, ne mecbûr e. Kurd heye, zêde ye. Resmîyete qebûl nake, şaş e. Ku tu bêjî "tu tune yî" jî, ma ez nizanîm ku ez heme, ezê hebim. Qanûna dewletê, ku tune werin em çêkin, ku teng e em fireh bikin. Aşê rastiye; bi xwîne digere. Kurdan xwîn û hêz day, ew dihêre, arvan û nan heqê me ye. Şertê tevjiyanê wekhevî ye. Werin em şaşîti û nebaşîyan li ortê rakin, kêmasîyan temam bikin, rastiye rewa bikin, tev bi serfiraz li welatê xwe bijên. Ew ne hêsan e lê mimkûn e.

Hêvîdarim ku têkoşîn bi/bo aştîyê bi serkeve. ☀

NEÇE

Neçe ji vî bajarî

Neçe dibêjim

Alav alav mezin dibe tenêtî

Tena xwe dardixe xemgînî

Neçe dibêjim

Tarî tê ser min

Dixeyide ronahî

Neçe ji vî bajarî

Baran dibare

Dibe lehî çûyîna te

Pêl pêl mezin dibe xerîbî

Neçe dibêjim

Axînî jê tê

Axa tu jê diqetî

Neçe ji vî bajarî

Neçe dibêjim

Bê te nake tebat

Qeyd û benda davêje Mûrad

Kambax dibe deşta Mûşê

Neçe dibêjim

Nabişkivin gul û sosin

Hêdî hêdî diweşe pelên daran

Nalîn dikeve êvaran

Xweza li min tê xezebê

Êdî nayê bihar

Yusuf Dere

'ancak yurtseverlik ve bilgi ile olan yaşamın güzelliği bitmez'

REWŞEN BEDİR XAN

BERJİN HAKİ

*Ey felek, ka ew sera û
Birc û qûnaxê di min?
Ka rez û bostan û dar û
Kanî ew baxê di min?
Cigerxwîn*

Çok yazıp, çok anlattığımız halde, anlattıklarımız, unuttuklarımızı yeterince hatırlatmaz çoğu zaman. Kahramanlardan, ünlülerden, yazarlardan, şairlerden sıkça söz ederiz. Ne var ki, bazıları gölgesinde kalır ötekilerinin. Ne kadar yabancılaşmaya, unutmaya karşı olsak da unutulup yitirilir birileri belleğimizde.

Rewşen Bedirxan da unutulmaya bırakılan, ara sıra sözü edilip geçilen Kürt kadın aydınlarından biridir. Tanıyanların sayısı oldukça azdır. Sürgünlüğün, o kadın duygularını nasıl sızlattığını pek azımız düşünmüş olmalıyız. O dönemde bir kadın olarak sürgünde kalmanın, mücadele etmenin hiç de kolay olmadığı kesin. Üstelik yaşadığı yer dinin, feodalitenin etkisinin yüksek olduğu, kadının dışlandığı Suriye ise, ısrarla ve inatla mücadele etmek herkesin harcı olmasa gerek.

Celadet Bey'i okurken, hemen onun yanı başında duran Rewşen Bedirxan'ı hep merak ederdim. Kimbilir nasıl da içi sızlıyordur eşinin öyle kahırlı tütün içmesine? Duyduğu haberlerde Kürtlüğün yasaklanması, yok sayılması karşısında neler söylemiş, neler düşünmüştür? Eşini teselli edip güç verirken kendi yüreğine nasıl söz geçirebilmiştir? Kim, nerden bilebilir ki, neşe ve sevinç çalabilmiş midir bir kez olsun kapılarını? Rewşen ve eşi Celadet Bedirxan, Şam da çalınan Üm Qelsüm'ü, Asmahan'ı ve onların söylediği şarkıları dinleyip hüzünlenmişler midir? Arapçayı çok iyi bilen ve üstelik öğretmen de olan Rewşen Hanım, dinledikleri Arapça şarkıların tılsımını anlatmış mıdır Celadet Bey'e? Dinlerken dengbej Ehmede Fermane Kiki'nin kavalını, hangi dağı, hangi kaleyi, hangi sürgünde yitirdikleri insanları hatırlamışlardır acaba? Hawar dergisini kurarken yaşadıkları heyecana karşılık, dergi kapatıldığı sırada neler yaşadılar? Rewşen Hanım güç vermiş olmalı eşine, yeni dergileri Ronahi için.

O bir yazardı da. İyi bilirdi, kalemin mürekkebinin nelere kadir olduğunu. Hani şöyle bir pence-resinin camından Arap sokaklarına dalarken, kendi sürgün acılarının dışında, başka insanların neler yaşadıklarını, acılarını yüzlerinden okuyabildi mi,

görebildi mi? Görmez olur mu? Kalemimi, bu kez de başka insanların, en çok da başka kadınların yüreğindeki mürekkebe batırmış olmalıydı. Kadınlar için toplantılara, konferanslara katılır, kadın derneklerine üye olur muydu yoksa?

Önce sürgünlüğü tanıdı

Tam yazın başlangıcı olan 1 Haziran 1992 yılında hayata veda eden Rewşen Bedirxan'ı anmak, "unutmaya" eğilimli belleklerimiz uyararak için gerekli. Aslında Kürtler için bu bir vefa borcudur. Bu nedenle bir kez daha olsa onun hayatına kısaca da olsa değinmek gerekiyor.

Daha çok, Bedirxan ailesinden olup, değerli Kürt aydını Celadet Bedirxan'ın eşi olarak bilinen Rewşen Bedirxan, 11 Temmuz 1902'de Kayseri de, ülkesinden uzak, sürgünde dünyaya geldi. Önce sürgünlüğü, sonra Kürtlüğü tanıdı. Klamlarda, masallarda sıkça geçen ve Kürlerle bir türlü barışmayan "feleği"

daha küçük yaşlarda öğrenmiş oldu. İki yaşında iken ailesi İstanbul'a, 11-12 yaşlarında da Şam'a göç etti. Çok geçmeden, ailenin bütün sorumluluğunu üstlenen sevgili babasını burada yitirdi. Bir süre sonra Türk ordusu Şam'dan çekilince, gittiği okulda Arapça ve İngilizce eğitim aldı.

Öğretmen okulundan mezun olduktan sonra, 23 yaşında önce Ürdün de, ardından Şam'da çalışmaya başladı. 1929 yılında evlendi. Ancak yirmi ay sonra eşinden ayrıldı. Bu evlilikte neler yaşadığı, neden ayrıldığı konusunda kaynaklarda pek söz edilememektedir. Rewşen Bedirxan, halkı için çalışmayı ve kendisini eğitmeyi hiç ihmal etmedi. 1934 tarihinde Suriye'de Kadınlar Birliği'ne üye oldu. Anlaşılan odur ki, özellikle o yıllarda toplumda en çok ezilenin kadınlar olduğunun bilincindedir. İkinci evliliğini 1935 yılında Celadet Bedirxan ile yaptı. Celadet Bedirxan ile el ele verip Hawar dergisinin çalışmalarını sürdürürken, sürgünlüğün derin acısını iliklerine kadar birlikte yaşayıp paylaştılar. Yaptığı söyleşilerde Celadet Bedirxan'ı sadece bir eş değil, iyi bir öğretmen olarak da gördüğünü söylüyordu.

Tek başına bir Kürt delege

Rewşen Bedirxan, vatansızlığın nasıl bir anlam taşıdığını çok derinden hissedip yaşarken, aynı zamanda tüm kadınların ızdırabının da herhangi bir vatanının olmadığına farkındadır artık. 1944 yılında Kahire'de düzenlenen Dünya Kadınlar Kongresi'ne Suriyeli kadınlar adına katıldı. 1946'da okul müdiresi olarak atandı. 1947'de ise Suriye radyosunda çocuk programında spikerlik yaptı. Hawar'ın dağıtım işlerinin yanında, dergide yazılar yazdı. Hawar'da latin alfabesi ile yazılar yazan ilk Kürt kadınıdır. Celadet Bedirxan'ın ölümü ile derinden sarsıldı. Ancak buna rağmen, çalışmalarını tek başına kalma pahasına da olsa sürdürmekten asla çekinmedi.

1957 yılında "Irak Kürtleri" ile ilişki kurdu. O dönem Atina'da yapılacak olan sömürgecilik karşı bir konferansa Kürdistan adına katılmak için büyük çaba sarf etti. Konferansa Kürdistan adına katılmaları için davetiyeler Celal Talabani, Nureddin Zaza ve Rewşen Bedirxan'ın adına geldi. Ancak bin bir zorlukla boğuşuktan sonra konferansa sadece Rewşen Bedirxan katılabildi. Kürtler için ulusal öneme sahip

bu kongrede, Baas Partisi'nin kurucularından Mişel Efla'ın Rewşen Bedirxan'ın konuşmasına karşı çıkmasına rağmen, o ilk defa Kürtler adına konuşmayı başardı. Anılarında, Kürt delegeler için ayrılan koltukların konferans boyunca boş kalmasına sitem etmiş ve katılması gereken diğer davetlilerin "*hiç de makul olmayan sebeplerle gelmediğini*" üzülecek anlatmıştır. Rewşen Bedirxan burada yaptığı konuşmanın metninin Fransızca çevirisini de diğer delegelere dağıtmayı ihmal etmemiştir.

Sonuna kadar sorumlu bir hayat

Sonraki yıllarda Rewşen Bedirxan, Dr. Nuri Der-sim'i, Hasan Hişyar, Haydar Haydar ve Osman Efendi ile birlikte *Kürt Bilim ve Yardımlaşma Derneğini* kurdular. 1971 yılında ise Irak'da bulunan *Kora Zanyariya Kürd* adlı akademinin onur üyesi seçildi. Kürtlerle ilgili kütüphanelerde bulunan eserlerin envanteri için görevlendirildi. O sıralarda İstanbul'a da giderek bu sorumluluğunu da başarıyla yerine getirdi.

Ne yazık ki bu dönemlere ilişkin Rewşen Bedirxan'ın neler yaşadığına, nasıl zorluklarla karşılaşmış olduğuna dair hiç bir anlatıma rastlayamadım. Bilmeyi çok isterdim ama, o dönem İstanbul'a dönmek onun için nasıl bir duyguydu, bilemiyorum. Vefatından önce de, Kürt kadınlarının Irak'ta yaptıkları çeşitli toplantı ve kongrelere katılarak katkıda bulunmaktan hiçbir zaman çekinmedi.

Rewşen Bedirxan'ın *Dotmam* adlı kitabının yanında, *Kürt Edebiyatından Sayfalar* adlı bir kitabı da Beyrut'ta Arapça yayınlandı. Bunların dışında, bir çok çeviriler yaptı ve çeşitli dergilerde yazılar yazdı.

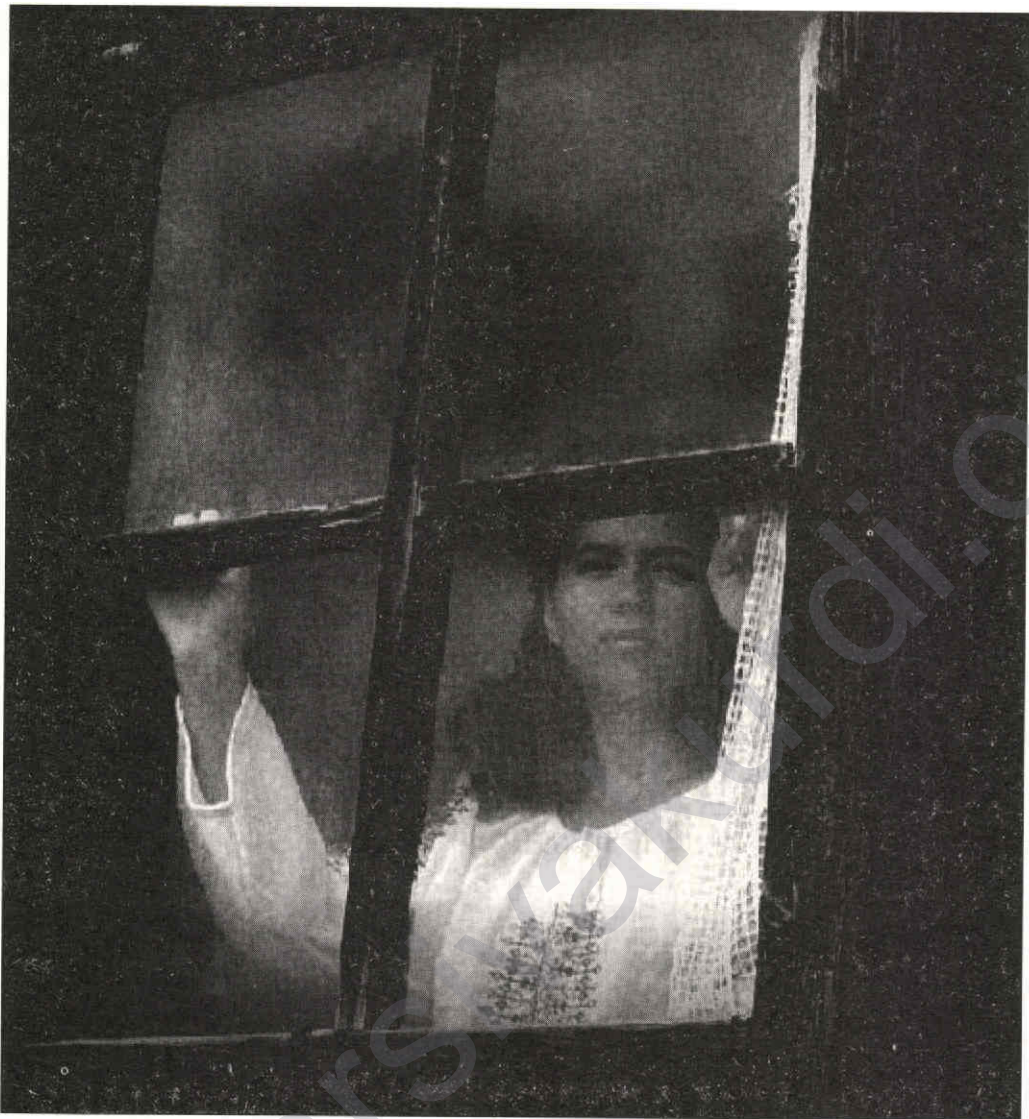
"*Jin û Bextiyariya Malê*" adlı yazısında kadınlara şöyle sesleniyordu: "*Güzellik ve bahtiyarlık para ve köşkler değildir. Evet, güzellik şudur: Güzel söz ve kendi milleti ve vatanına harcadığı emek, iş ve çalışmadır. Parayla olan yaşamın güzelliği biter. Ancak yurtseverlik ve bilgi ile olan yaşamın güzelliği bitmez.*"

Rewşen Bedirxan son yıllarında bir Kürt öğren-ciyle yaptığı konuşmasında, özellikle Kürtlerin birliğine değinerek, bir arada olmalarını öğütler. Söylediği şu söz unutulmazdır: "*Bana Kürtlerin birliğini ver, sana özgür bir Kürdistan vereyim.*" ❀

Celadet - Rewşen Bedirxan

KERRIKFIROŞ

SELMET GÜLER

*Ji bo Xortê hêja û çeleng hevalê min
Ridwan Ağırman. Yê ku mîna tîrên
Xeteng çavên wî nedîşikestin. Yê ku
perdaya şevê nekêşa ber paca xwe.*

*Yê ku dijmin nediwêrî wî ji pêşve
bikuja. Yê ku di bajarê kurteçîrokê
de ji paş ve hat kuştin.*

Ber bi pacê ve meşiya, keviya perdeya tûl î tenik da alî, lê cama bi bux nerînên wê di nava xwe de fetisandin. Wekî li mirêkek gurî binehêrê lê ji şoliya wê tu tiştî ji hev dernexe, tu tiştî ji hev dernexistibû. Destê xwe yê rastê ber bi camê hilda, bi nermikên

tiliyan bux li ser peyala pacê malişt. Mîna çarşefeke raxistî rûyê erdê seranser qeşa û cemed. Di nava pelgên payîza dawî de, li ser çiqulekî dara gwîza di hewşê de cotek tivîlk...

Li sikaka pêşberî cama bi bux ne çûyîn, ne hatin û ne deng... Digot belkî tax tev ketiye xewa rojê. Piştî bi çend deqeyan dengê kiribû. Li kolana zirav û dirêj tenê dengê... Wekî hehecîkeke rê wendayî deng dikete ber pêlên bayê û xwe digihande kerikên guhên wê.

Dengê ku digot: "Werin bacana, werin bacana, werin bacane kesanê" ji dûr digot belkî ji kûrahiya bîrên kûr tê. Lê her bi wê ve çû nêz dibû deng. Paşî reşê kesekî xuya bûbû.

"Di vê sibeya sir û seqem, di wê roja ba û bager, di wê dema ku robinîro serî hatina bihayê pîvazekê, reşê kesekî ne ji tarê..." Xwe bi xwe got keçikê gotibû û dom kiribû

"Li vê taxa ku bi rêbiwarî jî rêya kesan nakevê kolanên wê gelo ev kes li çi xwe digere?" Ji bo ku xwe bi xwe, xwe bi bersivîne, destên xwe avêt şebikên xwe ku ji ber berbisk û jidanokên porê wê filitîbûn û mîna reşperdeyêke tenik xwe berdabûn ser rûdena wê, avêt piştê guhên xwe. Li ser gewriya devrûka cemedê reşê mirovêkî kerikfiroş... Ser û gûhên kerikfiroş di nava destmaleke kesrewanî de hişk pêçayî, ji serî hata bi lîngan di nava kincên tarî de... Hew mûyên rûyê wî bi gewriya cemedê re diketin aheng û reqsê... Tableyêk li pêşiyê... Di nîvê pehniya tablê de komek bacanên kerik, koma kerikên bacanan mîna Pîremîdên Misrê ber bi jor û wekî giyayê payîzxêrê kesk dixuya. Lê lib liban wekî gengelokên biharê û dêmên qîzên nûgihêjî sorphembe dixuyên. Pişt li bayê û ber li felekê... Dimeşe yan bayê felekê wî daf didê kes nizane, lê dimeşe! Bi deng,

"Serê vê sibeya ku gur bi gurîtiya xwe li derve debar nake, ji bo debara kiflatê xwe mirovek" got keçikê. Paşî jî li ser xizaniyê ponijî, "Dayîka ku ji serê sibeyê ve rabû bû û der û dorên xwe didan hev, bi peyva dawî re ketibû hindirê menzelê bi dengê hişk ê pirsyar;

"Di qulên paçan re tu bi kêre diaxifê keçê?" Dengê ku wekî brûskêkê li dîwarê odê olan dabû. Bi dengvedana deng re keçikê berê xwe da hindir û...

"Bi xwe re diaxifim dayê."

Bi qîr;

"Qey tu dînbûyî keçê?"

Keçikê qewdê xwe ber bi qîra dayîke xwe de pêlkir.

"Dayê ez bi kesan re na axifim" wekî bi xeyide bi şid keçikê berê xwe dabû der. Kerrikfiroş gîhabû hinda mala wan. Ji nêz dema keçikê li kerrikfiroş nihêribû bavê wê ku kelkela havînê ji bo debara wan di çû avdana pembû anîbû bîra wê. Xemgîniyêke veşartî xwe berda ser giyanê wê.

Ji nişke ve bayek rabû. Ger û gerînekên bayê reş, xuşên û gûrêneke bêhempa bi koda sirûştê xist û der û dor di nava tozê de hişt. Ewrên payîza dawî ku êdî bîna zivistanî ji wan dihat, hatin hev. Ewrên qemer sing û sersingên şiloke berdan erdê. Piştî bêhnekê brûskêkê veda. Birûska ku rengvedana wê dişibiya hîva çardehşevî li ser rûçikên ewrên qemer xêz çekir. Bi vedana birûskê re tîra birûskeke ji agir xwe berda çeperê aso mita çiyayên serbilind. Pêre pêre zimênî ji peyala paca keçikê ya darîn hat. Wekî ji xeweke xirab şiyar bibe veciniqî keçik.

Pelên dara gûzê bi bayê û bablîsokan re ketibûn cengê. Lê nabe, demsal pêşveçûn, gerdûn guherîn

û nûjenî diviyabû. Çirûsk dîsa rijîyan erdê. Li ser ewrên qemer dîsa ronahî... Xure xur û gume gumên tavan yên ku hêdî hêdî ber bi asîman hildikişîyan, hê ji guhan neketibû baraneke lib mezin mişênî berda erdê. Pelên ku li ber sir û seqemê rûrengên xwe ji rengzerê şewqroja payîzî vergirtibûn berba dibûn lê bi nermahî diketin erdê.

Demsal, demsala weşanê, weşana pel, têkçûna bêrên giya, dar û dardarokên salê bû. Dem dema razana xwezayê bû êdî. Keçikê bi balkêşî li tevger û ritma xwezayê dinehêrî. Libên baranê yên ku diketin erdê hêvî di dilê keçikê de şîn dikirin. Bi her pelekî ku ji dara gûzê berba diveşa erdê, ji bîra dilê keçikê dîmenekî têkçûyî derdixist pêşber. Ji bîlî xweşî û kêf û şahîyan, mîna keseke serbîra dilê keçikê ji kul û kederên dinê dagirtî bû. Ji loma bi bûyerên payîzî xemgîn dibû, jar dibû. Ji hêlekê ve jî, bi reng-bûyerên payîzî kêfxweşiyêke veşartî ku wê jî nedizanibû ji ku ve tê, xwe dida sebata sînga wê. Loma, payîz, mîna çiyayekî du demsal bû ji bo wê.

Berî ku keçik ji pacê vekişe û li ber soba ku dayika wê serê sibê dadabû rûnê, bi dengêkî nizm û aram.

"Pelveşan, mîna mirinê çendî têkçûyî jî be ji bo çerx û ger û fetla gerdûnê pêwîstiya" gotibû û bi ponijî dom kiribû.

"Têkçûna xwezayî mirov naêşîne" Hê xebera wê di devê vê de bû, ji kolana pêşber, kolana ku ji bîlî dengê kerrikfiroş tu deng jê nedihat, teqe teq hatin guhên wê. Bi dengê teqe teqê re tivîlkên ku li ser çiqulê dara gûzê veniştîbûn, di nava pelgên dara gûzê yên derengmayî re dana ling û perîyan. Tivîlk pêşî sîng û sîng ber bi bayê çûn, paşî wekî masiyên ku xwe ber bi herka avê de berdî xwe dane ber nermahiya pêlên bayê. Lê belê mîna ava çem û kaniyên ku li qurmê çinar û li qontarên zinarên li keviyan difitilin li bajêr fitilîn, pêşî ber bi çiyayê paşî ber bi rojê, roja ku ber bi ava digindirî çûn.

Teqe teqa dengê ji nêz, wekî par van çaxan dîsa ew ji ciyê wê hildabû. Ê wekî bêjê, "Dîsa çi bû dayê?" li dayika xwe, kevaniya ku li naverasta malê, di menzela duqatî de ji keftê malê re taştê amade dikir zivirî û yekawir lê nerîbû. Dayikê jî di vê navberê de guh ber bi pacê pêlkiribû û wekî bêjê "çi bû keçê" yekawir li nava çavên wê nihêribû. Her duyan jî wekî fam kirin bê çi qewimî bi hev re neaxifîn û tu pirs ji hev û din nekiribûn. Lê, dîsa jî, lêvên dayikê bi xembariyêke giran ji hev çûn.

"Gelo dîsa mala kê xira kirin?" Keçika ku pêşîra wê wekî du dobelanên erd hildayî kirasê wê ê sorî tenik hildabû fitilî û dîsa li kolanê nihêribû. Lê belê êdî reşê kerrikfiroş nedixuya. Dengê wî yê ku digot "werin bacana, werin bacana" jî êdî li kolanê olan nedida. Keçikê bi lez destê xwe avête destika pacê û bi livlep-

teke lezgîn gewdê xwe dirêjî kolanê kir û bi hêla reşê kerrikfiroş nihêrî. Li pişt dîwarê hewşê ku qamakê bi birîkêtan hatibû dorpeçkirin bi rû ve dirêj kiribû kerrikfiroş. Gava çavên wê bi sorahiya xwînê ya ku tevî barana payîzî diherikî ket, bav û birayê wê ku par van çaxan ew jî di baraneke payîzî de, hatibûn kuştin anî bîra wê. Keçika ku laşê wê mîna biharê hêj nû di xemilî wek pîtokeke li ber firînê zendên xwe vekirin û li wî alî û li wî alî kolanê kire qêrîn. Lê ji bilî mişêna baranê ne hîs, ne deng, ne gazî û ne hawar, ne qêrîn ne jî giriyek... Bi piştekan hatibûn girtin hemî derî. Bi perdeyên reş hatibûn nixumandin tevayê paçan. Lal bûbûn ziman li pişt deriyan. Kor bûbûn çav di hindirûyên bê stêr de. Guh bi bédengiya tirsê hatibûn seyandin dîsa. Ji loma hawara wê bê bersiv ma bû.

Keçik ji hawara bê bersiv tirsîya bû.

Eger ne ji wî bajarî bûya wê gotiba belkî xirabajarekî kevnareye bajar.

Di bihara umrê wê de bûyerên ku hatibûn serê wê ew hayî gelek tiştan kiribû. Di ber xwe de "Dîsa tarî... Dîsa dîlana romê... Dîsa tirs dîsa govenda seknê" gotibû. Lê paşî wekî teyrekî nikiltûj bi qêrîn û şêqîn û bi serhidêrî,

"Na... Tarî na... Tarî tirs e, tirs sekn e, sekin mirin e, mirin gor e." Lê belê dîsa bêbersiv mabû dengê wê. Wekî têk here, çepilên wê berbi bejna wê dirêj bûn. Xûz bû serê wê berbi jêr.

Lê belê hîn ji pacê venekişiyabû û wekî kesên bajêr pace xwe negirtibû û perde reş mîna şevê nekişandibû ber roniya rojê. Ji çiyayên pêşber, asoyê ku bihar û payîzan şewqa birûskan ji wan xalî nedibû, dengê celebek çekên mişext, yên ku deng bi çiyayên û newalan dixistin hatin guhên wê. Wekî ji xewa hezarên sala rabibê serê xwe ber bi bilindahiya çiyayên rakir, Dûr nerî, kûr fikirî.

Bi şewqa birûskên çiyayî re sê dilopên xwînê, sê dilopên ku hîn jî kes nizane ne ji tirsîna ne jî ji kêfa, ji kurahiya bedenê, hêlîna jiyana wê herikîbû navbera her du hêtên wê. Û gava laşê wê pêjna jiyana wê ya nû kir, mîna dardarokên biharê ava giyanê wê tevgeriyabû û pijkojên hêviyên ganê wê yek bi yek pişkivîbûn.

Berî ku mîna teyrekî baskan veke û ber bi çiyayên berz, pozên bilind, birûskên zîvîn yên ku çiraya hêviyên wê vedixistin û jiyana wê ya nû pê di dan nasîn bi hilfire, li dayika xwa ya ku taştê amade dikir nihêrî. Wê kêliyê çendî xwestibû dayika xwe himêz bikê û evîna dildarê jiyana xwe ya nû pê bide nasîn, û paşê jê re bibêjê "bi xatirê te dayê"

Lê êdî a bi lêz bû. Roja li ber ava ya ku wê rojekê karibûya tariya bajarê(n) wê ronî bikê, ber bi ava bû û pir bi bez bû. ❀

Redeksiyon: Çiya Mazî

TU HATIBA

Zivistanan minê bihar anî bûya

Payîzan minê pel bidaya

Lê tu hatiba

Kanîyen xeyîdî

Wê

Bi pelqiyana

Yên

Zinaran da bi ratêqîyana

Lê tu hatibûya

Gulên spî wê lîlozba fistêqîn

Navberka rojê nêzan

Keskû sor wê biza

Wê sterkan ber bavêtane

Mijên bibêhn we li me dageryana

Lê tu hatibana

Mirovên li per

Berfa xemrî we li me

birajandana

Minê volqan dilê xwe de bi fedisandana

Lê tu hatibûya

Çetîn Lodî

ŞAİRİN ŞİİRSİZ DÖNÜŞÜ

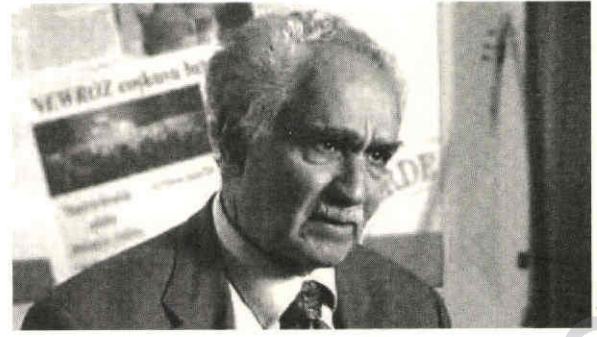
SEZAI SARIOĞLU

“Çünkü yalnız on beşindeyken bildiğimiz ya da yaptığımız şey sonradan bizi cezbedecektir. Dolayısıyla hiçbir zaman telafi edemeyeceğimiz bir şey vardır: On beşimizdeyken evden kaçmamış olmak. Sonradan anlarız: Sokakta geçirilen kırk sekiz saat, tıpkı alkalik çözeltide olduğu gibi, mutluluğun kristalini yaratır.” (Benjamin, “Geriye Dön! Her Şey Affedildi”)

12 Eylül öncesi evden / düzenden kaçış, sonrası ise eve / devlete dönüş olarak özetlenebilir. Evden “kaçmak” ve “dönmek” bana, “masalları ve anneleri uyutup evden kaçan çocukları” anımsatır. Evden kaçmak, sinemada, sokakta gözü olan her asi çocuğun, sözcüğün kıymetli anlamında kir(lenme) hakkıdır. Ama sokağa yenilerek eve dönüp babaya, baba - devlet kurallarına teslim olmak da vardır kederde...

Şairin dönüşü, “içeri” ve “dışarı” kavramlarını açığa çıkardı belleğimde. Bu kavramlar, hapishanede (içerde) yatmayı kutsayıp, dışardakiler aleyhine söylemi içermez. Yatanlar kadar yatmayanlar da mağdurdur. Bu nedenle biz mahpus kökenliler, “İçerdekiler kahramandılar ama dışardakiler iki kere kahramandılar...” cümlesinde ikâmet ederiz. Dahası, dışarıda yatmayı da mecazen “şiiirden” sayarız. (Ne var ki bizim içerde yatmalarımız, edebiyat - siyaset alanında şiiirden sayılmaz, hatta “hikâyeden!” sayılır...) Ülke dışında yaşayan ve yaşlanan bir siyasi mültecinin dönmesinin “şiiir” olması için dönüş şiiirinin devlet siparişi olarak yazılmaması gerekir. Tüzük ve programa göre şiiir yazılamayacağını hatırlatmak gerekiyor.

Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi iç - dış sürgünler tarihidir; bu uzun geçmiş, siyaset çeşmesine düşürülen başları da içeren ince - kalın taktiklerle doludur. Şairin “dönüşü”ne ilişkin tartışmalar, “Osmanlıda oyun çok... Cumhuriyette daha çok” cümlesini getiriyor aklı. Dönmenin, bir hak olduğunu söyledik. Devletlerle görüşmeler de zamandan - mekandan, koşullardan ve meşruiyet - yasallık çatışmasından bağımsız “iyi” ya da “kötü” değildir. Bu tür muhabbetlerde devletle ne yapmak istendiği kadar, devletin kişiyle ne yapmak istediği önemlidir. Devlet eliyle zorunlu, sorunlu ve çok sorulu dönüşlerin “şüpheli” olması, tarihin pek çok örnekte açığa çıkmış hükümdür. Şairin “dönüşünde” şiiirin değil devletin Orta (Doğu) parmağı varsa, devletle yatanın “şair” kal-

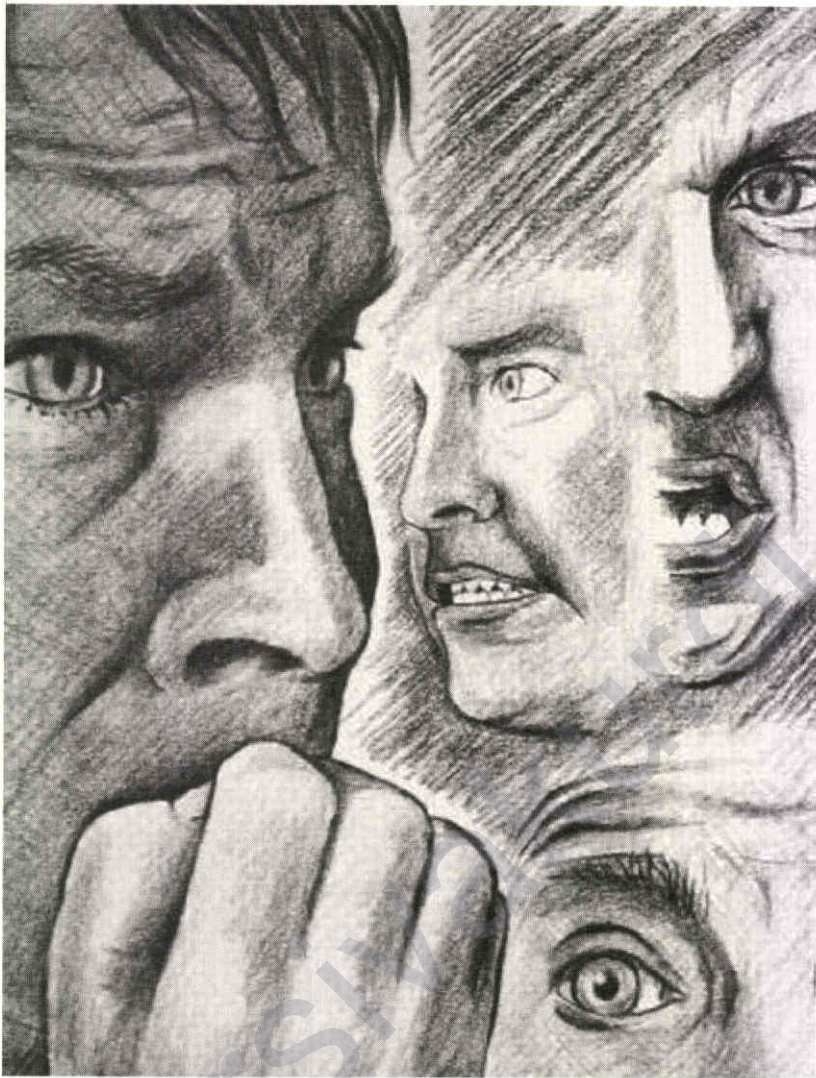

kamama tehlikesi bakidir. İp cambazları küçük bir hatada nasıl yere çakılıyorsa, siyasi - edebi figürler de politik bir hatada tarihe çakılabilirler. Tarih, kişiyi şiiir ve politika atının sırtından düşürebilir. İşi bile bile aldanmaya vardırıan şairin, çantasında şiiirleri, sırtında tarihiyle geldiğinde takıma girme garantisi yoktur. Genelde devletin özelde AKP'nin “iyi Kürt” modeline uyum, her şeyden önce kişinin kendine, şiiirine ve kavramlarına yenilmesidir. Devlet eliyle bir şairlik, bir “iyi Kürtlük” yer açılması ise hal ve gidiş için olumsuzluk delilidir...

31 yıl sonra hatalı dönüş, Ahmed Arif'in “33 Kurşun” şiiirini anımsatıyor. Kürt kaçakçılar, şairler, muhalifler hep gerçek kurşunla vurulmazlar. “Hegemonya” ustası olan devletler, sıradan yurttaşlar dahil en iddialı politik özneleri ve şairleri de “ipsiz bağlayabilirler... Devletlerde oyun, muhaliflerde gerekçe çok... Şairin dönüşü, “Abdestini sağlam alanın namazı sakatlanmaz!” cümlesiyle de gerekçelendirilebilir. Bu dönüşün “usül” olduğu, “şekil şartlarının” yerine getirildiği özünde bir şeyin değişmediği de teorize edilebilir. Bu tür gerekçeli zararlar, “kuşa bak!” halleridir. Okuması - yazması olmayan Gürcü babam, bazı kasabalıları gösterek “dişleri boğazında” derdi. Devletlerin dişlerinin boğazında olduğunu, yutarken parçaladığını bilmek için ustaların kitaplarını hatmetmek gerekmiyor; azıcık hayat bilgisi yeterli. Eskiler, bu hamur daha çok su çeker, derlerdi. Bir şair, ben de, bir şair, bir muhalif bu kadar devlet çekmez, diyorum kendimce.

Eğri söz şairi deliğinden çıkarırmış... Bunu da gördük... Şairin, gittiği yoldan değil, tersine, devlet tercihli yoldan dönmesinin şiiirine ve kavramlarına zarar olduğunu tarihe şerh düştük. Gönül isterdi ki şair, kendi meşruiyetine güvenerek dönüp Edward Said gibi eline taş alıp kötülere fırlatsın. Olmuyorsa, devletin camına şiiir atıp kırsın. Belki böylece, şehre bir film gelebilir, yazılarda bir güzel orman olabilir, iklim değişebilir, sevindirik olmasak da gülümseyebilirdik. Ama olmadı... Şimdi merak edilen; bir kedisi bile olmayan şairin, nurlu gibi devlet ikliminde nasıl bir kendisi olacağı... ✨

MALA FEQÎRIYÊ XERA BIBE

RÊZAN NAS

Ji bo Uğur Kaymaz û zarokên mîna wî...

“Xelîlo, lawo, ka kerê xwe bîne kurê min. Wa ye neqla we ya kayê amade bû. Zû werin zû...”

Xelîlo û Ehmedo li binê siya dara nava erd ji xwe re dilîstin. Ji ber wan xeml û xeyalên ku di mêjiyê wan de, dengê bavê xwe nekirin.

Germa heyva tîrmehê mêjiyê mirov dikeland. Lê li Girê Şêran ew germahî li mirovan bandor nedikir. Di serê wî çiyayê bilind de şewlekî pir xweş hebû. Di nîvê şewl de girekî bilind ciyê xwe girtibû. Navê wî girî Girê Şêran bû: Hemû bi darê berû û guwîjan xemilandî bû. Mirov xwelî biavêta ji daran li erdê nediket. Dengê teyr û tilûran, vîzevîza bayê, bêhna

çiloyê berûyan, ma mirov li wir aciz dibe? Ji dengê karkerên ser benderan û notirvanên bîstan û rezan mirov gişî derd û kulên xwe ji bîr dikir. Ji bo vê yekê jî şêr û egîdan xwe li wî girî digirt. Ciyê Seyîdxan û Kamûranan bû.

Xelîlo û Ehmedo hîna bi pêlîstokên xwe yên ku ji axê û ji keviran çêkiribûn dilîstin. Bi cara sêyemîn a gazîkirina bavê xwe re her du veciniqîn. Dev ji listikê berdan. Bi bazdan çûn kerên xwe anîn û hatin ser binderê. Bavê wan navtînga kurtanê kerê baş jidand, şalên ku ji kaya ceh baş dagirtibûn bi zor û zehmetî avêtin ser piştê her du keran. Şal li ser wan baş jidand. Dûre got; “Xelîlo, kurê min, gava şala we xwar bû, kevirêkî têxe aliyê ku bilind dibe. Ji bo ku

bibe wekî hev û xwe mişemir nekin. Gava barê we biqulibe kes tune ye alî we bike. Hûn ê perîşan bibin. Ecele bikin. Heya hûn vegerin wê barê we yê ceh jî amade bibe. De herin kurê min, oxira we ya xêrê be. Şîva me bînin û zû vegerin.”

Xelîlo û Ehmedo dan pey her du keran û berê xwe dane malê. Di rê de Ehmedo ji Xelîlo re digot: “De ka em ê çawa van her du baran bigihîjînin malê. Di pêşiya me de kaşê bêrmê heye, ji wir pêde Şewlê Mûseka, Koreviya, Qarqosekê, Binya bêhîvên Şikrîkê Mihemed. Lawo ma rê xilas dibe?”

Xelîlo bi ken lê vegerand: “De heydê lool! Xilas bibe, xilas nebe ma em ne mecbûr in? Dilê xwe neke tasewas. Tiştekan nabe, bi îzna Xwedê barê me nakeve.”

Dabûn dû hev. Jixwe bixwestana jî nikaribûn bi tenîştê hev re herin. Xelîlo li pêş, Ehmedo jî li paş. Li kaşê Bêrmê kujê şala Xelîlo li kevirê alîqî, barê wî xwar bû, axir neket. Ehmedo xwe bi şalê ve daliqand, Xelîlo jî kevirê xiste nava şalê û barê xwe rast kirin. Xelîlo girênîşteke baş li werîsê xwe jidand û dîsa dan pey hev.

Ji tîna qirika wan ziwa bûbû. Xwuziya xwe nikaribûn daqurtînin. Ji xwêdan û tozê dest û lingên wan bûbûn wekî qîrê. Nigên wan di wan pêlavên reş de dibûn wekî kura agirê bin Dista dimsê. Gihîştibûn ser çala Şewlê Mûsika. Wekî pezê mirov xwê bide û bera ser avê bide, bi bazdan çûn ser çalê. Lê siûda wan lê neda. Dewl li ser çalê tune bû. Li ava binê çalê nêrîn ne destê wan digihîştê ne jî dikaribûn xwe bera çalê bidin. Kizîn ji kezêba wan diçû. Ji mecbûrî paşiya stûyê xwe xurandin û dan pey kerên xwe. Qederekê çûn gihîştin bîstanê Emîno. Şebeşek jê kirin. Bi rê de xwarin. Hebekî tîna wan şikest. Êdî ji ketina barê xwe jî hew ditirsiyan gihîştibûn miqabilî gund.

Neqla xwe ya kayê ku ji ser benderên Girê Şêran bi zor û sed zehmetî gihandin ber deriyê kadîne. Xelîlo kera xwe sekinand, werîs ji xulboqiya heçî vekir û şala xwe ya kayê ji ser kerê quliband.

Eyşê kûzê ku ji çala binya malê nîvî kiribû, li ser milê wê, kete hewşê. Kurê wê Xelîlo hingî ku betilî bû li ser şala kayê xwe wekî termekî dirêj kiribû. Gava diya wî çav lê ket got: “Mala min ê, lawê min pir betiliye. Lawo a niha tu birçî jî bûyî. De ka here jor dest û rûyê xwe bişo û gepek nan bixwe.”

Xelîlo jê pirsî;

- Dayê de ka çi heye bixwim?

- Lawo ma çi heye? Dewê ku min sibehê keyandiye heye. Tasek dew û tehlikekî ji xwe re bişkîne û nanê xwe pê bixwe. Mala min xera bibe ma wekî din çi yê me heye? Piştî xwarinê xwe hinekî rehet bike. Ez ê jî ji mala Fatimê re bêjim bila kurê wan Ehmed jî bi te re were, bi hev re biçin çem, bê ka hûn neqlek av

ji me re naynin. A niha ji ser çalê tîm, bi zorê min kuzê xwe jê nîvî av kir. Ava ku min aniye jî tu yê sond bixwî ku ne av e, tevde kurmik û heriya binê çalê ye

- Bavê min gotiye zû vegerin. Heya hûn werin wê neqla we ya ceh derê. Ger ez dereng bimînim wê bavê min bixeyide.

- Ê, lawo ma ka em çi bikin? Bişkûriyê me tu yî. Mala feqiriyê xera bibe. Kesê me tune ye. Ez karibûma, min ê kerê cîranan anibûya û tu yê jî biçûya ser binderê. Ê de lawo, gundî giş bi dilûmê xwe ketine. Wextê kar û xebatê ye. Giş li ser benderan in. Ma ka ez çi bikim?

- Dayê xwezî mala me jî li cem çem bûya, ez ê jî hîni avjeniyê bûma, ez ê ji neqlên avê jî xilas bibûma.

- Lawo, bav û kalên me li vir ava kirine, ji mecbûrî em li vir in û em ê li vir bin.

Eyşê bi lez çû mala Fatimayê. Xelîlo jî daket hewşê, sebla xwe avêt ser piştê kerê û her aliyekî seblê du teneke xistinê. Xelîlo û Ehmedo li ser piştê kerên xwe siwar bûn. Di nava goristana gund re xwe berdan binya gund. Ji wir berê xwe dan Delavê Dengiza.

Kerên xwe çargav diajotin. Pir dereng mabûn. Bavê wan li ser benderan, diya wan jî li malê li benda wan bûn. Wê av ji mala xwe re bianiyana û wê şîva bavê xwe jî biribana. Xelîlo ecele dikir. Mirov digot qey diçe ser qedera xwe. Di rê de ji Ehmedo re digot: “Ev qirêja dest û lingên me bi ava çem jî tu carî jê naçe.”

Di nava wê mijûlahiyê de gihîştibûn fitla çem. Êdî serê sipîndaran xuyanî dikir. Bax û bexçeyên şîr, mirov digot qey bexçeyekî bihuştê ye.

Xelîlo li pêş Ehmedo li paş bi ber bexçeyê bihuştê ve diçûn. Tenê ew fetlonek mabû ku xwe bera nava bexçe bidin qamyoneke nehiteyî wekî guleya devê tîfingê ji fetlonekê bi ser Xelîlo ve hat. Ajokar her çiqas pê li firên kir jî fêde nekir. Êdî dereng mabû. Qijîniya lastîkan di erşê Xwedê de derket û Qijîniya Ehmedo jî bi ser wê ket. Xelîlo û kerê xwe nêzî pêncî metreyî bi lastîkên qemyonê ve xindirîn. Heya ku qemyon sekinî û hin kesên derdorê bi wan ve gihîştin Xelîlo û kera xwe mala xwe ji vê dinyayê bar kiribûn...

Ehmedo jî ji ber wê rewşa hevalê xwe bi awayekî pir xerab jiyana xwe ji dest da. Dîn û har bûbû. Tu ziyaret û mişayîx nemabûn ku ew nebirin serê lê mîna berê nebû. Gava dengê siwareyekê jî bihatayê dibû dînekî çolan. Erebe û rê li ber çavên wî reş bûbûn. Ji siware û rêyan direviya. Axaftin jê çenedibû. Bi şekl û şemal hebû lê wî jî mala xwe bi Xelîlo re bar kiribû.

Wê qemyonê xeml û xeyalên her duyan bi xwe re birin, birin rêyeke ku dawî lê nedihat... ❀

KÜRDİSTAN DİYE BİR YER...

ALİ SALİH FIRAT

Geçtiğimiz günlerde, bir grup Kürt siyasetçi Irak Kürdistan bölgesine gitmiş ve oranın yetkilileriyle görüşmüştü. Ardından da birkaç yıldır sözü edildiği halde bir türlü toplanamayan bir "Ulusal Kürt Kongresi"nin yapılacağını açıkladılar. Bir gazeteci, bu gruptan tecrübeli bir siyasetçiye Ulusal Kürt Kongresi'nin ne demek olduğunu sorunca şu cevabı alıyordu: "*Ulusal Kürt Kongresi değil, toplanacak olan Kürdistan Genel Konferansı. Böylelikle konferansı coğrafya ile sınırlı tuttuk.*" Aynı gazeteci şu soruyu ekliyor: "*Kürdistan neresi?*" Bu soru, Marx'ın yüz elli yıl önce Avrupadaki komünizm için dediği gibi, bütün Orta Doğu'da bir hayalet gibi dolaşüyor. Evet, "*Kürdistan neresi?*"

Soru sorulan Kürt siyasetçi, "*Osmanlı metinlerine, dünyadaki atlaslara bakın, Kürdistan'ın neresi olduğu bellidir. Türkiye'de, Irak'ta, İran'da, Suriye'de bölümleri var. Sınırlar açık çizgilerle çizilmese de, Kürdistan, Kürtlerin tarihte yaşadığı yerlerdir.*" şeklinde bir cevap vermiş. Ama işte verdiği cevap, daha başkalarını da ürkütmeye yetmişti ki, hemen sonra başka bir gazetede, sık sık tarih bilgisinden söz eden ve piyasadaki gazeteciler arasında az buçuk entelektüel tarafla bilinen başka bir yazar, bu 'hayaletin' hortlamaması için gereken "itinayı" gösteriyordu. Yazısının sonunda da, "*Allah aklımıza mukayyet olsun*" temennisiyle sözkonusu hayaleti savmaya çalışıyordu. Bu tepkiler, bu ülke insanının nasıl bir şartlandırılmışlık içinde bulunduğunu gösteren tipik tepkiler olması bakımından dikkate değer. İşte bu, seksen beş yıldır *Kürdistan* kelimesinin nasıl korku ve kaygı kaynağı bir çeşit "elfaz-ı küfr" haline getirildiğini de açıkça göstermektedir.

'Küçük diyar' ama büyük telaş!

"*Kürdistan neresi?*" sorusu güncel bir soru ama bütün fikirler geçmişten referans alarak tanımladığı için bu soru da ancak geçmişte neresiydi sorusuyla anlaşılabilir. Nitekim tarihçi diye tanınan yazar da "neresi olmadığını" geçmişe ait bazı haritalardan açıklamaya çalışıyor ve Kürdistan'ın sadece bir "diyar" adı olduğunu, hiçbir zaman da bugün yüklenilmek istenilen anlamda bir yer adı olmadığını söylüyor. Ona göre Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulmuş olan kısa süreli Kürdistan eyaleti de çok dar bir alandaydı.

Kimsenin harita veya sınır çizmeye kalkıştığı yok ama gerçeklerin bu şekilde örtbas edilmesi, coğrafi ve tarihî adların değiştirilmesi kabul edilebilecek bir şey değil. Evet, Kürdistan sınırları net olarak belli bir siyasî coğrafya değildir ama aynı şey Anadolu için de geçerli değil midir? Anadolu dediğimiz yerin sınırları için de, siyasî bir oluşum olmadığı için, çeşitli zamanlarda farklı şeyler söylenmemiş midir? Tıpkı Kürdistan gibi. Üstelik Kürdistan'ın hiç de onun gösterdiği gibi "*küçük bir diyar*" adı olmadığı, Cumhuriyet öncesi bütün gazete ve arşiv belgelerinden de kolaylıkla görülebilir. Hem öyleyse bile neden bugün ısrarla kullanılmasına engel olunuyor?

Bu yazıları okuduğum sıralarda elime bir kitap ulaştı. *Osmanlı Kürdistanı*¹ adıyla yakın zamanda yayımlanan bu kitap, Kürdistan adının tarihsel süreç içerisinde hangi anlamlarda kullanıldığını, nereleri kapsadığını belgeleriyle açıklıyor. Hazırlayanlarının önsözdeki ifadeleriyle kitap, "*Cumhuriyet döneminde*

1 Osmanlı Kürdistanı/Kurdistan Osmanî, Haz. Kürdoloji Çalışma Grubu, bgst Yayınları, 2011, 368 sayfa

kriminalize edilerek âdeta tarihten silinmeye çalışılan 'Kürdistan' kavramının Osmanlı'daki kullanımı üzerine odaklanmaktadır." Kendilerine Kürdoloji Çalışma Grubu adını veren bir grup genç araştırmacının çalışmalarından biri olarak Türkçe-Kürtçe iki dilli hazırlanan kitap, Osmanlı'da 1847'de kurulan Kürdistan eyaletinin salnamelerde görülmeye başlandığı 1848 tarihinden 1868'e kadar çeşitli tarihlerde hangi illeri ve ilçeleri kapsadığını ayrıntılı olarak anlatıyor.

Kitapta ayrıntılı olarak belgeleriyle anlatılan bu süreç, kısaca şöyle özetlenebilir: Osmanlı toprağına dâhil olduğu dönemden 19. yüzyıla kadar Kürdistan coğrafyası, kendine özgü şartlarından dolayı, çeşitli emirlikler idaresinde, özerk olarak yönetilmiştir. II. Mahmut'la başlayan modernleşme çabaları, Tanzimat'tan sonra daha merkezî ve denetimli bir idare arayışını ve bu amaçla da 1847'de Kürdistan eyaletinin kurulması sonucunu doğurmuştur.

Eyaletin resmen ilan edildiği, *Takvîm-i Vekâyi'* gazetesinin 14 Aralık 1847 tarihli sayısında duyurulmuştur. Kitapta, orijinal ve sadeleştirilmiş halleriyle yer verilen bu resmî haberde, Kürdistan'ın yeniden fethedildiği belirtilmiş. Bu habere göre, Diyarbakır eyaleti, Van, Muş, Hakkâri sancakları ile Cizre, Bohtan ve Mardin kazalarının birleştirilip hepsine Kürdistan eyaleti denileceği bildiriliyor. Unutmamak gerekir ki bu eyalet yalnızca siyasi bir birim olarak kurulmuş ve dönemin siyasi şartlarına göre sınırları zaman zaman değişmiştir. Nitekim, kitapta yer verilen salnamelerde de bu değişiklikleri gözlemek mümkün. Bu yüzdendir ki, ilk Türkçe ansiklopedi olan Şemsettin Sami'nin *Kamusu'l-A'lâm*'ında da belirtildiği gibi, ne İran'daki ne de Osmanlı'daki Kürdistan eyaletleri bu isimdeki memleketin bütününe kuşatmaz.

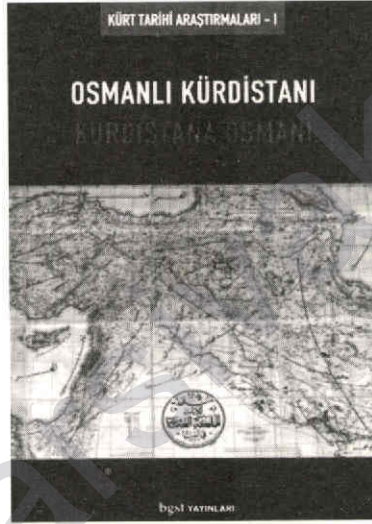
Kitapta yalnızca resmî belgelere bağlı kalınmamış. Ayrıca Osmanlı dönemi coğrafya kitapları da tek tek incelenerek Kürdistan coğrafyası hakkında daha sağlam bilgilere ulaşılmaya çalışılmış. Bir kısmı çeşitli okullarda ders kitabı olarak okutulan bu kitaplarda, Kürdistan adının ne anlama geldiği ve coğrafi olarak nereleri kapsadığı araştırılmış. Bu nokta çok önemli. Çünkü müstakil kitaplar hakkında yazarın şahsî görüşü olduğu şeklinde birtakım itirazlar dile getirilebilir ama ders kitabına girmiş bilgiler, devletin resmî görüşü olmasa bile itiraz

etmediği ve genel olarak kabul gördüğü anlaşılan bilgilerdir. Bir kısmı dönemin askeri okullarında coğrafya ders kitabı olarak da okutulan bu kitaplarda, Kürdistan adının aşağı yukarı bugün de Kürt nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı yerler için kullanıldığı görülmektedir. Kürdistan'ın, sınırları tam olarak bugünkü gibi olmasa da hangi vilayetler ve sancaklardan oluştuğu da ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Kürde 'rüştsüz ergen' muamelesi!

Sanırım buradaki asıl konu, Kürdistan'ın neresi olduğundan çok, neden bu kadar büyük bir korku kaynağı olduğudur. Bugün üzerinde hâlâ ciddi bir boykotajın olduğu Kürdistan adı, iki anlamda algılanıyor herhalde. Birincisi, Türk milliyetçilerinin Turan'ı gibi, hayali ve siyasi bir proje, diğeri ise tarihsel ve coğrafi bir gerçeklik olarak en az bin yıldır kullanılan bir ad. Sorun, sun'î kaygıların gerçekliği baskı altına almasıdır. Yani binlerce yıl boyunca kullanılan adların veya yaşam tarzlarının birtakım projelerle dizayn edilmeye çalışılmasıdır. Bu durum, doğal gerçekliği kimliklendirmekten ve bayraklaştırmaktan başka işe yaramaz ve üstelik büyük tehlikeleri de besler. Modernitenin en büyük açmazı da buydu. Doğayı kendi ideale göre denetim altına almayı ve şekillendirmeyi arzuladı. Ama sonuçta büyük krizler doğurmaktan kurtulamadı. Hâlâ geç ve yanlış bir modernleştirme projesinin Kürtler üzerinde işliyor olmasını görmek, onları bir türlü rüştlarini ispat edememiş ergenler olarak algılayan efendi psikolojisinin tezahüründen başka bir şey değil.

Evet, bütün düşünceler tarihten referans alırlar. Ama tarihin doğru okunması şart. Çoğu zaman tarihle ilişkimiz, bugün verdiğimiz hükmün dayanaklarını orada aramaktan öteye geçmiyor. Kelimelere, kavramlara ve adlara 'vebalî' etiketi yapıştırılarak toplum karantinaya alınmak isteniyor. Oysa asıl vebalî olan, bir asra yakın zamandır mazlumların çığıklarıyla bir türlü yırtamadığı bir zihniyettir. Kürdoloji Çalışma Grubu'nun hazırladığı bu değerli çalışma, tarihin hiçbir zaman alternatifsiz olmadığını gösteren dikkate değer bir kitap. Toplumun hâlâ ciddi yüzleşmelere ihtiyacı olduğu açık. Nitekim "Kürdistan neresi?" sorusu da şartlandırılmış ve korkutulmuş insanların hâlâ ciddi bir 'rehabilitasyona' ihtiyacı olduğunu gösteriyor. ✿

RAMBO GAZETECİLİĞİ ve 'SRİ LANKA MODELİ'

VAHAP COŞKUN

Ağustos ayında TSK'nin PKK'ye yönelik olarak başlattığı hava operasyonlarından sonra Türkiye medyasının "Rambo Gazeteciliği"ne ne denli meyyal olduğu bir kez daha ortaya çıktı. Sayfaları F-16 illüstrasyonları, yüzü boyalı komandolar, patlama görüntüleri ve ağır bir militer dili yansıtan başlıklar kapladı. Ekranlar, önlerinde bir harita, sağa sola ne kadar bomba yağdırılması gerektiği konusunda bizleri aydınlatan emekli askerlere terk edildi. Sağduyu, barış, demokrasi ve insan hakları gibi kavramları devre dışı bırakan medya, anında devletin/hükümetin yanında saf tuttu ve ayrımcılığın ve düşmanlığın körüklenmesine hizmet etti.

Bu dönemde özellikle iktidara yakın duran muhafazakâr medyanın yayınlarına dikkat çekmek gerekir. Alper Görmüş'ün "paralel merkez medya" olarak isimlendirdiği bu grup, bütün yayınlarını hükümetin politikalarına bakarak şekillendiriyor. Nasıl ki klasik merkez medya topluma karşı devleti korumaya kendini adanmışsa, bu yeni paralel merkez medya ise bütün varlığını hükümete vakfetmiş durumda. Paralel merkez medyanın iki başat özelliği var:

Birincisi, "hükümete karşı sıfır eleştiri" politikasını benimsemiş olmalarıdır. Bu medya, hükümetin ve özellikle de Başbakan'ın hiçbir konuda yanlış yapacağına ihtimal vermiyor, bu nedenle de hükümet karşısında hiçbir eleştirel pozisyonu bulunmuyor. "AKP neylerse güzel eyler" diyor ve tüm gücünü AKP tezlerini meşrulaştırmak için kullanıyorlar.

İkincisi ise, milliyetçilikleri ve devletçilikleridir. Paralel merkez medya, konjonktüre bağlı olarak bazen hak ve özgürlük temelli yayınlara ağırlık verebilir. Ancak zor zamanlarda hemen milliyetçi damarları kabaran bu medya, rahatlıkla topyekûn bir savaşın sözcüsüne dönüşür. Bugünlerde bakın iktidara yakın bazı isimleri takip edin; zincirlerinden boşalmış bir milliyetçiliğin nadir numunelerini göreceksiniz onların yazılarında. Baltalarını sıyırmış, bıraksanız bir çırpıda düşmanın üzerine varacak ruh hali içersindeler. "Demokrasi içinde alınacak yol bu kadar", "Siyasetle gidilecek mesafe yok artık" şeklinde yazılar kaleme alıp, Başbakan'ın kullandığı sert sözleri manşete çekip hükümete bir an önce harekete geçmesi için çağrıda bulunuyorlar adeta. Bir zamanlar "apolitli medya" diye eleştirdikleri merkez medyadan daha fazla savaş çığırkanlığı yapıyorlar.

Toplumların bazen akıl yitimine uğradıkları anlar olur. Akıl paranteze alınır bu dönemlerde, en olmayacak önerilere akılı başında öneriler muamelesi yapılır; uygulandığında sadece yaşayan neslin değil gelecek nesillerin de hayatını karartacak politikalara bel bağlanır. Bu tür politikacıların savunucuları yeri göğü inletirler, politik aktörlere bir an önce harekete geçmeleri çağrılarında bulunurlar.

Türkiye de böyle günlerden geçiyor bu aralar; Kürt meselesinde yine akıl yitimi yaşanıyor. PKK, liderinin "Barış Konseyi için devletle anlaştık, artık devrimci halk savaşına gerek kalmadı" dediği bir dönemde eylemlere başladı. Bir yandan 1990'lı yılları hatırlatan eylemler yapıyor PKK, diğer yandan ise baskın ve pusularla orduyu daha fazla savaşın içine çekiyor. AKP ise, her siyasal iktidarın gelip dayandığı "güvenlik politikası"na bel bağlıyor; bir taratan sınır-ötesi ve sınır içi operasyonlara ağırlık veriyor, diğer yandan ise siyasi ve hukuki alan üzerinde daha fazla baskı uygulayacağını işaretlerini veriyor.

'Paralel Merkez Medya'

Böylesi bir ortamda medya hayatı bir öneme sahiptir. Tercih edeceği dile bağlı olarak medya, sağduyunun hâkim olmasına katkı sağlayabileceği gibi ateşin daha fazla harlanmasının ve savaşın her yanı sarmasının müsebbibi de olabilir. Türkiye'de medya, ne yazık ki, bu tür dönemlerde barış dilinden uzaklaşıyor ve sürekli olarak savaşın ekmeğine yağ sürüyor. Devlet yönünü silaha çevirmeye görsün, gazetelerin sayfalarından kan damlıyor.

Bir ibret vesikası

Bu savaş çığırtkanlığının ibret vesikası niteliğindeki bir örneğine -Yeni Şafak'ın 18 Ağustos 2011 tarihli nüshasına- özel olarak değinmek gerekiyor. Gazete, 4 BDP milletvekilinin resmini basmış, üzerine de "Katil Sızsınız" diye bir manşet atmıştı. Haber (!) metni ise şu şekilde kaleme alınmıştı:

"Türkiye, Çukurca'da şehit düşen 12 fidan için gözyaşı dökerken, kanlı tablonun baş sorumlusu demokrasi kılıfı ile her fırsatta terörü yücelten BDP oldu. Kandil'in sözünden çıkamayan, kardeşlik projesini sabote etmek için her yolu deneyen, canlı bombayı 'şehit' ilan eden BDP, katliamların ortağı haline geldi."

Aynı gün gazetenin bazı köşe yazarları da hızlarını alamamışlardı. Yasin Doğan mahlası ile yazan malum şahısın -KCK operasyonlarına güzelleme yaptığı- yazısı "Alçaklar, alçaklık, kan emen vampirler" gibi ifadelerle bezenmişti. Genel Yayın Yönetmeni Yusuf Ziya Cömert ise "PKK, dostluk istemiyor. Kim bilir hangi gâvurun gönlünü hoş etmek için milleti birbirine düşman etmeye çalışıyor" derken -Kürt düşmanlığı yanında- gayri-müslim düşmanlığı yapmayı da ihmal etmiyordu. Kısaca gazete, meşru bir siyasi partiyi katil ilan ederek açık bir hedef haline getiren, düşmanlığı ve ayrımcılığı körükleyen içeriğiyle, kelimenin tam manasıyla bir utanç belgesi niteliğindediydi.

Sri Lanka sevdalıları

Savaş şakşakçılığının zirve yaptığı bu günlerde, tüm sorunları zor ve güç kullanarak halledeceğini düşünenler ikide bir ısıtıp önümüze koydukları Sri Lanka Modeli'ni daha açık bir dille ve pervasızca dile getirmeye başladılar. Mesela son dönemlerde hükümet politikalarının yılmaz savunucusu pozlarına bürünen Yiğit Bulut şöyle yazıyordu:

"Sevgili dostlar, Başbakan Erdoğan'ın 'Her şey artık farklı olacak' cümlesine kadar Türkiye'nin tavrında belirgin bir 'pasif tavır' olduğu söylemine ben de katılıyorum. Demokratik Açılım süreci tüm yönleriyle 'işlesin, çalışsın' diye beklendi ve bu dönemde haklı gerekçelerle 'asker, pasif konuma' çekildi. Erdoğan'ın söylemi sonrası 'henüz kamuoyu' görmese bile çok yakında göreceğiniz gibi 'hareket stratejisi' tamamen değişti... Yeni konsept çok geniş askeri operasyonlar hatta Kandil'e yapılacak bir indirme harekâtı üstüne kuruluyor... Operasyonun adı büyük ihtimalle 'Cehennem Harekâtı', Türkiye'de 'Sri Lanka modelinin' hayata geçtiğinin işaret fişeği olacak. Böyle bir operasyonun başladığı zaman da 'geri dönüşünün' olmayacağını düşünüyorum. Tür-

kiye yeni cihanşümül konseptine uygun bir 'filiyat' yaratacak. Ne zaman mı? Pek yakında..."

Bir cehennemi müjdeledikten sonra insanlığı da elden bırakmıyor yazar ve PKK'lilere çağrıda bulunuyor: "Yazdıklarımın inanmayabilirsiniz ama inanın, teslim olun ve Türk devletinin 'gözü karardığında' nereye kadar gidebileceğini yaşayarak görmeyin. Amerika bu sefer KESİNLİKLE DUR demeyecek. Benden söylemesi." (HABERTÜRK, 15.08.2011)

Peki, nedir bu Sri Lanka modeli? Bu kadar kayıtsızlıkla telaffuz edilebilecek ve hiçbir ahlaki kaygı gütmeyen teklif edilebilecek bir model midir acaba?

Sri Lanka sorununun arka planı

Sri Lanka, 1948 yılında Britanya'nın sömürgesi olmaktan kurtuldu ve bağımsızlığını kazandı. Önce "Seylan" olarak bilinen ve 1974'te ismini değiştirip Sri Lanka ismini alan ülkede çok sayıda dini ve etnik kimlik bulunuyor. Sinhalalar toplam nüfusun yüzde 74'ünü, temel etnik azınlık olan Sri Lanka Tamilleri ise nüfusun yüzde 12,7'sini temsil ederken, Hindistan Tamillerinin oranı yüzde 5,5, genellikle Mağribi de denilen Müslüman Tamillerinin oranı yüzde 7,5'dir. Aynı zamanda 'Kentliler' denilen ve ataları Avrupalı -çoğunlukla da Portekizli ve Hollandalı- olan bir Sri Lankalılar topluluğu da vardır ama bunların oranı çok düşük ve sayıları da giderek azalıyor.

Britanya adayı Hollandalılardan devraldığında, o güne kadar Güney Asya'da görülmemiş bir şey yaptı ve öğretim dilinin İngilizce olduğu bir eğitim sistemi meydana getirdi. Bu eğitim sisteminden azami şekilde istifade eden Tamiller, bürokraside, kamuda, hukuk ve sağlık hizmetlerinde hâkimiyeti ele geçirdiler. Zenginleşen ve güç kazanan Tamiller, çoğunluğu teşkil eden Sinhalaları küçümseyen bir politik kültür de geliştirdiler. Ancak bu durum 1948'den sonra değişti. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra gelişen Sinhala milliyetçiliği, Tamillerin ülkedeki üstünlüğünü kırmak için çok yönlü bir çaba içerisine girdi.

Bu bağlamda üç yönlü bir politika izlendi: İlk, ana-okuldan üniversiteye kadar tüm eğitim-öğretim parasız hale getirilerek Tamillerin eğitim alanındaki avantajlı konumuna son verildi. 1960 yılında, özel kurumların ve kiliselerin elindeki tüm eğitim kurumları kamusallaştırıldı. Böylelikle eğitim, Sinhalaların egemen olduğu kamu bürokrasisinin eline geçti ve bu bürokrasi de Tamil bölgelerindeki okullara yerli fon vermeyerek veya gerekli malzemeleri göndermeyerek bilinçli bir mahrum etme politikası izledi.

İkincisi, 1956 yılında kabul edilen "Sadece Sinhala Dili" Yasası idi. Bu yasaya göre, hükümetin resmi dili İngilizce olmaktan çıkıyor, Sinhala dili oluyordu. Bunun anlamı ise, İngilizceye hâkim olan ama akıcı şekilde Sinhala dili konuşamayan Tamillerin açıkça dezavantajlı bir konuma düşürülmesiydi.

Üçüncüsü ve bardağı taşıran son damla ise, 1970'li yılların başında üniversiteye girişte topluluk kotalarının belirlenmesi oldu. Böylelikle yetenekli gençlerinin önce üniversite eğitimi alması önlenmiş ve bir bütün olarak Tamillerdeki dışlanmışlık hissini kabarttı. Tüm bu politikanın gayesi açıktı; kamu imkânlarını Sinhala topluluğunun yararına seferber ederek Sinhalaların hükümet ve bürokrasi içindeki dirençlerini artırmak ve buna karşılık Tamillerin mesleki alandaki ve kamusal istihdamdaki sayısını mümkün mertebe azaltmaktı. 1983'te Maliye Bakanı Ronnie Del Mel "İyi olan ne varsa Tamillerin elindeydi" diyordu; amaç iyi olan şeyleri Tamillerden almak, Sinhalalara vermektir.

Tamiller bu ayrımcı politikaya karşı önceleri siyasal alanda mücadele etmeyi denediler. Amaçları, Sinhalalarla bir iktidar paylaşımına giderek kendi haklarını koruyacak federatif bir yapı kurmaktı. Bu amaçla şiddet içermeyen bir siyasal direnişe gittiler ve barışçıl protesto gösterileri düzenlediler. Ancak

Sinhalalardan oluşan silahlı kuvvetler bu gösterileri sert bir şekilde bastırdı ve Tamillere karşı bir devlet şiddetine başvurdu. Tamiller buna iki yönlü yanıt verdiler: Bir taraftan yeni bir siyasal parti kurup parlamenter mücadele içerisine girdiler, diğer taraftan ise bağımsız devlet talebiyle silahlı mücadeleye giriştiler.

Tamil Kaplanları

Tamil Kaplanları 1983 yılında eylemlerine başladı. Tamil Kaplanlarına göre, Sri Lanka hükümetinin Tamillerin haklarını tanıması ancak şiddet yoluyla mümkün olabilirdi ve bu amaçla şiddetin her çeşidine başvurulabilirdi. 1983-2000 yılları arasında çok sayıda askeri hedefin yanında, sivillere ve siyasi aktörlere yöneldi. Hindistan Devlet Başkanı Rajiv Gandhi ile Sri Lanka Başkanı Premadesa'yı öldürdü. Tamil şiddetine, devlet de aynı şekilde şiddetle mukabele ediyordu.

Devlet ile Tamil Kaplanları 2000 yılında görüşmeye başladılar ve 2002 yılında bir ateşkes ilan edildi. Ateşkes ile birlikte Tamillerin taleplerinde bir yumuşama oldu. Tamillerin lideri Pabhakarahan 2002 Nisan ayında taleplerini şu şekilde dillendiriyordu:

"Üç temel vardır. Tamil vatani, Tamil uyruğu ve Tamilin kendi kaderini tayin hakkı. Bunlar Tamil halkının temel talepleridir. Bir kere bu talepler kabul edilir yahut bu üç temeli tanıyan bir siyasi çözüm ileri sürülür ve halkımız bu çözüme ikna olursa, o zaman biz de Eelam talebimizden vazgeçmeyi düşünürüz."

Tamiller, bağımsız bir devlet yerine kapsamlı bir öz-yönetimi içeren çözümü kabul edecek noktaya gelmişlerdi. Ancak, bu öneriler dahi Sinhala milliyetçilerinin hazmedebileceği öneriler değildi. Onlar,

bu tür önerilerin üniter devleti böyleceğine ve iki ayrı devletin yaratılmasına sebebiyet vereceğini düşünüyordular. Bu anlaşmazlık, ateşkesin bozulmasıyla sonuçlandı ve tüm adayı bir şiddet dalgası esir aldı.

2005 yılında milliyetçi lider Rajapaksa, Devlet Başkanı koltuğuna oturduğunda Tamil sorununu kökten halletmek için geniş kapsamlı bir operasyona başladı. Asker sayısını artırdı, silahlandırmaya hız verdi ve 2008 Eylül ayında savaşı başlattı. 9 aylık savaşın sonunda Mayıs 2009'da Tamillerin liderinin öldürüldüğü açıklandı ve devlet zaferini (!) ilan etti.

Zaferin (!) bilânçosu

Ancak bu zaferin (!) ne pahasına gerçekleştiği daha sonra ortaya çıktı. Bağımsız örgütler, bu savaşta hem devletin hem de Tamil Kaplanlarının yoğun bir şiddet uyguladığını bulgularıyla ortaya koydular. Devlet güçleri, sivil-silahlı ayrımı yapmadan bütün Tamilleri hedef almıştı, devletin yaptığı kapsamlı ve hedef gözetmeyen bombardımanlarda binlerce sivil öldürülmüştü. Hastaneler, okullar bombalanmış, teslim olan Tamiller kurşuna dizilmişti. Savaş bölgesindeki siviller insani yardımdan mahrum bırakılmıştı. Hükümet güçleri gözaltına aldıkları kişileri yargısız infaza tabi tutmuş ve gözaltındaki kadınlara tecavüz etmişlerdi. Kişiler zorla kaybettirilmiş, Tamillerin yerleştirildiği kamplar Nazi kamplarından geri kalmamış ve tüm bu vahşet dünyadan gizlenmeye çalışılmıştı.

Tamil Kaplanları da şiddet uygulamada devletle yarışmıştı. Savaştan kaçan Tamilleri canlı kalkan olarak kullanmış ve öldürmüş, askeri teçhizatları sivillere yakın yerlerde konuşlandırmıştı. Çocukları örgüte almış, insanları zorla çalıştırmış ve sivillere yönelik intihar saldırıları düzenlenmişti. Bu 9 aylık vahşetin sonucunda en az 40 bin sivil hayatını kaybetmişti.

Bu tablo herkese bir şeyler anlatıyor olmalı. Bu nedenle oturdukları rahat koltuklarından ve rahatından hiçbir şey kaybetmeyeceğinin verdiği güvenle Sri Lanka modelinin reklâmını yapanlara karşı hep birlikte ses yükseltmek ve özellikle bu zor günlerde demokrasinin ve barışın yanında durmak gerekiyor.

(Not: Sri Lanka'daki sorun hakkında daha ayrıntılı bir okuma için, bu makaleyi yazarken yararlandığım, şu yayına bakılabilir:

Ahmed S. Hashim; Aslanlar ve Kaplanlar Cennette: Sri Lanka'da Terörizm, Ayaklanma ve Devletin Yanıtı, Defence Against Terrorism Review, Cilt 3, No 1, 2010 Bahar, s. 1-24, <http://www.coedat.nato.int/publications/datr5-tr/DATR5-TR.pdf>) ❀

KUÇEYA BA

Şev baskên xwe dirûçikîne
Li ser kuçeyên dagirkirî
Tenêî jinebî maye
Devdelîngê xwe hildide
Ji şer re
Avahî rihan dipelînin
Tîrêjên fedyok xwe ditefînin
Û dimirin
Perperokên şevê
Notirvanê kuçeyê
Dimirin
Awirên xizan
Darên pasawan
Zehferan jî çûne
Tehm
Ketine gorên vê kuçeyê
Tarî
Ketiye pêşiya malan bayê digire
Payîz
Havînan tazî dike
Bihar
Çileyan diwelidîne
Li vê kuçeyê werz jî pîç bûne
Şev bê ser û ber e
Nîjadeke nû dizê
Sêwir tenê zayende
Tarî şan e
Hogir Jiyan

bir heykeli yıkmadılar, bir sevdayı öldürdüler...

'ÇAYDA ÇIRA' YANMIYOR ARTIK!

METİN AKTAŞ

Kentler sadece insan, beton ve demirin 'fiziki' toplamından ibaret değildir. Canlı organizmalar gibidir. Hafızaları vardır. Geçmişten bugüne, o kentte yaşamış bütün halkların kültürel birikim ve sentezlerini bir şekilde saklar, korur. Tarihin en katı, en zalim yönetimleri bile kentlerin bu dokusunu tümüyle yok edememişlerdir. Kültürel katliam ve yağma ne kadar acımasız ne kadar ağır olursa olsun, kentler, üzerinde yaşamış halkların kültürlerini bir ana şefkatiyle korur, gelecek kuşaklara taşır. Farklı kültürlerin inkârı ve imhası üzerinde varlıklarını sürdürmeye çalışsa da birileri, kentin taşına, toprağına, havasına, suyuna, ağacına siner bu kültürel kodlar...

Ülkemizde sağcı, gerici, milliyetçi iktidarlar yıllardır başka kültürlerle düşmanlık, inkâr ve imhayı amaçlayan bir insan tipi yaratmaya çalıştı. Bu insan tipi, birlikte yaşadığı, farklı kültürlerden, etnik kimliklerden insanların yaşamını tehdit ederken aslında kendi yaşamını da tehdit etmektedir. Toplum, ülkeyi bir zindana dönüştürmektedir; farklı hayat tarzlarına düşman olan, düşüncesi, inancı dışındaki her şeyi sindirip yok etmeyi amaçlayan iktidarlar ve onların imalatı insanlar öyle görünüyör ki bu ülkeye, bu ülkede yaşayan halklara daha çok acı çektirecekler. Siyasal iktidar ve bu ülkede egemen kültürden insanların sık sık üstün hoşgörü meziyetleriyle övündüklerine tanık oldukça acıdan yüreğim sızlar. Yaşananlar, söylenenlerin tam zıddı zira.

Harput'ta katledilen ortaklık

Harput-Elazığ, 1915 Ermeni tehcirine kadar farklı kültürlerden Türk, Kürt, Ermeni, Süryani, halkların iç içe yaşadığı bir kentti. Binlerce yıl bir arada yaşayan farklı etnik kimlik ve kültürlerden halklar, etkileşim ve entegrasyonla ortak bir kültür oluşturdular. İç içe yaşarken hem 'farklı'ydılar, hem de onları bir arada tutan ortaklıkları vardı. Bir zamanların Harput'unun kadim sakinlerinden olan Ermeniler, Süryaniler yok edildi sonra. Tarihçi Murat Bardakçı'nın elinde olduğunu söylediği, Ermeni tehcirinin mimarlarından olan Talat Paşa'nın hatıra defterinde yazıldığına göre, 1915'te Harput'ta 74 bin Ermeni yaşamaktaydı. Şimdi bir tekini bulmak mümkün değil! Katledilen, tehcire gönderilen Ermenilerden geriye kalan son kalıntılar ise en son 1950 yılında

dozerlerle yerle bir edilerek yok edildi. Ermenileri çağrıştıran, onlardan geriye kalan hiçbir şey bırakılmak istenmiyordu çünkü.

Evet, evleri, sarayları, kiliseleri, manastırları yok ettiler ama onlardan geriye kalan, şimdi bu topraklarda yaşayanların yaşamlarına sinmiş, yaşamlarının bir parçası olmuş kültürel değerleri yok edemediler.

İşte geçenlerde yıkılan Çayda Çıra heykeline olan husumetin arkasında bu gerçeğin izlerini de aramak gerekiyor. Herkes biliyor ki Çayda Çıra heykeli Elazığ-Harput folklorünün adeta 'milli' bir oyunu haline gelmiş Çayda Çıra oyununu sembolize ediyor. Çayda Çıra oyunu ise bu topraklarda yaşamış Ermenilerin, Süryanilerin, Kürtlerin, Türklerin ortak kültürünün önemli bir unsurudur. Çayda Çıra heykelini yıkmakla, şimdi bu topraklarda olmayan halklardan miras kalmış ve kentin ruhuna işlemiş bir ortak kültürel değeri de yok etmek istiyorlar. Bu, boş, nafile bir çabadır. Bakmayın siz farklı kültürlerin inkârı, imhası üzerinden bir yaşam kurmaya çalışanlara; ne geçmişte, ne de bugün, insanlığı, ülkeleri, kentleri tek bir kültür içerisine hapsedemedi hiç kimse. Bundan sonra da yapamayacaklar. Bu haksız, zalimane çaba, zaman ve insan kaybından başka bir şey değildir.

Çayda Çıra neyin sembolüydü?

Çayda Çıra heykeli artık yok! Bu ülkenin milliyetçi, muhafazakârlarının gözleri aydın! Sevinsinler, mutlu olsunlar; Elazığ'ın simgesi Çayda Çıra heykelini Elazığ Belediyesi yıktırdı. Yolu Elazığ'a düşmüş olanlar, Elazığ-Malatya yolu üzerinde bir kavşağın ortasında duran Çayda Çıra heykelini görmüşlerdir mutlaka. Senelerdir hep oradaydı. Hiç kimseye bir zararı da yoktu! Ne kimseyi dövmüşlüğü, ne sövmüşlüğü vardı. Ne, yüzyıldır bu ülkede yaşanan zalimane, adaletsiz iktidarları destekledi, ne de, örneğin, 1915 öldürülüp tehcire gönderilmiş bu kentin sakinlerinin ölüm fermanlarını onayladı. O katliamların yaşandığı bu topraklarda, gözlerini hayata yeni açmış bir çocuk gibi lekesiz ve tertemizdi. Kentin yok edilmeye çalışılan çok kültürlü dokusunun canlı sembolü gibiydi o. Şimdi aramızda olmayan o güzel insanlardan geriye kalmış bazı şeyleri bize ifade eden bir sembol...

Şimdi yok Çayda Çıra heykeli.

Güneşin kenti yakıp kavurduğu sıcak yaz günle-

rinde, yağmurların yağdığı bahar günlerinde, karın beyaz bir örtü gibi kenti kapladığı kış günlerinde... Çayda Çıra heykeli hep orda o kavşakta bu kenti bekledi durdu. Soğuk günlerde çok üşüdü, yağmurlu günlerde çok ıslandı, kar yağarken dondu, kızgın güneş vururken yandı ama asla sitem etmedi... Hep bekledi. Elazığ'a gelen insanlara ilk selamı o verdi... Bu kenti terk eden insanların geri dönmelerini bekledi. Yıllardır sevgilisinin kendisini sevmesini bekleyen bir deli sevdalı gibi bekliyordu bu kenti...

Bir heykeli yıkmadılar yani, bir sevdayı öldürdüler... Bu kente sevdalı bir aşığı öldürdüler... Ama en acısı da, kayda değer bir tepki çıkmaması kentin insanlarından. Vefasızlık diz boyu! O kavşaktan geçip yıllardır orada duran heykeli göremeyenler ne hissettiler acaba? Sevindiler mi yoksa?

Ne istemişlerdi Çayda Çıra heykelinden? Heykelin, yıllardır gölgesine sığındığı o güzelim ağaçlardan? Ne yapmıştı o ağaçlar size? Ah siz *vatan sevgisi* diye heykel yıkan, ağaç kesen, yeşillikleri betonlaştıran, farklı kültürlere, etnik kimliklere tahammülsüzler sizi... *Vatan*, sizin zihinlerinizdeki köhnemiş dogmalar mı, yoksa yıkılan heykeller, kesilen ağaçlar, kuruyan, kirletilen nehirler, göller, yok edilen binlerce canlı türü müdür?

Mapus heykellere özgürlük!

Şimdi üzülme sakın sen Çayda Çıra heykeli! Bilirsin ki, başı vurulan, dogmalara kurban edilen ilk sunak heykel sen değilsin. Senden önce de "*müstehtecen*" diye yerlerinden sökülüp karanlık mahzenlere hapsedilenler oldu. Daha kısa bir süre önce, Kars'ta başı vurulan İnsanlık Anıtı'nın akibetini bilirsin

elbet. Biliyorum artık, uğur getirir diye yeni evlenen gençlerin düğün konvoyları senin çevrende dolaşmayacak... Biliyorum, bu kente gelenler ilk selamı senden alamayacaklar artık... Evet, seni de *put* diye, diğer heykeller gibi, kimbilir hangi karanlık mahzende hapsedtiler...

Çayda Çıra heykelinin yıkılmasını protesto etmek için basın açıklaması yapan bir avuç insandan biri olan heykeli yapan Nurettin Orhan'ın oğlu Uygur Orhan'ın çığlığını acaba ne zaman duyacak bu kent, bu ülkenin yöneticileri:

"Biz onları tapmak için yapmadık. Bir güzellik olsun, halkın estetik beğenileri gelişsin, halk yararlı olsun diye yaptık. Şu an parçalanmış anıtın figürleri nerede? Bilmiyoruz. Bu anıtın akıbeti hakkında Valilikten, Belediyeden ve Karayolları Bölge Müdürlüğü'nden haber bekliyoruz. Buradan sanat düşmanlarına, bu vandalizmin ekmeğine yağ sürenlere sesleniyoruz. Bu heykeli yıkmakla sadece sakalımızı kestiniz. Biliyoruz ki çıkar kesilen sakal daha güre. Bu yapıtları, sanat düşmanlarına, vandalistlere, rant kaygısına yem etmeyeceğimizi ve bunun takipçisi olacağımızı buradan bildiriyoruz. Sanat her yıkılıştan yeniden doğar. Bu vandalizmi, yıkım kültürünü kıymıyor, Elazığ halkının belleğine ve duyarlılığına güveniyoruz. Çayda Çıra Elazığ'dır, Elazığ Çayda Çıra'dır. Sizler bu heykeli yıkmakla bir büyük öyküyü, bir aşk öyküsünü yıktınız. Sizler bu heykeli yıkmakla, büyük bir efsaneyi yıktınız."

Uygur Orhan'ın sözlerini kaç kişi duydu, bilmiyorum. Ama şunu biliyorum ki, bu karanlık, bu zulmet nihai değil. Gün gelecek, kafası koparılarak karanlık mahzenlerde mapus tutulan heykeller de özgürlüklerine kavuşacaktır. ✨

MUNZUR'U SAVUNMAK

DR. GAYE YILMAZ

29-31 Temmuz tarihleri arasında Dersim Festivali'ni izlemek ve olabildiği ölçüde düşünsel katkı yapmak üzere Dersim'deydim. Yöreyi, Munzur'da barajlara karşı yıllardır mücadele veren Munzur Koruma Kurulu'ndan dinleyerek öğrenmiş ve daha önce hiç gitmemiştim. İlk giden biri olarak özelde Munzur ve genelde Dersim için "gördüm" demenin ne kadar yetersiz kaldığını; bunun yerine "Munzur ve Dersim'in içine baktım" demenin çok daha anlamlı olduğunu iliklerime kadar hissettim. İzlenimlerimi ve değerlendirmelerimi paylaşacağım bu kısa yazının başında, Dersim'in genç ve candan Belediye Başkanı sevgili Edibe Şahin'e ve çalışma arkadaşlarına beni Dersim Festivali'ne davet ettikleri için teşekkür etmeliyim.

Tespit ve değerlendirmelerimin üç günlük süre içinde yaptığım gözlemlere ve izlenimlere dayanıldığını, dolayısıyla, bu tespitlerin tüm bölge halkına genelleştirilemeyeceği gerçeğini hatırlatmamda

yarar var. Dersim'de en fazla dikkatimi çeken durum, muhalefetin her halinin -Türkiye'nin diğer pek çok yerine oranla- ne denli özgür yaşandığı oldu. Yalnızca kentin her yanına asılmış pankartlar değil; yanı sıra farklı siyasi gruplar tarafından düzenlenen kısa yürüyüşler de bu özgürlüğü algılamamı kolaylaştırdı. Benzer şekilde muhalefet etme hallerinin çeşitliliği de pek görmeye alışkın olmadığım manzarlara arasındaydı. Doğrudan emek ve doğa ile ilgili taleplerin yer aldığı pankart ve dövizlerin yanı sıra İstanbul, İzmir ve Ankara'da fazlaca görmediğimiz inanç, dil ve kültür temelli taleplerin dillendirildiği pankart ve dövizlere sadece kent merkezinde değil, ara sokaklarda ve hatta dükkân vitrinlerinde bile rastlamak mümkündür.

Munzur'u farklı kılan ne?

Yıllardır duyduğum ve ancak kendi gözlerimle

gördüğümde anlamlandırabileceğimi düşündüğüm Munzur çayına ve bu doğa harikasını korumak için verilen mücadeleye gelince, sanırım söylenecek çok şey var. Öncelikle gerek Munzur'un kendisinin gerekse çayın aktığı coğrafyada yarattığı olağandışı güzelliğin anlatılamayacağı, ancak yaşanacağı tespitini yapmalıyım. Fırat'ı besleyen diğer çayları görmediğim için bu güzelliklerin yalnızca Munzur'a özgü olduğunu söyleyemem. Buna karşın, Munzur'da barajlara karşı verilen mücadelede, yıllardan beri, "Munzur'un eşi benzerinin bulunmadığı" vurgusunu her zaman hissetmiş ve Munzur'u bu kadar özel yapan şeyin ne olduğunu hep merak etmişimdir. İşte Munzur'un bana anlatılmasıyla benim Munzur'u yaşamam arasındaki fark da tam bu noktada görünür hale geliyor. Evet, Fırat Türkiye içinde ve dışında onlarca kenti kat ederek kilometreler boyunca gürül gürül akan, Irak topraklarında Dicle ile buluşup ünlü Şattül Arap'ı oluşturan büyük bir nehir. Üstelik Fırat, Türkiye devletinin üzerine en fazla baraj yapmayı projelendirdiği, hatta bugün için toplam inşa edilecek baraj sayısını 89 olarak belirlediği bir nehir. Bu gerçekliğe karşın, "acaba neden Fırat'ın, hatta 58 baraj projesi ile Fırat'ı bir adım arkadan izleyen Dicle'nin tamamını talep eden bir mücadele yerine sadece Munzur çayını talep eden bir mücadele yürütülüyor?" sorusunun cevabı da sanırım yukarıda altını çizdiğim farkı anlamayı gerektiriyor.

Öncelik 'inanç merkezleri' olursa...

Bu sorunun cevabı için kuşkusuz başka değişkenlere de bakılması gerekir. Ancak ben bu kısa değerlendirmede söz konusu değişkenlerden yalnızca birine, ama son derece ağırlıklı birine odaklanmayı tercih ediyorum: Munzur'u farklı kılan "inanç merkezleri"ne... İnanç merkezleri kavramının Munzur için kullanıldığına ilk kez Berlin'de tesadüfen rastladığım bir Munzur protestosu sırasında tanık olmuş ve neyin kast edildiğini pek de anlayamamıştım. Bu yazıyı okuyan, fakat Munzur'u görmemiş olanlar için küçük bir açıklama yapmakta yarar var. Munzur çayının ilk doğduğu, 'göze' adı verilen, kayaların içinden çıkarak çayı oluşturan su kaynakları, aynı zamanda Dersim halkının ibadet amacıyla ziyaretlerde bulunduğu kutsal yerleri temsil ediyor. Kuşku yok ki inançlar, gerçekten özgür insan bilincinin tercihine dayandığı, toplumsal sistem tarafından yönlendirilmediği, toplumların kamplara bölünmesine yol açmadığı, kardeşçe ve barış içersinde yaşamı teşvik ettiği ölçüde saygı gösterilmesi gereken düşüncelerdir. Hele ki, doğayı ve onun başta su olmak üzere en temel bileşenlerini kutsayan bir inanç sistemi elbette ve sonuna kadar savunulmak zorundadır.

Buna karşın, meseleye bir de 'dini ve kültürel inançlara endekslenmiş toplumsal mücadeleler' açısından yaklaştığımızda bir 'öncelikler' sorunuyla karşı karşıya kalmamız adeta kaçınılmaz görünüyor. Şöyle ki, eğer öncelik dini inançlara verilmiş ve doğanın korunması ikincil, hatta zaman zaman üçüncül bir konumda kalmışsa, orta ve uzun vadede inanç merkezlerini de korumak imkânsız hale gelebilecektir. Bu teze karşılık, örneğin, "inanç merkezleri doğayla iç içe geçmişse, inanç merkezini savunmak zaten doğayı savunmak anlamına geleceği için böyle bir şey olamaz" denebilir. Oysa benim Munzur gözelerinde ve Munzur çayı boyunca kutsal kabul edilmiş yerlerde gördüğüm manzaralar ve dinlediğim sunuşlarda dile getirilenler aktarmaya çalıştığım kaygılarımı doğrular niteliktedir. Açıklayacak olursam, bölgenin önemli bir çoğunluğu tarafından asıl kutsanan, birincil öneme sahip olan yerler 'gözeler' ve Munzur çayı boyunca kutsanmış noktalar. Başka bir deyişle bu kutsal yerlerin ziyaret edilmesini imkânsız hale getirecek her türlü girişim Dersim'de başka hiçbir yerde görülmemiş bir dirençle karşılaşacaktır, bu kesin. Buna karşın, ziyareti engellemeyecek, ama orta ve uzun vadede sadece kutsal yerleri değil bütün Fırat havzasını tehdit edecek girişimlere aynı düzeyde bir muhalefet gösterilip gösterilmeyeceği konusundaki ciddi soru işaretleri ortada durmaktadır. Bu tespitimi haklı çıkaracak gelişmelerden bir tanesi, gözelerin tam gözündeki inşa edilmiş, gözelerin topluca bulunduğu bölgeyi çirkin borularıyla istila etmiş bir içme suyu tesisinin ibadet edenleri çok fazla rahatsız etmiyor olması; daha da ötesi Munzur mücadelesi sırasında da pek gündem yapılmıyor olmasıdır. Çünkü bütün çirkinliği ve Munzur suyunu sömürmesi gerçeğine karşın bu kapitalist tesis -henüz- ziyarete bir engel oluşturmamaktadır. Diğer bir deyişle, öncelik ziyaretlere verilmiştir.

'Kutsallarımıza dokunmayacaklarmış' rehabeti

Yer altı ve yer üstü su kaynaklarının yanı sıra evsel su kullanımını da ticarileştirme konusunda son derece kararlı olan egemenler için, sınırları kültürel ve dini inançlarla belirlenmiş bir mücadeleyi zapt u rapt altına almaktan daha kolay bir şey yoktur. Halkın sürecin bütünlüklü bilgisine sahip olmayışı, egemenlerin işini daha da kolaylaştırır ve egemenlerin uzlaşma çabaları çoğunlukla olumlu sonuçlar verir. Tıpkı yöre halkı arasında dolaşan 'devlet inanç merkezlerimize dokunmayacakmış' söylentisinin halkın büyük çoğunluğuna rahat bir nefes aldırması gibi. Festivalin son gününde Dersim'de düzenlenen

yürüyüşün önemli bir çoğunluk tarafından balkonlardan izlenmesi ve bu yılki yürüyüşün yalnızca 4-5 bin kişinin katılımıyla yapılmış olması da -diğer faktörlerin yanı sıra- bu tarz söylemlere bel bağlandığını da düşündürmektedir.

Bu 'rahatlama' halini açık seçik görünür kılan başka durumlar da vardı. Örneğin Munzur'u savunan onlarca slogana karşı, tüm Fırat'ı ve Dicle'yi talep eden, ya da yapılacak barajların başta Kuzey Irak olmak üzere tüm komşu halkların suya erişimini engelleyeceğini anlatan slogan ve döviz sayısının yok denecek kadar az olması da inanç odaklı toplumsal mücadelelerle ilişki içinde düşünülebilir. Diğer yandan, yine gözlemlediğim kadarıyla, halkın önemli bir çoğunluğu, inanca endeksli toplumsal mücadelelerle ilgili uyarıları "inançlara saldırı" biçiminde algılama eğilimi göstermektedir. Yine de hiç kuşku yok ki Dersim'deki doğa ve emek mücadelesi, ne benim gözlemlerimle ne de mücadeleye dair uyarıları "inançlara saldırı" olarak algılayanlarla sınırlı değildir.

Yukarıda sözünü ettiğim uyarı ile ilgili olarak, gerçekten de Munzur suyunu, inanç merkezlerine dokunmadan ticarileştirmenin de mümkün olduğunu belirtmeliyim. Ancak bu yapıldığında, bir doğal kaynağın kapitalist rekabete açık hale getirilmesinin doğal bir sonucu olarak orta ve uzun vadede 'gözelere' kendiliğinden kuruyacak ve ziyaret edilecek bir kaynak da kalmayacaktır. Biraz daha açacak olursam, gözelerle hiçbir yatırım yapılmaması ama Fırat

havzasının ve nehrin kalan bütün bölümlerinin HES'ler, barajlar, içme suyu tesisleri ile işgal edilmesi halinde havza beslenemeyecek ve gözeler kuruyacaktır. Su kaynaklarının ticarileştirilmesi kimi zaman içme suyu tesisleri, kimi zaman HES'ler, kimi zaman barajlar, kimi zamansa eko-turizm, ekotarım gibi farklı kılıklara bürünerek çeşitli biçimler altında olabilir.

Mücadeleyi bütünleştirebilmek...

Aynı uyarı bana, yaklaşık 15-16 yıl önce Bergama'daki siyanürle altın üretilmesine karşı başlatılan mücadeleyle ilk tanışmamı anımsatıyor. Mücadelelerin öncüleri tarafından yükseltelen slogan ve savunmalarda da benzer kaygılar beni rahatsız etmişti. Ne diyordu Bergama mücadelesi: "Bizim ballı incirlerimiz, ince lifli pamuğumuz, verimli topraklarımız var...Bergama'dan gidin de nereye giderseniz gidin"... Şirketler Bergama'dan vazgeçmedi elbette, ama onlar savunulacak verimli toprakların bulunmadığı bölgelerdeki altın çıkarma faaliyetleriyle birikimlerini hızlandırırken, böyle bir savunmanın ne denli tehlikeli olduğu da görünür hale geldi. Nasıl ki Türkiye'nin her yerinde devam eden altın madenciliği sonlandırılmadıkça Bergama'nın kurtuluşu imkansız ise, Fırat, Dicle başta olmak üzere ülkenin tüm su kaynakları kurtulmadan Munzur'un kurtuluşu da imkansızdır. Daha da ötesi, doğanın özgürleşmesi olmazsa olmaz bir şekilde emeğin ve halkların özgürleşmesiyle mümkündür. Bu nedenle,

Fotoğraf: Ferhat Arslan

Fotoğraf: Ferhat Arslan

su kaynakları için verilen mücadelenin işçi sınıfının özgürleşme mücadelesiyle ortaklaşması bir temenni değil, yakıcı bir ihtiyaç olarak ortada durmaktadır.

Suyun metalaşması sürecinin sınır, ulus, gelişmişlik ya da az gelişmişlik gibi kavramları tanımadığı ne kadar doğruysa; metalaşmanın coğrafyaları olduğu da o kadar doğrudur. Bu bağlamda, baraj inşaatları için Dersim'in, Diyarbakır'ın ya da tüm Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun seçilmiş olması bir tesadüf olmadığı gibi, her bir baraj inşaatı devlet raporlarında birer ulusal güvenlik stratejisi aracı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla suyun metalaşması Doğu ve Güney Doğu'da barajlar kılığında ve bir ulusal güvenlik stratejisi olarak ortaya çıkarken, Karadeniz bölgesinde HES'ler kılığında, İç Anadolu'da sulama kanallarının özelleştirilmesi biçiminde, Marmara bölgesi ve metropol kentlerde ise kontrollü su sayaçları kılığında kendini göstermektedir.

Kültüralist ve kendiliğindenci yaklaşımlar...

Bu farklı kılıklar, toplumun süreci doğru okumasını engelleyen, mücadeleleri baskılayan bir özelliğe sahiptir. Bu gerçekliğe karşın, kültüralist ve kendiliğindenci yaklaşımlara göre, halk nasıl mücadele edeceğinin yolunu kendisi belirlemelidir. Sistem tarafından da olumlanıp, desteklenen böyle bir duruş, "inançlara ve kültürlere saygı" olarak algılanırken, kapitalizmin yapısal mantığını açıklamaya çalışan, dini ve kültürel değerlerin korunmasının yolunun da bütünlüklü bir savunmadan geçtiğini ya da Fırat ve Dicle özgürleşmedikçe Munzur'un ve inanç merkezlerinin korunamayacağını anlatanlar ise "inançlara saldırılmak"la suçlanır. Oysa burada yapılan şey bir saldırı değil tam da tersine köklü, ayakları yere basan, tehdidin gelecekte bürüneceği kılık ne olursa

olsun yalpalamadan cevap üretebilecek bir savunma biçimidir. Kültüralist ve kendiliğindenci yaklaşımlara gelince, bu tip tavır alışlar geniş bir toplumsal onay görebilir, yüksek bir destek alabilir, çok hoşça gidebilir ama orta ve uzun vadede ne inançların, ne kültürlerin ne de doğanın korunmasını sağlayamaz.

Topluma yalnızca "hoşa giden, onay gören" şeyleri söylemek meselesi, ister istemez 'aydın olmak' tartışmasını yapmayı da gerektiriyor. Böyle bir yazıyı 'aydın olmak' kavramına değinmeden sonlandırmak her şeyden önce emek ve doğa mücadelesinin neden birbirinden ayıramayacağını çok iyi bilen ve bütünlüklü çalışmalarlarıyla mücadeleye somut katkılar yapan aydınlara haksızlık olur. Bana göre ise aydın, "nabza göre şerbet vermeyi", yani hitap ettiği topluluk kendisinden ne duymayı bekliorsa söylemini sadece bununla sınırlamayı reddetmelidir. Bence aydın olmak, analizlerinin sonuçlarını dünyanın neresine giderse gitsin korkusuzca açıklayabilmeyi; hoşça gitmek, beğenilmek için değil toplumsal mücadelenin yükselmesi için çalışma yapmayı; ve hoşça gitmeyecek bile olsa gerçekliğin kendisini anlatmayı gerektirir.

Son olarak, bu yazıda eleştirdiğim şeyin asla tüm Dersim halkının tepkileri, inançları ya da kültürü olmadığını anlaşıldığını umuyorum. Asıl uyarım ise doğa mücadelesinin emek mücadelesi ile ortaklaştırılması ve böylece sınıf mücadelesinin hem kapsamının hem de saflarının genişletilmesi gereği ortada dururken; doğa mücadelesindeki parçalanmışlığı kalıcılaştırma riski barındıran örgütlenme pratiklerine dairdir. Ve daha da önemlisi, sistemin zaman içerisinde her birini bir diğerine düşman hale getireceği farklı su mücadelelerini ortaklaştırmanın yolu da sistemin yapısal mantığını anlamak ve bu mantığı çökertecek ortak mücadele kültürünü yaratmaktan geçmektedir. ✨

BİR ÇOCUK NİYE TAŞ OLUR Kİ?

BÜLENT FALAKAOĞLU

Bilmem, çocukluğunda hiç taş atmamış biri var mıdır bu ülkede? Kuşa, ağaca, daldaki meyveye ya da başka bir hedefe bir taş atmışlığımız vardır çocukluğumuzda. Denizin, gölün yüzeyinde taş sektirdiğimiz çok olmuştur. "Hadi var mısın, kim daha çok sektirecek?" iddialaşmasıyla bir oyuna, bir eğlenceye dönüştürmüştür taş atmayı.

Peki, bütün çocuklar için eğlence midir, taş atmak?

"Bu nasıl soru? Hayatın eşitsizlikleriyle dolu bu memlekette taş atmakta mı eşitsiz?" diye tepki gösteriyor olabilirsiniz şu an... Ama taş atmakta da eşit değiliz maalesef!

Üstelik aynı lacivert, aynı haki yeşili giyimlilere atsanız dahi, cezası bile eşit değil. "Nasıl yani?" diye sorabilirsiniz. İşte örnek; futbol taraftarlarının polise taş, çakmak, su, bozuk para yağdırdığına çok tanık olmuşsunuzdur, ekranlarınızın karşısında. Sonuç? Futbol taraftarının cezası maçlardan bir süreliğine men edilmek, Kürt çocuklarının polise attığı taşın cezası ise günlerce gözaltı, onlarca yıl hapis... Hadi söyleyin eşit mi?

Meselemiz taş atmayı 'eşitlemek' değil tabi ki... Ama bir bölgenin, bir etnik kimliğin çocukları için taş atmak eğlence değilse ve üstelik cezası bu denli ağırsa, düşünmek gerekmez mi? Ortada bir sorun olduğu çok açık değil mi? "Ellerine üç beş kuruş verip taş attırıyorlar işte... Hepsi küçük birer terörist" deyip geçmek ya da onlara yönelik kusulan nefret dolu sözler neye yarar, neyi çözer ki?

Çocuktan öğren gerçeği!

Bir söz vardır, "Çocuktan al haberi" diye... Hiç düşündük mü, politikanın diliyle, demokrasi-nin diliyle konuşarak anlayamadıklarımızı çocuğun dilinden anlayabileceğimizi? Çocuklardan dinleyeceğimiz hikâyelerin, en karmaşık sosyolojik-siyasal tahlilleri bile yalınlaştırıp berraklaştırabileceğini...

Size köyünün yakıldığını ve sonrasında gittiği kentte yaşadığı yoksulluğu anlatsa mesela... "Gün boyu sokakta mendil sat. Su sat... Eve geliyoruz hiçbir şey yok. Annem salça ekmekle beslerdi beni. 2 - 3 gün aç yattığım olmuştur. Hastalandımda babam 'su dökün geçer' diyordu" dese... "Sorun ekonomik. Şefkat gösterip ekmek verirse, iş verirse sorun biter. Çocuğun yarası da sarılır" deyip geçebilir miyiz? Eğer böyle yaparsak bir de, çocukluk anılarını dinlemekte fayda var. Çocukluk anılarını anlatmasını isteseyiz bir Kürt gencinden ve size şunları anlatsa: "Batı'daki bir insana sorsan ne kalmış aklında; ne der; 'ailemle pikniğe gittik, şöyle yaptık böyle yaptık' der. Ama ben baktığım zaman yoksulluk gördüm, acı gördüm, baskı gördüm. Gözümün önünde adam vurmadıkları mı kaldı, ne bileyim itilip kalkılmadığımız mı?"

Sonra bir başkası size sorsa, "Bir insanın vücudundan 12 tane kurşun çıkartılır mı?.." Ve eklese, "Benim babamkinden çıkmış. Babamın öldürüldüğünü öğrendiğim gün benim için çocukluk bitti." Bu anlatımdan sonra, sorun sadece ekonomik düzeltmelerle hallolur diyebilir miyiz? Babasının niye öldüğü-

nü öğrenen genç, babasının istediklerini şimdi daha güçlü istemez mi?

"Bir gün babam gitti. Önceleri kızdım ama şimdi niye gittiğini biliyorum", "Bizim aileden benim bildiğim giden 17-18 kişi var" diye anlatsa bir diğer çocuk... Söyleyin, *"Ya bu çocuklar dağlarla akraba"* demez misiniz? Bir durup düşünmez misiniz? Bu güne kadar tartışmaya hiç yanaşmasanız dahi, PKK gerçekliğini bir an olsun başka türlü algılayamaz mısınız?

Politikanın diliyle, ya da sosyolojik bir tahlille, *"Dağlar, 'Kürt sokağı'nın ruh halini kurşunlara dönüştürdüğü vakit, 'Kürt sokağı'na da güç veriyor. Direnme gücünü besliyor"* denildiğinde irkilenlere sesleniyorum: Çocukların anlattıkları, irkilmek yerine hiç mi gerçeği görme sarsıntısına yol açmaz?

'Direnişi görsünler' diye...

"Nenemle gittik hastaneye. Nenem kendini ifade edemiyor. Doktor işaretle bir yerini açmasını istedi. Ama babaannem kültürü gereği açmadı. Doktor ona yardımcı olmak yerine onu tedavi etmemeyi tercih etti. Ona hayvan gibi davrandı" sözlerini duyduğunuz bir çocuk için, anadili lanet bir şey mi olmalı yoksa dört elle sarılası bir dayanak mı?

Kürt olduğu için uğradığı onlarca ayrımı anlatsa... *"Ne ayrımı, bu memlekette siz cumhurbaşkanı bile oluyorsunuz"* deyip avutabilir misiniz bu çocukları?..

"Hiç taş atmadım ama yaşamak zorunda olduğum hayatı yaşatanlara atmak isterdim"...

"Hani ben de taş atmış olsaydım, tek amacım şey olurdu; sizin yaptıklarınıza karşı bizim de verebileceğimiz cevaplar var. O kadar kolay yenecek lokma değiliz"...

"Mesela bazılarına sorsan diyecek, 'ben sinir olmuşum, polisi sevmiyorum.' Benim ki o kolaylıkta değil.

Ben taş atıyorum mesela, o taşı karşıdaki zarar görsün diye değil.

Emin ol yüzüne değse, bir tarafına bir şey olsa, üzülürüm ben. İnsandır sonuçta. Ben o anda atıyorum; direnişin olduğunu görsünler, biz de buradayız yani, görsünler"...

Evet, ayrımcılığa karşı atıyorlar ama kolektif bir talepleri olduğu kesin değil mi?

Bu noktada AKP'nin "bireysel haklar verdik, daha ne istiyorsunuz?" serzenişi çok yersiz olmuyor mu?

"Televizyonda izlemiştin. Filistinli çocuklar İsrail'e taş atardı. Nedense, o zaman da şimdi de basım, devletin her katındakiler şunu derdi: 'Kahra-

man Filistin çocukları taş attı.' Buradakiler attığı zaman, 'Falanca örgütün kandırdığı çocuklar yine sahnede, ya da çocukları öne attı' diyen genç, taş atmanın yargısında eşitlik istiyor...

Ama bizim bu eşitlikten öte yapabileceklerimiz yok mu? Bir çocuk neden taş atar, onun ötesinde neden öfke olur, direniş olur da taş döner diye sormayacak mıyız?

Çocuklar anlattıkça, sorun berraklaşıyor

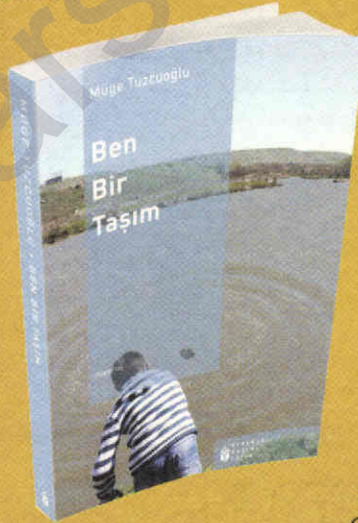
İstanbul Milletvekili Sırrı Süreyya Önder'in bir televizyon programında, *"Bu çocukların hepsi savaş koşullarında doğmuş. Bunlar, bir gün bile başını yastığa huzur içinde koymamış. Bu coğrafyada milyonlarca insan hicret ettirilmiş. Köyleri, davarları yakılmış. Varsılsa orada, kentlerde yoksul kılınmış"* sözleri karşısında, bir gazeteciyle girdiği diyalogu bir kez daha hatırlayalım.

Gazetecinin, *"Elbette devletin ayrımcılığına ve şiddetine karşıyız. Ama daha 7-8 yaşında bir çocuğun taş atması onun geleceğinin çalınması değil mi?"* sorusuna Sırrı Süreyya'nın cevabı tam da 'taş' gibidir: *"Her gün tepesine bomba yağıdır, hüsünü katledersen, akrabasını sürersen taş atmaz mı? Siz olsanız atmaz mıydınız? Ben olsam, ne bulursam atardım. Bir birimizle çocuklar konusunda hümanizma yarıştırmayalım. Çocukları koruyacak kadar hepimiz insanlıktan nasibimizi almışızdır herhalde. Ama aslolan bilimsel gerçeklerle yaklaşmaktır. Bir çocuğu hangi psikoloji yerdeki taş itiyor, buna bakmak lazım.*

Buna kafa yormadan çocukları eve sokamazsınız."

Ülkede savaş tamtamları yeniden yükselirken, çocukları eve sokmanın başka yollarının da olabileceğine hala kafa yormayacak mıyız? Onları bir dinlesek başka türlü düşünemez miyiz? Yukarıda aktardığım tüm anlatımları alıntıladığım *"Ben bir taşım"* adlı kitabı okuyarak taş atan çocukları bir dinleyelim bakalım. Müge Tuzcuoğlu'nun Evrensel Basım Yayın tarafından yayımlanan kitabı, 'taş atan çocuklar' gerçekliğini yine o çocukların diliyle gözler önüne seriyor.

Çocuklar anlattıkça, karmaşık sorun berraklaşıyor. Kitap, çocuklarla duygudaşlık kurmayı ve soruna insani bakmayı olanaklı kılıyor. *"Öfke var, acı var, gurur var ama umut yok"* diyen çocuğa *"Hayır umut var"* diye cevap vermeyi de kolaylaştırıyor. Eğer, hala yüreğimiz taş kesilmiş, beynimiz taşlaşmamışsa... ✨

XAÇEPIRS

Enî, cephe Çiyayekî welatê me	▼	Ap Pirtûkek kesê di wêneyê	▼	Kovarek kurdî Notayek	▼	Kovareke Celadet Bedirxan Notayek	▼	Tipa 21. a alfabeya Kurdî
▶		4	▼		▼	Penîrek	▶	
"...Alan" (wêne) Dijbera "giri"	▶			5				Dad
▶						Dengdêrên 'Wate'	▶	
Jêderk	Amûr, alet.							
▶	▼	1				Tipên pêşîn ên 'iade'	▶	
Rengek (berepaşkî) Fikr	▶		Beşeke rûyê mirovan Filiz	▼	Notayek	▼	Hejmarek	
▶			▼		Jûr Sembola Azotê	▶		
Ji nuh ve jiyan	▶				▼	Cinavka kesê duyem (berepaşkî)	▶	2

Amadekar: Rêbiwar Pîremêrd
E-mail: piremerd@yahoo.com

ŞİFREYA
VEŞARÎ

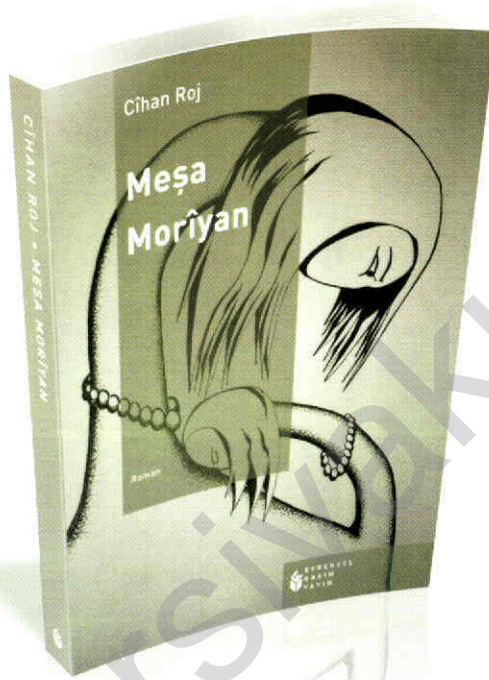
1 2 3 4 5

CÎHAN ROJ

MEŞA MORÎYAN

Roman

'Meşa Morîyan' tenêtî, lêgerîn û evînên kurê rewşenbîrekî kurd vedibêje. Lehengê ku naîf, ji bo pirsan dereng maye, ji metropolan vegeyriyaya ser erdê bavê xwe û mamostetî dike. Evîndara wî maye li metropolekê. Bavê wî û bavê evîndara wî du kurdên siyasî ne û bi çavên dijjminatîyê li hev dinihêrin. Ew di halek wisa de ye bi kevîran re diaxive, hewîniya xwe bi meşa morîyan tîne. Gotegotên der barê qedera Heskîfê de, germbûna şer, dîtina peykerekî hewlên firotina peyker û tesadufên xwe didin der; qatîlê ku dixwaze wî bikuje, rojnamegera Fransî, meseleya deq û namûsê, meseleya evînî bi zimanekîfedebî di romanê dew hatine rêstin.

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BLV. KAMERHATUN MH. ALHATUN SK. NO.25 BEYOĞLU İSTANBUL
T: +90 212 255 25 46 Pbx - F: +90 212 255 25 87 - info@evrenselbasim.com - www.evrenselbasim.com

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514